



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 31 Volume: 7 Issue: 31

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

NAMIK KEMAL'İN HÜRRİYET KASİDESİ VE TAHLİLİ

NAMIK KEMAL'S ODE TO FREEDOM AND ITS ANALYSIS

Adem ÇALIŞKAN*

Öz

Namik Kemal, Tanzimat devri Türk edebiyatının birinci kuşak şair ve yazarlarından biridir. Nazım ve nesir türlerinde pek çok edebî eser kaleme almıştır. Türk edebiyatında 'vatan' ve 'hürriyet' şairi olarak şöhret kazanmıştır. Yayınlamış olduğu 'Hürriyet' gazetesi ve kaleme aldığı hürriyet konulu makaleleri yanında Namık Kemal'e 'hürriyet şairi' şöhretini kazandıran şiiri, kısa ve meşhur adıyla 'Hürriyet Kasidesi', uzun ve gerçek adıyla 'Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye'dir. Türk edebiyatında bazı akademisyen ve yazarlar bu meşhur kaside üzerine makaleler yazmış ve tahliller yapmışlardır, fakat bunların her biri belli başlı eksikliklere sahiptir. Bu nedenle, *Namik Kemal'in Hürriyet Kasidesi ve Tahlili* adlı bu makale, otuzbir beyitten oluşan bu şiiri daha geniş bir biçimde yeniden ele alıp tahlil etmektedir. Bu uzun makale, Giriş, a-Kasidenin Adı, b-Kasidenin Yazılması, c-Kasidede Plan, d-'Hürriyet Kasidesi'nin Tahlili, e-Kasidenin Türk Edebiyatında Etkileri, Sonuç ve Kaynakça gibi bölümleri içermektedir. Bu makalenin amacı, Namık Kemal'in *Hürriyet Kasidesi*'ni akademik düzeyde yeniden tahlil etmek, geleceğimizin teminatı olan gençlerimize süper güçlerin ve yerli işbirlikçilerinin çıkarları sonucu dünyanın pek çok yerinde vatanlarını ve hürriyetlerini kaybedenlerin olduğunu ve böyle bir ortamda vatan sevgisi ve hürriyet duygusunun önemini hatırlatmaktır.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Hürriyet, Vatan, Tanzimat, Şair, Şiir.

Abstract

Namik Kemal is one of the poets and authors of the first generation of Tanzimat period. He has penned a great many literary works in the genres of verse and prose. He has gained a reputation as a poet of 'homeland' and 'freedom' in Turkish literature. In addition to *Hürriyet* newspaper which was published and his articles on freedom which was penned, his poetry which has been gained to Namık Kemal the 'freedom poet' fame is *Ode to Freedom* with short and famous name and *Ottoman Bravery and Humanitarian Heroism (Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye)* with the long and the real name. Some academics and writers in Turkish literature have written articles and have penned analyses on this famous qasida, but each of these articles has certain shortcomings. Therefore, this article, titled *Namik Kemal's Ode to Freedom and Its Analysis* is taking over and is analysing again in a larger format this poetry consisting of thirty-on verses. This long article has sections such as the Introduction, a-Qasida's Name, b-the Writing of Qasida, c-Plan in Qasida, d-The Analysis of 'Ode to Freedom', e-Effects in Turkish Literature of Qasida, Conclusion and Bibliography. Purpose of this article is to analysis again Namık Kemal's *Ode to Freedom* in the academic level, and is to remind to our youngs that is the guarentee of future, that is those who lost their homelands and freedoms in many part of the world as a result of the interest of superpowers and their local collaborators, and that is the important of a sense of patriotism and liberty in such an environment.

Keywords: Namık Kemal, Freedom, Homeland, Tanzimat, Poet, Poetry.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ilan edildikten sonra, bir yanı ile doğulu diğer yanı ile batılı değer ve dünya görüşüne sahip şair ve yazarlar tarafından Batı edebiyatı, özellikle de Fransız edebiyatı tesirinde 1839'da başlayan ve 1896 yılında sona eren edebiyata 'Tanzimat Edebiyatı' denir. Bir başka ifadeyle, "Tanzimat Edebiyatı, Batı kültürüyle yetişen aydınların Tanzimat devrinde Batı edebiyatını örnek alarak oluşturdukları, 1839-1896 yıllarını kapsayan bir edebiyattır.

Tanzimat Edebiyatı, (a)Hazırlık dönemi (1839-1860)¹, (b)Birinci nesil (1860-1876)² ve (c)İkinci nesil (1876-1896)³ olmak üzere üç dönemde incelenebilir.

Tanzimat Edebiyatı'nın asıl nitelikleri Birinci nesil ve onların oluşturduğu edebiyatta görülür. Bu döneme "sosyal ve politik düşünceler dönemi"⁴ gözü ile de bakılabilir. İbrahim Şinâsî Efendi (1826-1871),⁵ Ziyâ

Paşa (1829-1880) ve Nâmık Kemâl (1840-1888)⁶ ...vb. şahsiyetler, bu dönemin sanatkârları arasındadır."⁷

*Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD Öğretim Üyesi.

¹ Ramazan Korkmaz (2005). "Yeni Türk Edebiyatına Giriş / Hazırlık Dönemi ve İlk Denemeler", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya Argunşah – Ali İhsan Kolcu – Ayşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tarık Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 13-40.

² Nihad Sami Banarlı (1983). "Şinâsî – Ziya Paşa – Namık Kemal Mektebi ve Türk Edebiyatı / Cemiyet İçin Sanat Hareketleri", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 2, ss. 858-859; İsmail Parlatır (1992). "XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri / Tanzimat'ın Birinci Kuşağı", *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, S. 481-482 / Ocak – Şubat – Mart, ss. 10-17; Mustafa Üstünova (1992). "Divan Edebiyatının Tanzimat Birinci Dönem Sanatçıları Üzerindeki Etkileri", *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 2, Bursa, ss. 141-150; Cafer Gariper (2005). "Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri / Şinasi – Namık Kemal – Ziya Paşa – Ahmet Midhat Efendi", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya Argunşah – Ali İhsan Kolcu – Ayşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tarık Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 41-80; Saadetin Yıldız (2006). "Tanzimat'ın Birinci Nesli", *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, s. 121.

³ Nihad Sami Banarlı (1983). "Ekrem – Hamid – Sezai Mektebi ve Türk Edebiyatında Sanat İçin Sanat Temayülleri", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 2, ss. 915-916; İsmail Parlatır (1992). "XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri / Tanzimat'ın İkinci Kuşağı", *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, S. 481-482 / Ocak – Şubat – Mart, ss. 17-29; Ali İhsan Kolcu (2005). "Yenileşmenin İkinci Kuşağı / Ekrem-Hamid-Sezai Mektebi", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya Argunşah – Ali İhsan Kolcu – Ayşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tarık Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 81-108; Saadetin Yıldız (2006). "Tanzimat'ın İkinci Nesli", *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, s. 139-141.

⁴ Mehmet Kaplan (1995). *Tevfik Fikret (Devir – Şahsiyet – Eser)*, 4.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, s. 13.

⁵ İbnülemin Mahmut Kemal İnal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul: Dergah Yayınları, C. 4, s. 1836'da Şinâsî'nin doğum tarihi 1824 (h. 1240) olarak verilmektedir.

⁶ Hakkında geniş bilgi için bkz. Ebuzziya Tevfik (1908). *Kemal Bey'in Terceme-i Hali*, İstanbul: Ebuzziya Matbaası, İstanbul; Kemal-zade Ali Ekrem (Bolayır) (1908). *Rûh-i Kemal*, İstanbul: Mehmed Bey Matbaası; Süleyman Nazif (1922). *Namık Kemal*, İstanbul: İkdâm Matbaası; Süleyman Nazif (1925). *İki Dost (Namık Kemal – Ziya Paşa)*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi; Ali Ekrem Bolayır (1920). *Namık Kemal*, İstanbul: Maarif Basımevi; Kemaleddin Şükrü (1931). *Namık Kemal*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi; İsmail Hikmet (Ertaylan) (1932). *Namık Kemal*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi; Necip Fazıl Kısakürek (1940). *Doğumunun Yüzüncü Yıl Dönümü Dolayısıyla Namık Kemal Şahsı – Eseri – Tesiri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, , 6+[4]+316+LXXXVIII s.+7 adet resim; Komisyon (1942). *Namık Kemal Hakkında*, İstanbul: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı: 2, Vakıt Matbaası; Mehmet Kaplan (1948). *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 240 s.; Hikmet Dizdaroğlu (1954). *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul: Varlık Yayınları; Vasfi Mahir Kocatürk (1955). *Namık Kemal'in Hayatı*, İstanbul: Buluş Yayınevi; Yaşar Köksal (1957). *Namık Kemal*, İstanbul: Şevket Ünsal Matbaası; Aslan Ergüç (1959). *Namık Kemal*, Konya: Şahap Kitabevi; Besim Akımsar (1961). *Namık Kemal, Hayatı, Kişiliği, Mücadelesi, Eserleri*, İzmir: Kovan Kitabevi; Muhammed Abdüllatif Herîdî (1972). *Nâmık Kemâl Hayâtuhu ve Âsâruhu* [Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri], Kahire: Câmî'atü Ayn Şems, Külliyyetü'l-Âdâb (Basılmamış Master Tezi), 190 s. (Edebiyat Fak. Kütüb. No: 17673-17674, Yeni No: 459-460); M.Kaya Bilgegil (1972). *Harabat Karşısında Namık Kemal: Namık Kemal'in Eski Edebiyata İtirazları*, 1.bs., İstanbul: İrfan Yayınevi, 303 s.; Mehmet Kaplan (1981). "Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlipleri*, 7.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, C. 1, ss. 37-45; Ahmet Hamdi Tanpınar (1982). "Namık Kemal", *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., İstanbul: Çağlayan Kitabevi, ss. 342-444; Kenan Akyüz (1982). "Tanzimat Devri-Şiir", *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, 4.bs., Ankara: Mas Matbaacılık ve Aksesuarları, ss. 23-25; Nihad Sami Banarlı (1983). "Namık Kemal (1840-1888)", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 2, ss. 879-914; Osman Nuri Ekiz (1984). *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul: Gökşin Yayınları; Kenan Akyüz (1986). "Namık Kemal", *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4.bs., İstanbul: İnkılâp Kitabevi, ss. 52-61; Önder Göçgün (1987). *Namık Kemal*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; Bedri Aydoğan (1987). *Namık Kemal'in Eserlerinde Sanat ve Edebiyat Görüşleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; Dursun Gürlek (1988). *Namık Kemal, Hayatı – Sanatı – Eserleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınevi; İsmail Parlatır (1988). "Namık Kemal'in Lâzımsa Redifli Gazelleri ve Nazireleri", *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, ss. 161-183; Emine Kara (1988). *Namık Kemal'in Eserlerinde Benzetme Unsurları*, Basılmamış Bilimde Uzmanlık Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 737 s.; Kâzım Yetiş (1989). *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları; İsmail Parlatır (1989). "Namık Kemal'in Edebiyatımıza Getirdiği Yeni Değerler", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 1, Ankara, ss. 37-46; Bilge Ercilasun (1989). "Namık Kemal'in Şiirleri Hakkında", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, Ankara; Önder Göçgün (1991). "Namık Kemal'in Yazdığı İlk Beyit", *Türk Edebiyatı Araştırmaları II*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, ss. 202-204: "...Namık Kemal, henüz 12 yaşında iken Kars'ta ilk beytini yazdı..."; Etem Çalık (1991). "Namık Kemal'in Edebiyat Hakkındaki Görüşleri", *İslâmî Edebiyat*, S. 14, Ekim-Kasım-Aralık, ss. 21-22; Komisyon (1993). *Doğumunun Yüzzelinci Yılında Namık Kemal*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı 67, XV+280

Namık Kemal, edebiyatımızın yenileşmesinde ve değişmesinde olduğu kadar Tanzimat fikir hayatının oluşmasında ve olgunlaşmasında emeği geçen usta bir kalemdir.

Annesi Zehra Hanım'ı iki yaşında kaybettiğinden dedesi Abdülatif Paşa'nın memuriyeti nedeniyle bir buçuk yıl kaldığı Kars'ta 11 yaşlarındayken şiir yazmaya

heves ederek ilk beytini yazan⁸ ve asıl adı 'Mehmed Kemal' olan şaire "Nâmık" mahlasını İstanbul'un tanınmış şairlerinden biri olan Eşref Paşa Sofya'da vermiş⁹ ve 'Namık Kemal' olarak kaleme aldığı bir divan oluşturacak hacme ulaşan şiirleriyle sesini burada duyurmuştur¹⁰.

Namık Kemal'in şiir anlayışı veya poetikası, İbrahim Şinâsî Efendi ile tanışmaya kadar ve tanıştıktan sonraki evre olmak üzere iki kategoride ele alınabilir. Namık Kemal'in 1862'de İbrahim Şinâsî Efendi ile tanışmaya kadar geçen sürede kaleme aldığı şiirleri klasik divan şiiri ve mazmunları ile oluşturulmuş, Fuzûlî, Nâ'îlî, Nedîm, Gâlib, Fehîm ve Nef'î vb. gibi şairler yanında, özellikle Leskofçalı Gâlib tesirinde bir şiir olmasına rağmen, ikinci evrede Şinâsî'nin tesirlerinde kalmaya başlayınca Divan nazımının özelliklerinden ve tasavvufun sınırlarını aşarak, büyük bir hızla hayata, çevreye ve Batı dünyasına yönelmiştir.¹¹ Osman Gündüz, bir makalesinde bu konuyu şöyle dile getirir: "Kemal, Encümen dairesinden çıkıp Şinâsî ile tanıştıktan ve şiirini vatanî temalara açtıktan sonra da 'ben' çevresinde teşekkül eden fahriyecilik tutkusu devam eder. İlâhî aşk yerini vatan aşkına, bireysel temalar yerini gurbet, sürgün ve hürriyet yolunda çekilen eza ve cefalara bırakır. Artık klâsik şiirin temaları süratle değişmektedir. Âşığın yolunu kesen rakiplerin yerini 'bî-hayâ, bî-insân' avcılar, zâlimler ve despotlar almıştır. Eski şiirin o şuh edalı, siyah saçlı alımlı güzeli bile Batı'dan gelen somut hayallerle bezenerek lepiska saçlı, melek yüzlü ve biraz mahzunca 'vatan anne'ye ya da 'hürriyet perisi'ne dönüşmüştür."¹²

Tanzimat hareketinin getirdiği sosyal prensiplere uygun olarak "cemiyet için sanat" formülüne bağlı bulunduğu bildiğimiz Namık Kemal'in bu ikinci dönemdeki şiirleri, sosyal bir muhtevadardır. İşledikleri temalar, "hürriyet, vatan, kanun, hak, adalet, ahlâk" kavramlarıdır¹³. Bu şiirlerinde şekil bazen yeni ve bazen de eskidir. Fakat bu eski şekiller, Ziya Paşa'da olduğu gibi, klâsik durumlarını muhafaza etmeyerek bazı değişikliklere uğrarlar.¹⁴

s.; Kazım Yetiş (1993). "Edebiyat Nazariyesi Kitaplarında Namık Kemal'in Eserlerinin Örnek Olarak Değerlendirilişi", *Doğumunun Yüzzelinci Yılında Namık Kemal*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı 67, ss. 117-136; Hayrettin Ayaz (1995). *Tanzimat Şiirinde Metafizik Konular (Şinâsî, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaiade M. Ekrem, Abdülhak Hâmid, Muallim Nâci)*, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 276 s.; İskender Pala (1997). "Devlet Olmanın Beş Şartı", *Şi'r-i Kadim / Şiir Şerhleri*, İstanbul: Ötüken, ss. 100-102; Nazir Akalın (1997). "Namık Kemal'in Eski Türk Edebiyatına Bakışı", *Dergâh, Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, C. 8, S. 94, Aralık, ss. 14-17; Taha Toros (1998). *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre: Namık Kemal, Mehmet Akif, Abdülhak Hâmid, İbnülemin, Yahya Kemal, Abdülhak Şinâsî*, İstanbul: İsis Yayıncılık; İsa Kocakaplan (1999). *Namık Kemal*, İstanbul: Timaş Yayınları, 150 s.; Önder Göçgün (1999). *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, 1.bs., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, XCIV+468 s.; Abdullah Şengül (2000). "Yeni İnsan Anlayışı Çerçevesinde Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ne Genel Bir Bakış", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler*, C. II, S. 1, Nisan, ss. 25-34; Harun Kurt (2001). *Namık Kemal'de Din ve Sosyal Felsefe*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, V+128 s.; Osman Gündüz (2002). "Namık Kemal'in Şiirlerinde Fonetik Unsurlar ve Kişi Zamirlerinin Kullanılışı", *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, No: 20, Kış, ss. 125-139; Halil Ersoylu (2003). "Hürriyet Kasidesi'nin Metin Örgüsü ve Bunun Namık Kemal'in Yeni Şiirindeki İzleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, Ankara, ss. 23-38; Fevziye Abdullah Tansel (2005). *Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid*, Ankara: Akçağ Yayınları; Abdullah Uçman (2006). "Namık Kemal", *Tanzimat Edebiyatı*, (Haz.: Abdullah Uçman – Ahmet Bican Ercilasun – İnci Enginün – İsmail Parlatur – Nurullah Çetin – Zeynep Kerman), 1.bs., Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 201-288; Abdullah Uçman (2007). "Namık Kemal'in Divan Edebiyatına İtirazları", *Kitap-İlk, Aylık Edebiyat Dergisi [Dosya: Eski Edebiyata Yeni Yorumlar]*, S. 107, Temmuz – Ağustos, ss. 73-77; Önder Göçgün (2009). *Edebiyat ve Kültür Dünyamızda Namık Kemal, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*, 1.bs., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 222 s.; Ali İhsan Kolcu (2010). *Namık Kemal'in Poetikası*, 1.bs., Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 96 s.; Canan Öktemgil Turgut (2010). "Namık Kemal'in Vaveylâ Adlı Şiirinde Vatan Anlayışı", *Prof.Dr.Bilge Ercilasun Armağanı*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, ss. 315-322; Orhan K. Tavukçu – Turan Karataş (haz.) (2011). *Namık Kemal*, 1.bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 528 s.; Süleyman Nazif (2011). *Namık Kemal [Haz. Mehmet Samsakçı]*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, XXI+177 s.; Abdulhalim Aydın (2011). "Namık Kemal'i Victor Hugo'ya Götüren Etkenler", *Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 6/3, Summer, pp. 197-204; Hüseyin Su – Abdurrahim Karadeniz (ed.) (2012). *Namık Kemal*, Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Yayını, , 448 s.

⁷ Adem Çalışkan (2011). "İbrahim Şinâsî Efendi'nin Mustafa Reşid Paşa Üzerine Bir 'Kasîle'si ve Tahlihi / A 'Qasida' on Mustafa Reşid Pasha of İbrahim Şinâsî Efendi and Its Analysis", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 4, Issue: 19, Fall, ss. 32-33.

⁸ Önder Göçgün (1987). *Namık Kemal*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 3; Amlf. (1979). "Namık Kemal'in Yazdığı İlk Beyit", *Türk Edebiyatı*, S. 71, Eylül, ss. 23-24.

⁹ Önder Göçgün (1987). *Namık Kemal*, s. 4.

¹⁰ Osman Nuri Ekiz (1984). *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, İstanbul: Gökşin Yayınları, s. 28.

¹¹ Kenan Akyüz (1982). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, s. 24.

¹² Osman Gündüz (2002). "Namık Kemal'in Şiirlerinde Fonetik Unsurlar ve Kişi Zamirlerinin Kullanılışı", *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Kış, ss. 125-139.

¹³ Kenan Akyüz (1982). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, s. 25.

¹⁴ Akyüz, A.g.e., s. 25.

Şiirlerindeki hakim vezin aruzdur. Heceyi pek az kullanan şairin hece vezniyle söylediği küçük şiirlerin en önemlileri Akif Bey, Celâleddin Harzemşah ve Gülnihâl gibi tiyatrolarının içindedir.¹⁵

Sanatçının Şinâsî ile tanışmadan önce, klâsik zevkle söylediği âşıkâne şiirlerindeki kadın imajı, Şinâsî ile tanıştıktan sonra kaleme aldığı Avrupaî şiirlerinde vatan haline dönüşür.¹⁶ Şair birçok şiirlerinde vatani bir kadına, anneye veya sevgiliye benzeterek, canlı tablolar meydana getirir.

Berlin Muâhede'si'nin akdinden sonra, onun Hâlid gibi, Hikmet ve Kâzım gibi, devrin diğer şairleriyle müşterek söylediği gazeller de vardır. Bu tarz ortak şiirlerin en güzeli, bir aralık Midilli'ye uğrayan Deli Hikmet'le birlikte, orada söyledikleri Vatan Mersiyesi'dir.

Namık Kemal, şiir hakkındaki düşüncelerini Celâleddin Harzemşah Mukaddimesi'nde açıklar:

"Şiir nedir? Kitaplarda "vezinli ve kafiyeli sözdür" cümlesiyle tarif olunuyor. Vezinli olmasından murad bir sözüün aruzu ve hiç olmazsa onun aslı olan sakin ve oynak tertibine uyması ise bu kısaltma ve uzaltma hareketinde vezne riayet birçok lisanların ve ez-cümle Fransızcanın şiirlerinde ve hatta bizim "Parmak hesabı" denilen destanlarda, filanlarda mevcut değildir. Kafiye ise eski lisanların bütününde ve şimdi konuşulan lisanların ekser manzum eserlerinde yoktur. Bundan anlaşılır ki şiir için "vezinli ve kafiyeli" tabiri efradını cami ve ağyarını mani bir tarif olamaz..."¹⁷.

Tanzimat döneminin her türde eser veren gür sesli dava adamı Namık Kemal, tarihî romanlarından olan *Cezmi'*de "şair"i şöyle tanımlar:

"Şâ'ir nedir? Tabî en sevdalı zamanlarındaki hazîn hazîn tebessümlerinden yaratılmış bir mahlûk!.. Handelerinden – gülde şebnem gibi – girye eserleri, giryelerinde – bulutda kaos-ı kuzah gibi – ibtisâm alâmetleri görünür. Tabî'ata her mahlûktan ziyade esîr iken tabiatın fevkinde çıkmak ister. Kendi vücûdunu lâyıkıyla idareye muktedir değil iken kürre-i zemîni za'îf kollariyle sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze, başka bir merkez-i kemâle götürmeğe çalışır! Bu kadar takat gelmez ikdâmı ile tâb ü tüvânı kesilince ya kafeste siyah perdeler içinde mahbûs olmuş olan bülbüllerin nağmesi kadar hazin, ya küreden teneffüse kâfi hava bulunamayacak derecede ayrılıp, hiddetle aşağı süzülen şahinlerin sadâsı kadar acı feryâdlarla başlar. İşte şî'r o türlü feryâdlar, şair ise o mizâcdâ, o fitratda yaratılan bî-çârelerdir. Yalnız on

beş heceyi efâ'ilü tefâ'ile tevfiik etmeğe, yigirmi sekiz kelimeyi birbirine kafiye yapmağa muktedir olanlar değil"¹⁸.

Namık Kemal'in bir kısım şiirleri dinî ve tasavvufî esaslara dayanmakta, hatta Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerîflerle desteklenmektedir.¹⁹ (Namık Kemal'in dünyasında bir de Süleyman Nazîf'in bahsettiği bir şey var. Kıbrıs'tayken Şeyh Ahmed Efendi'ye bağlanmış. Ahmed Efendi ile ihtilât ve onun müsâhibâtından fevkalâde müstefid olduğunu söyleyen Süleyman Nazîf bu Şeyh Ahmed Efendi'nin Kemal üzerinde Eşref Paşa, Şinâsî ve Gâlib'den daha ziyade müessir olduğunu iddia ediyor.)²⁰

Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi" adıyla şöhret bulmuş "Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye", Vaveylâ, Vatan Mersiyesi, Murabba', Vatan Şarkısı, Vatan Türküsü gibi manzumelerin yanında, "lâzımsa", "eyleyelim" ve "rağmına" redifli gazelleri iç alemlerinde yenilikler bulunan heybetli söyleyişlerdir.

Tanzimat devri Türk edebiyatının Birinci Kuşak şairlerinden İbrahim Şinâsî Efendi'nin şiiri ve Türk şiirine getirdiği yenilikler²¹ gibi yine aynı kuşak şairlerinden biri olan Namık Kemal'in şiiri ve Türk şiirine getirdiği yenilikler²² müstakil çalışmaların ve makalelerin konusu olmuştur.

Bu makalede, memlekete meşrûtiyet idaresi getirmek amacıyla kurulmuş olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne giren, bir yandan da hükümetin işlerini eleştiren makaleler yazan, memuriyet hayatında sürgün hayatının ne olduğunu bizzat tadan ve takibatlar

¹⁵ Şair, bir edebî sorun olarak heceden ilk defa *Tahrîb-i Harâbât'*nda, ardından *İrfan Paşa'ya Mektub'*nda söz etmiştir. [Bkz. Hasan Kolcu (1993). *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 25].

¹⁶ Osman Nuri Ekiz (1984). *Namık Kemal*, s. 32.

¹⁷ Namık Kemal (1975). "Mukaddime-i Celâl", *Celâleddin Harzemşah*, [Haz. Hüseyin Ayan], İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 35. Ayrıca bkz., Nazir Akalın (1997). "Namık Kemal'in Eski Türk Edebiyatına Bakışı", *Dergâh, Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, C. 8, S. 94, Aralık, ss. 14-17.

¹⁸ Namık Kemal (1305). *Cezmi - Tarihe Müstenid Hikâye*, 4. Tab', İstanbul: Meclis-i Maarif, ss. 14-15. Geniş bilgi için bkz., Bedri Aydoğan (1987). *Namık Kemal'in Eserlerinde Sanat ve Edebiyat Görüşleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kâzım Yetiş (1989). *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları; Etem Çalık (1991). "Namık Kemal'in Edebiyat Hakkındaki Görüşleri", *İslâmî Edebiyat*, S. 14, Ekim-Kasım-Aralık, ss. 21-22; Ali İhsan Kolcu (2010). *Namık Kemal'in Poetikası*, 1.bs., Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 96 s.

¹⁹ Hüseyin Tuncer (1992). *Araştırmalar Devri Türk Edebiyatı: I, Tanzimat Edebiyatı*, İzmir: Akademi Kitabevi, s. 90.

²⁰ S. Hayri Bolay (1992). *Namık Kemal'in İslâm'a Bakışı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 25. Ayrıca bkz., Önder Göçgün (1985). "Namık Kemal'in İslâmî İnancın Telakkisi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Konya, ss. 37-49; Harun Kurt (2001). *Namık Kemal'de Din ve Sosyal Felsefe*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimler İslam Felsefesi Anabilim Dalı, V+128 s.

²¹ Bkz. Mehmet Kaplan (1948). "Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. II, S. 1-2, İstanbul, ss. 21-42; A.mlf. (1976). "Şinâsî'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, 1.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, ss. 253-274.

²² Bkz. Mehmet Kaplan (1940). "Namık Kemal'in Edebiyatımıza Getirdiği Yenilikler", *Vatan*, S. 123, 21 Birinci Kanun; İsmail Parlatur (1989). "Namık Kemal'in Edebiyatımıza Getirdiği Yeni Değerler", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 1, Ankara, ss. 37-46.

nedeniyle arkadaşları ile birlikte 17 Mayıs 1867'de yurtdışına kaçmak zorunda kalan, Türk edebiyatında 'vatan ve hürriyet şairi' olarak bilinen Namık Kemal'in 'Hürriyet Kasidesi', müstakil olarak ele alınıp tahlil edilecektir.

a-Kasîdenin Adı

Türk edebiyatında Namık Kemal (1840-1888) tarafından Magosa'dan döndükten sonra kaleme alınan, asıl adı "*Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye*"²³ (Osmanlı Yiğitliği ve İnsânî Kahramanlık) olan, kısa adıyla *Hürriyet Kasîdesi*, hatta Kasîde-i Besâlet', 'Besâlet Kasîdesi'²⁴, 'Vatan Kasîdesi' veya sadece 'Kasîde' olarak tanınan bu kaside, önce *Vakit* Gazetesi, nr. 236, 2 Haziran 1293 (1876) içinde "iki beyit eksiğiyle; daha sonra birkaç beytinde değişiklikler yapılarak"²⁵ "bir bütün halinde Sırbistan ve Karadağ isyanlarının başladığı"²⁶ yıllarda neşredilmiş, ardından edebiyat tarihleri²⁷ dahil pek çok kitap²⁸ ve antolojiye girmiş²⁹,

okullardaki edebiyat ders kitaplarında³⁰, tam metin³¹, metin ve nesre çeviri³², seçme bazı beyitler, metin+nesre çeviri ve tahlil³³ ve/veya seçme bazı beyitlerin şerh ve tahlili³⁴ şeklinde özellikle yer verilmiş bir metindir.

Namık Kemal'in şiirleri içinde divan edebiyatı nazım şekillerinden biri olarak 'kasîde' adıyla kaleme aldığı ilk manzume 'Hürriyet Kasîdesi'dir. Bundan sonra kasîde nazım şekliyle kaleme aldığı metinler arasında, sırasıyla, Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışı nedeniyle yazdığı "Kasîde-i Culûsiyye"³⁵, Kâmil Paşa'ya "Kasîde"³⁶, "-Bu dahi ehîbbâyûna bir zatın tasviri ta'rîfinedir-" epigramlı "Kasîde"³⁷, "-Ehîbbâyû kirâmından bir zâta mektûb-" epigramlı "Kasîde"³⁸ gelmektedir. Yine onun şiirleri arasında yer alan "Sâkinâme"³⁹, Nedîm'in Köşk Kasîdesi'ne nazîre olarak kaleme alınmıştır⁴⁰.

²³ Bkz. Namık Kemal (1293 / 1876). "Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye", *Vakit* Gazetesi, Nr. 236, 2 Haziran; Önder Göçgün (1999). *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ss. 7-10.

²⁴ Dursun Gürlek (1988). *Namık Kemal, Hayatı - Sanatı - Eserleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınevi, s. 103.

²⁵ Seyit Kemal Karaalioglu (1982). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Resimli, Motifli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, C. 2, s. 246.

²⁶ Abdullah Uçman (2006). "Namık Kemal", *Tanzimat Edebiyatı*, [Haz.: Abdullah Uçman - Ahmet Bican Ercilasun - İnci Enginün - İsmail Parlatur - Nurullah Çetin - Zeynep Kerman], 1.bs., Ankara: Akçağ Yayınları, s. 236.

²⁷ Örnek olarak bkz. Seyit Kemal Karaalioglu (1982). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Resimli, Motifli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 2, ss. 246-248; Ahmet Kabaklı (1990). "Namık Kemal / Kaside", *Türk Edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, C. 3, ss. 53-55.

²⁸ Örnek olarak bkz. Yusuf Mardin (1974). "Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal'in Londra Yılları*, İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 145 vd.; Osman Nuri Ekiz (1984). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, İstanbul: Gökşin Yayınları, ss. 134-138; Önder Göçgün (1987). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 82-87; Hüseyin Tuncer (1992). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Araştırmalar Devri Türk Edebiyatı-I: Tanzimat Edebiyatı*, İzmir: Akademi Kitabevi, ss. 99-101; İsa Kocakaplan (1999). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal, Yeni Türk Edebiyatı-5*, 1.bs., İstanbul: Timaş Yayınları, ss. 58-65; Saadetin Yıldız (2006). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss. 171-172.

²⁹ Örnek olarak bkz. H. Fethi Gözler (1981). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri*, 3.bs., İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, ss. 214-216; Şemsettin Kutlu (1981). "Namık Kemal / 'Vatan' Kasidesinden Beyitler", *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2.bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, ss. 34-35; Kenan Akyüz (1986). "Namık Kemal / Kaside", *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4.bs., İstanbul: İnkılap Kitabevi, ss. 61-63; İsmail Parlatur (1988). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri, Tarih, Antoloji, Ansiklopedi*, İstanbul: Ötügen-Söğüt, C. 8, ss. 373-375.

³⁰ Örnek olarak bkz. Özdemir Sarıca - Mahir Ünlü - Ömer Özcan (1995). *Türk Dili ve Edebiyatı III*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, s. 65 vd.; Muhammet Yelten (ed.) (2012). *Türk Edebiyatı 11. Sınıf Ders Kitabı*, 1.bs., Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, ss. 27-28.

³¹ Seyit Kemal Karaalioglu (1982). "Hürriyet Kasidesi", *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi / Tanzimattan Cumhuriyete*, 2.bs., İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., C. 2, ss. 246-248; Kenan Akyüz (1986). "Kaside", *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi (1860-1923)*, 4.bs., İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, ss. 61-63; Ahmet Kabaklı (1990). "Kaside", *Türk Edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, C. 3, ss. 53-55.

³² Önder Göçgün (1987). "Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal*, 1.bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 82-87; İsmail Parlatur (1988). "Hürriyet Kasidesi", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri / Tarih, Antoloji, Ansiklopedi*, 1.bs., İstanbul: Ötügen-Söğüt, C. 8, ss. 373-375; İsmail Parlatur (1992). "Hürriyet Kasidesi", *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, S. 481-482, Ocak - Şubat, ss. 101-104.

³³ Bkz. Ali İhsan Kolcu (2007). "Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat Edebiyatı-1: Şiir*, 3.bs., Konya: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 169-185; A.mlf. (2010). "Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal'in Poetikası*, 1.bs., Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 28-52.

³⁴ Ahmet Kabaklı (1976). "Hürriyet Kasidesi", *Tercüman*, 18-19 Nisan 1976; A.mlf. (1992). *Şiir İncelemeleri*, 1.bs., İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, ss. 172-179; Ali İhsan Kolcu (2007). "Namık Kemal: Yeni İnsanın İnşasına Doğru: Hürriyet Kasidesi", *Modern Türk Şiiri-I: Şiir Tahlilleri / Modern Türk Şiirinin Tematik Panoraması*, 1.bs., Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 33-40.

³⁵ Bkz. Önder Göçgün (1999). *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, 1.bs., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ss. 10-18.

³⁶ Bkz. Göçgün (1999). *A.g.e.*, ss. 18-20.

³⁷ Bkz. Göçgün. *A.g.e.*, ss. 20-23.

³⁸ Bkz. Göçgün. *A.g.e.*, ss. 23-27.

³⁹ Bkz. Göçgün. *A.g.e.*, ss. 35-40.

⁴⁰ Namık Kemal'in bu 'Sâkinâme'si, Tâhirü'l Mevlevî tarafından şerhedilmiş ve el yazması halindeki bu şerhin çevriyazısı, tarafımızca, *TDE 613 Türk Şiir Bilgisi (303)* adlı O.M.Ü, S.B.E, T.D.E.ABD., Yüksek Lisans dersi için bir proje dahilinde yaptırılarak ilk defa literatüre sokulmuştur. Bkz. Tuğba İleri (2010). *Nedîm'in Köşk Kasîdesi'ne Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Nazîreleri'nin Tâhirü'l Mevlevî Tarafından Yapılmış Çevriyazısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Projesi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Yarıyılı, 35 s.

Namık Kemal'in 'Hürriyet Kasidesi', Batı dillerine çevrilip⁴¹ ülke sınırlarını aşarak eserlerde yerini almış bir kasidedir⁴². Bu kaside, İngilizceye 'Hürriyet Kasidesi', 'Ode to Liberty', Freedom Kaside', 'Poem of Freedom' ve 'Ode to Freedom'⁴³ ... vb. şekillerde aktarılmış veya tercüme edilmiştir.

Bu kasîdenin yazılışı, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

b-Kasîdenin Yazılması

Namık Kemal bu kasidesini aynı zamanda 'Encümen-i Dâniş'ten⁴⁴ arkadaşı olan Leskofçalı Gâlib'in Divanı'ndaki altıncı *Kıt'a*'da geçen

Olup mecrûh, peykân-ı kazâdan tâ'ir-i devlet

Dem-â-dem hân akar çeşmim gibi şehbâl-i milletden⁴⁵

"Kader okundan yaralanan devlet kuşunun millet (adlı) kanadından gözüüm gibi daimâ kan akar."

beytini okuduktan sonra kendinde oluşan ilhamla yazar ve bu konuyu Kânî Paşazâde Rif'at Bey'e yazdığı

Receb yâhûd Şa'bân 1281 / Aralık 1864 – Ocak 1865 bir mektubunda açıkça dile getirir:

"... üstâd-ı celilü'l-menâkıb Gâlib Bey Efendi'nin yastık üzerinde bulunan Divan'ı gözüme iliştiğinden derhal sarılıp açınca, garib bir hâldir ki, ibtidâ-yı sahîfede

Olup mecrûh-ı peykân-ı havâdis tâ'ir-i devlet

Dem-â-dem hân akar çeşmim gibi şehbâl-i milletden

beyti zuhûr eyledi. Kırâ'etden hâsıl olan te'essürümü nasıl tarif edeceğimi bilemem. Dünyâda ne kadar âlâm ü efkâr var ise cümlesi başıma üşüşüp, bî-ihyâr sokağa fırladım. Tavr ü hareketimi gören mutlaka divâne zannederdi."⁴⁶

Sofya'da bulunduğu yıllarda Eşref Paşa tesiri gibi⁴⁷ Namık Kemal'in 1861 yılı yaz aylarına doğru katıldığı Encümen-i Şuara'dan Leskofçalı Galib'in tesiri de kesindir. Çünkü, Namık Kemal'in "Galib'e yazdığı bir mektubunda, divânı için bir mukaddeme kaleme aldığını ve eğer yazma divan gönderilirse, bu mukaddimeyi de ekleyerek istinsah edeceğini söyle"mesi⁴⁸ üzerine, Galib'in de "divânın kendisindeki tek nüshasını gönderdi"ği⁴⁹ ve "Kemal'in Magosa'ya giderken, bu yazmayı da yanı sıra götürdüğü"⁵⁰ bir başka ifadeyle on yıl (1865-1875) müddetle onda kaldığı bilinmektedir. Hatta divânın basılması sözkonusu olduğunda kendisinden istendiği, bazı kişiler aracılığı ile divânın ilgili kişilere ulaştırıldığı ve mahlas olarak kullandığı "edîb-i Sâbir"in "mutavvel ve mufassal bir takrizi"⁵¹ ile daha sonra bazı kişilerin çabalarıyla yayımlandığı malumdur⁵². Böyle bir durumda, Namık Kemal'in 'kasîde'sini yukarıda sözü edilen Leskofçalı Gâlib'e ait *Kıt'a*'nın tesiri ile kaleme almış olması son derece doğaldır.

Edebiyat tarihi ve incelemeciler açısından bu kasidenin yazılış tarihinin tespiti de son derece önemlidir. Bu konuda edebiyat tarihçileri ve akademisyenlerin birbirinden farklı görüşleri vardır. Bunlardan bir kısmı bu şiirin yazıldığı tarihin belli

⁴¹ Örnek olarak bkz. Namık Kemal (1946). *Ode to Liberty* [Hürriyete Kaside], Trans. Nejmi Sağib Bodamialisade, Cyprus: Shakespeare School, Nicosia, 5 p.; Stefan Sperl and Christopher Shackle (eds.) (1995). "Namık Kemal (d. 1888): Besalet-i Osmanîye Hamiyet-i İnsaniyye / Freedom Kaside" (Trans. Walter G. Andrews), *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa-2: Eulogy's Bounty, Meaning's Abundance: An Anthology* [Müslüman Asya ve Afrika'da Kaside Şiiri-2: Sitayişin Bolluğu, Anlamın Bereketi: Antoloji], Leiden, New York and Köln: E.J. Brill, pp. 230-235.

⁴² Bkz. Kate Fleel, Suraiya Faroghi and Reşat Kasaba (eds.) (2008). *The Cambridge History of Turkey / Turkey in the Modern World* [Cambridge Türkiye Tarihi / Modern Dünyada Türkiye], 1st edit., Cambridge: Cambridge University Press, Vol. 4, p. 36.

⁴³ Bkz. John L. Esposito (1995). *The Oxford Encyclopedia of Modern Islamic World: Sata-Zurk* [Oxford Modern İslam Dünyası Ansiklopedisi-Sata-Zurk], Oxford: Oxford University Press, p. 247.

⁴⁴ 'Encümen-i Dâniş' hakkında bkz. M.Şakir Ülkütaşır (1946). "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Akademi Dergisi*, C. 1, S. 46, ss. 17-19; M.Şakir Ülkütaşır (1956). "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Türk Yurdu*, S. 254-255; M.Şakir Ülkütaşır (1964). "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Türk Kültürü*, C. 2, S. 18; Mithat Sertoğlu (1973). "Türkiye'de İlk İlim Akademisi, Encümen-i Daniş", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 64, Ocak, ss. 12-15; Enver Behnan Şapolyo (1968). "Encümen-i Daniş'in Tarihçesi", *Türk Kültürü (Akademi Sayısı)*, C. 6, S. 67; Kenan Akyüz (1975). *Encümen-i Daniş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 67 s.; Ahmet Hamdi Tanpınar (1982). "Encümen-i Daniş", *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., İstanbul: Çağlayan Kitabevi, ss. 143-146; Nihad Sami Banarlı (1983). "Türkiye'de Garb Kültürü ve Encümen-i Daniş", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 2, ss. 814-816; Cahit Bilim (1985). "İlk Türk Bilim Akademisi: Encümen-i Daniş", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S. 2, Ankara, ss. 81-104; Ali İhsan Gencer (1987). "Encümen-i Daniş ve Mustafa Reşid Paşa", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildirileri Ankara 13-14 Mart 1985*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 31-37.

⁴⁵ Leskofçalı Gâlib Bey (1335). *Divân*, İstanbul: Matba'a-i Âmiriye, s. 146. Krş. ve bkz. Ahmet Hamit Yıldız (2003). *Leskofçalı Gâlib, Hayatı, Dönemi, Sanatı, Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 246 s.

⁴⁶ Bkz., Fevziye Abdullah Tansel (hzl.) (1967). *Namık Kemal'in Hususî Mektupları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, s. 51; Krş., Mehmet Kaplan (1981). "Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, 7.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, C. 1, s. 40; Metin Kayahan Özgül (1987). *Leskofçalı Gâlib / Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 10, 136.

⁴⁷ Bkz., Önder Göçgün (2006). "Batılılaşma Yolunda: Tanzimat Sonrası Arayışlar Devrinde Şiir / 3. Namık Kemal (1840-1888)", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C. VII, ss. 141-142.

⁴⁸ M. Kayahan Özgül (2012). *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, 1.bs., Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, s. 68.

⁴⁹ Özgül (2012). *A.g.e.*, s. 69.

⁵⁰ Özgül. *A.g.e.*, aynı yer.

⁵¹ Bkz. *Basiret Gaz.*, Nu. 1585, 21 Cemaziyelahire 1292 ve *Kırkanbar*, Nu. 26, 24 Temmuz 1291'e atf yapan M. Kayahan Özgül (2012). *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, s. 70, dipnot 165.

⁵² Geniş bilgi için bkz. Özgül. *A.g.e.*, s. 71.

olmadığını, diğer bir kısmı ise bazı kanıtlardan hareketle belli bir zaman aralığına işaret ederler.

Edebiyat tarihçisi merhum Ahmet Kabaklı'ya göre, "Bu şiirin yazıldığı tarih kesin değildir. Ancak 1876'dan önce yazıldığı şüphesizdir. Çok umûmîleşen yanlış bir düşüncenin aksine, bu kasidenin Sultan Hamid'e karşı olmak ve onu yermekle hiç alakası yoktur... O tarihte Osmanlı tahtında Sultan Aziz, sadrazam olarak da Âlî Paşa bulunmaktadır. Sultan Hamid, çok sonraları görünecek ve onun saltanatında Namık Kemal bilakis, yeniden devlet memuriyeti olarak 'bâb-ı hükûmete girecektir...'"⁵³

Namık Kemal, bu kasidesini yazdığı zaman hiç beklemeden *Vakit* gazetesinde neşrettiyse, bu tarihlerde Avrupa'dan vatana dönmüş durumdaydı. Onun bu kasidesini 'hükûmet kapısı'ndan ayrıldığı bir zaman yazdığı muhakkaktır. Ancak bu, Avrupa'ya gidiş için hükûmet kapısından ayrılışı nedeniyle yazılmış olabileceği gibi -neşir tarihinden hareket edilirse- Avrupa'dan döndükten sonraki bir zaman kesitinde tekrar görevinden uzaklaştırıldığı bir zamanda da yazılmış olabilir. H. Fethi Gözler, bu kasideyi Magosa'dan döndükten sonra yazdığını belirtir ki tarih de bunu doğrular.

Yukarıdaki Kânî Paşazâde Rif'at Bey'e yazılan mektubun tarihinden, Mehmet Kaplan'ın da belirttiği 1867'deki 'bâb-ı hükûmet'ten çekilişinden sonra Londra'ya gittiğinde orada çıkardığı *Hürriyet* gazetesinde (Sayı: 51) bu kasidenin bazı beyitlerine rastlanması ve nihayet onun *Vakit*'teki neşir tarihi 1876'ya kadar 11 yıllık bir süre vardır.

Hürriyet Kasidesi'nin yazılışı konusunda Mehmet Kaplan bu kasidenin bazı beyitlerine *Hürriyet* gazetesinin 1869 tarihli 51. sayısında rastlandığını söylerken, Saadettin Yıldız, aşağıda sunulan alıntıda açıkça görüldüğü gibi, *Hürriyet* gazetesinin 28 Kasım 1868 tarihli ve 22. sayısında da yer alan bir beyitten söz eder:

"Hürriyet Kasidesi'nin yazılış tarihiyle ilgili ele geçen bir belge yoktur. Şiirin Kemal'in Avrupa'ya kaçışından sonra yazılmış olduğuna dair kanaat hayli yaygındır. Hürriyet'in 23 Kasım 1868 (13 Şa'ban 1285) tarihli 22 numaralı nüshasından aldığımız, Kemal'in kendisine ait olan aşağıdaki satırlar, Kasidenin 1868'den önce yazıldığını göstermektedir:

"... Söz yeri gelince İslâmın şecâatini, hamiyetini, dirâyetini göklere çıkarırız. Hakikat-i hâl dahi odur. İşte meydân-ı imtihan açılıyor; o şecâat, o hamiyet, o dirâyetle biz mi firârî ihtiyâr edelim? Hayır hayır!

Biz ol âlî-himem erbâb-ı cidd ü ictihâdız kim

Cihân-gîrârâne bir devlet çıkardık bir aşîretten

⁵³ Ahmet Kabaklı (1992). "Hürriyet Kasidesi", *Şiir İncelemeleri*, 1.bs., İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, ss. 176-177.

O devleti yine kanımızla, canımızla muhafaza edebiliriz. Hâricden kim isterse gelsin, ya mağlûb olur yâhûd vatanımıza girmek için yirmi milyonluk bir milletin lâşesini çiğnemek lâzım gelir. Dâhilden kim çıkarsa çıksın, eğer sözü doğru ise dâiye-i mezheb bir taraf makbûl olur, doğru değilse elbette karşısında isbât-ı hak edecek mukâvimler bulur."⁵⁴

Hürriyet Kasidesi'nin yazılış ve neşrediliş tarihlerinin birbirinden farklı olabileceğini kesin olarak kabul etmek gerekir. Yazılış sürecinin, bu konuda yukarıda dile getirilenlerden anlaşıldığına göre belirli bir sürece yayıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bir bütün olarak metin halinde neşredilişi ise tarihen bellidir ve yukarıda belirtilmiştir. Edebiyat tarihçileri daha çok onun metin halinde neşrine dikkat çekerek "Sırbistan ve Karadağ isyanları"nın meydana geldiği zaman dilimine dikkat çekmişlerdir⁵⁵.

Aşağıda beyit beyit ele alınıp edebî yönden tahlil ve/veya şerh edilecek olan bu kasîde, gerek vezin ve gerekse kafiye örgüsü bakımından Leskofçalı Gâlib'in bahsi geçen beyti ile aynıdır. Çeşitli kaynaklarda bu kaside hakkında yorum ve değerlendirmeler yer almaktadır. Örneğin, edebiyat tarihçisi ve metin şerhi uzmanı Prof.Dr.Ali Nihad Tarlan şöyle der:

"... edebiyatımızda bir misli daha yazılamayan Hürriyet Kasidesi... Bu ne aşktır ki san'atkâr onun ateşi içinde yana yana kül olmuştur. Bu hürriyet aşkı onda bu şekilde tecelli etmeseydi cemiyetimiz medeniyet sahasında belki bugün bulunduğu merhaleye dahi eremeyecekti. Hürriyetin, hayatın en büyük nimeti olduğunu bizlere onlar öğretti..."⁵⁶

Bu olumlu ve tek boyutlu değerlendirme yanında, edebiyat tarihçisi olarak Ahmet Kabaklı'nın özellikle vurgulayarak dikkati çektiği hususları içeren görüş ve yorumları da şöyledir:

"Namık Kemal'in Batı'dan alınmış bazı 'kıymetler' uğruna, 550 yıl boyunca 'ebed müddet' diye yüceltilen devlet otoritesine karşı, bu şiirde takındığı ihtilalci, kavgacı, hatta yıkıcı tavır da akılda tutulmalıdır. Hürriyete, vatana, millete ve Osmanlı tarihine olan yapıcı ve 'romantik' övgülerin yanında şiirin isyan kıskırtıcı tarafı, zaman içinde birçok boş beyinli ihtiras ve ihtilal adamının hursunu kamçulamıştır. 'Zâlim, bîdâd, kilâb' diye sövülen

⁵⁴ Bk. *Hürriyet*, Nr. 22, 13 Şa'ban 1285 / 23 Kasım 1868, s. 7'den alıntılan Saadettin Yıldız (2006). "Namık Kemal (1840-1888) / Edebî Kişiliği", *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, s. 127, Dipnot 140; A.mlf. (04.06.2012). "Namık Kemal'e Dair Notlar", <http://www2.ogu.edu.tr/~tde/namikkemal.htm>, Dipnot 32.

⁵⁵ Bkz. Ömer Faruk Akün (1993). "Nâmık Kemâl", *İslâm Ansiklopedisi*, NABA-RUZZİK, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 9, s. 65; Seyit Kemal Karaalioglu (1982). "Hürriyet Kasidesi", *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi / Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, C. 2, s. 246.

⁵⁶ Ali Nihad Tarlan (1981). "Türk Edebiyatında Hamaset", *Edebiyat Meseleleri*, 1.bs., İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş., s. 75.

devlet otoritesi Türk edebiyatında ilk defa bu şiirle ağır yaralar almıştır..."⁵⁷

Mehmet Kaplan'ın önce *Hareket*⁵⁸ dergisinde yayımladığı, daha sonra ise bir kitabına aldığı bir yazısında bu bağlamda şöyle der:

"‘Hürriyet Kasidesi’, Namık Kemal’in fikir ve şahsiyetini adeta heykelleştiren bir edebî eserdir. Bu kasidede Namık Kemal, ‘hürriyet’ fikriyle ‘kahramanlık’ fikrini çok iyi birleştirir. Şiir, fikri, eyleme dönüştürecek bir heyecanla doludur..."⁵⁹

Tanzimat devri Türk şiirinin gür sesli Birinci Kuşak şairi Namık Kemal'in kasidesini 'hürriyet' için yazması anlamlıdır. Makalenin son kısmında değinileceği üzere, Aydınlanma devri düşünürlerin öne çıkardığı 'hürriyet, müsavat ve uhuvvet' kavramlarından uğruna canların verildiği, savaşların yapıldığı ve destanların kaleme alındığı 'hürriyet' kavramı⁶⁰ ve bunu konu edinen 'Hürriyet Kasidesi' üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır.

Namık Kemal, bazı arkadaşları ile birlikte 1865 yılı İttifak-ı Hamiyyet Cemiyeti (daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti)'ne üye olmasından ötürü tutuklanmaktansa Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti üzerine 17 Mayıs 1867'de İstanbul'dan ayrılıp Londra'ya gidince orada 'Hürriyet' adlı gazete çıkarmış, "Fransız İhtilali'nin hemen sonrasında, 1792 yılında, istihkam yüzbaşısı *Rouget de Lisle* tarafından yazılan "vatan ve hürriyet" şarkısı "La Marseillaise" adlı ünlü marşı Türk edebiyatında tek bölüm olarak ilk defa tercüme eden Namık Kemal olmuştur."⁶¹ Sadece bunlar

bile onun sahip olduğu 'hürriyet' düşüncesi ve neden böyle bir kaside yazma eğilimi içinde olduğunu kanıtlamaya yeter.

c-Kasidede Plan

'Hürriyet Kasidesi' adıyla meşhur, tam bir fikir ve konu bütünlüğü olmayan 31 beyitlik bu kaside, Mehmet Kaplan'ın bahsi geçen tahlilinden de yararlanarak özellikle lisans ve lisansüstü seviyedeki öğrencilere yardımcı olmak amacıyla bazı bölümlere de ayrılabilir:

Birinci Bölüm (1-14. Beyitler) : Sosyal idealler.

İkinci Bölüm (15-17. Beyitler) : Tarih duygusu.

Üçüncü Bölüm (18-24. Beyitler) : Ferdî kahramanlık.

Dördüncü Bölüm (25-31. Beyitler) : Hürriyet aşkı.

İslâmî Türk edebiyatında 'kasîde'nin kendine özgü (Nesîb veya Teşbîb, Tagazzül, Girizgâh, Medhiye, Fahriye, Taç ve Dua) bölümleri olmasına rağmen, Hürriyet Kasidesi'nde 'hürriyetin medhi' hariç bu bölümlere yer verilmemiştir. Kasîde ne padişaha ne de bir sadrazam veya beye sunulmuştur. Şair son beyitte mahlasını kullanmamıştır... Oluşan yeni edebiyat anlayışı sonucu, kasîdenin konusu ile birlikte biçiminde de değişikliklere gidildiği anlaşılmaktadır. Dil ve üslup açısından ise oldukça sade olduğu görülmektedir.

d-'Hürriyet Kasidesi'nin Tahlili

'Hürriyet Kasidesi' olarak bilinen bu kaside, Abdülganî Senî (Yurtman)'ın 1934 yılında yaptığı dilîçi çevirisi hariç, başta Mehmet Kaplan olmak üzere, titiz ve edebiyat tutkunu pek çok Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni gibi 1989 yılında İspir Lisesi'nde çalışırken tıpkı "*Bâkî'nin Kânûnî Mersiyesi ve Şerhi*" gibi hazırladığımız, fakat şu ana kadar yayımlayamadığımız "*Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi ve Şerhi*" adlı çalışmamız hariç, daha sonra Abdullah Şengül⁶², Ali İhsan Kolcu⁶³ ...vb. akademisyenler tarafından tahlil edilmiş ve hakkında yazılar yazılmıştır⁶⁴.

1063, s. 41. Bu ünlü marş Namık Kemal'in 'Hürriyet' adlı makalesinin içinde yayımlanmıştır [Bkz. Namık Kemal (1868). "Hürriyet", *Hürriyet*, Nr. 37, 8 Mart, s. 1].

⁶² Bkz. Abdullah Şengül (2000). "Yeni İnsan Anlayışı Çevresinde Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ne Genel Bir Bakış", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, S. 1, Nisan, ss. 25-34.

⁶³ Bkz. Ali İhsan Kolcu (2007). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat Edebiyatı I: Şiir*, 3.bs., Konya: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 169-185; A.mlf. (2007). "Namık Kemal: Yeni İnsanın İnşasına Doğru: Hürriyet Kasidesi", *Modern Türk Şiiri I: Şiir Tahlilleri / Modern Türk Şiirinin Tematik Panoraması*, 1.bs., Konya: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 33-40 [Kolcu ilk eserinde Kaside'nin 31 beytini özlü biçimde tahlil etmişken, bu eserinde, 1, 2, 4, 5, 10, 11 ve 15. beyitlerinin tahliline yer vermiştir.], A.mlf. (2010). "Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal'in Poetikası*, 1.bs., Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 28-52 [Bu son eserindeki tahlil, ilk kitabından aynen alınmıştır.]

⁶⁴ Örnek olarak bkz. Halil Ersoylu (2003). "Hürriyet Kasidesi'nin Metin Örgüsü ve Bunun, Namık Kemal'in Diğer Yeni Şiirlerindeki İzleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, Ankara, ss. 23-37;

⁵⁷ Ahmet Kabaklı (1992). *Şiir İncelemeleri*, s. 176.

⁵⁸ Bkz. Mehmet Kaplan (1980). "Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal", *Hareket*, S. 20-21, Ekim – Kasım – Aralık, ss. 33-38.

⁵⁹ Mehmet Kaplan (2005). "Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, 4.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, s. 160.

⁶⁰ Örnek olarak bkz. Namık Kemal (1869). "Hürriyet", *Hürriyet*, Nr. 37, 8 Mart, s. 1; Yavuz Abadan (1940). "Hürriyet Problemi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 6, S. 2-3, İstanbul, ss. 501-516; Hasan Âli Yücel (1955). *Hürriyete Doğru*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 302 s.; A.mlf. (1960). *Hürriyet Gene Hürriyet*, 2 Cilt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; Bahri Savcı (1968). *Hürriyet Üzerine Düşünceler*, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 176 s.; Said Yazıcıoğlu (1991). "Hürriyet Kavramı", *Diyanet, Aylık Dergi*, S. 2, Şubat; Mustafa Çağrıncı (1998). "Hürriyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: T.D.V. Yayınları, C. 18, ss. 502-505; Cengiz Çuhadar (2007). "Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme / An Evaluation on The Concept of Freedom", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 2, Elazığ, ss. 131-150; İsmail Serin (ed.) (2010). *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik / Liberty, Equality and Fraternity [Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa, Türkiye]*, *Bildiriler*, Bursa: Asa Kitabevi Yayınları; Nergiz Aydoğdu (2011). "Nâmık Kemâl'de Hürriyet Kavramı", *Nâmık Kemâl* [Ed. Turan Karataş – Orhan Kemal Tavukçu], 1.bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 452-477.

⁶¹ Muharrem Dayanç (2011). "3.Ünite: Yeni Türk Edebiyatının Kaynakları", *Yeni Türk Edebiyatına Giriş*, [Ed. Zeliha Güneş, Yazarlar: Yılmaz Taşçıoğlu – Muharrem Dayanç – Nurullah Çetin], 4.bs., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:

Furkan Öztürk'ün "Diliçi Çeviride Şiirsellik ve Neşâti'nin Bir Gazeli" adlı makalesinde aktardığına göre, "... 'Hürriyet Kasidesi'nin diliçi çevirisi 1934 yılında Abdülganî (Yurtman)⁶⁵ tarafından yapılmıştır. Sadettin Nüzhet Ergun, onun biyografisi ile birlikte bazı şiirlerinden seçmeler yapmış, bunların yanı sıra 'Hürriyet Kasidesi'nin diliçi çevirisini de vermiştir...'"⁶⁶

Bütün bunlara rağmen, yapılan tahlillerde ve yazılan makalelerde gözden kaçan ve tamamlanması gereken pek çok hususun olduğu görülmektedir. Önemli tespit ve yorumların yapıldığı Mehmet Kaplan tahlilinde, metnin nesre çevirisi ve edebî sanatlarına yer verilmemektedir. Abdullah Şengül'ün makalesinde ise seçilmiş bazı beyitlerin yorumuna yoğunlaşılrken, daha ziyade 'hürriyet' kavramının önemi vurgulanmıştır. Ali İhsan Kolcu, bir adım daha ileri giderek metnin nesre çevirilerine ve her beytin yorumuna yer vermekle birlikte, kısalık ve edebî sanatların tespitine fazla yer vermediğinden belli başlı eksiklikleri bünyesinde taşımaktadır. Kaleme alınan makaleler konuyu genel olarak ele aldığından 'Hürriyet Kasidesi'nin yeniden ele alınmasının gereğine inandık.

Bu nedenle, hem metin merkezli hem de kültür, edebiyat ve dil merkezli bir yöneme göre, ilk öğretmenlik yıllarımızın ürünü olan bahsi geçen çalışmamız güncellenerek ve diğer tahlil örnekleri de gözden irak tutulmadan, "eski kuşaktan pek çok insanın hafızasında önemli yer tutan, yüz yılı aşkın bir süredir de ders kitaplarına giren veya vatan çocuklarına ezberlettirilen"⁶⁷ 'Hürriyet Kasidesi', aşağıda beyit beyit ele alınıp elden geldiğince edebî sanatları da gösterilerek açıklanmaya, tahlil ve/veya şerh edilmeye çalışılmıştır.

1

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Görüp ahkâm-ı 'asrı münharif sıdk u selâmetden

Çekildik 'izzet ü ikbâl ile bâb-ı Hükûmet'den⁶⁸

"Asrın hükümlerini doğruluk ve selametten sapsmış görüp şeref ve haysiyetle hükümet kapısından çekildik."

Namık Kemal, 'Hürriyet Kasidesi'nin bu beytinden on dördüncü beytine kadar 'sosyal idealler'i konu ve tema olarak ele almış ve işlemiştir.

Namık Kemal'in bu kasidesi ile birlikte bazı değişikliklerin başladığını söylemek gerekir. En azından Divan kasidelerinden farklı olarak bu kaside soyut bir kavram olan 'hürriyet' için yazılmıştır. Namık Kemal, bu kasidesiyle birlikte artık vatan ve hürriyet şairi olarak şöhret bulacaktır.

O, 'devrin idaresini doğruluktan ayrılmış görüp şeref ve haysiyetle hükümet kapısından çekildik' diyor. Gramer açısından 'çekildik' fiili, dili geçmiş zamanın birinci çoğul şahıs çekimidir. Yani 'ben' değil 'biz'den bahsediyor. Burada anlatılmak istenen, hükümet kapısından, yani memuriyetten çekilenin, ayrılanın sadece kendisi değil başkalarının da olduğudur. Bu ise kasidenin neşir tarihinden 9 yıl önce 1867 yılında Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan, fakat 1876 Meşrutiyet hareketini hazırlayıcı rolü olan 'Jön Türkler'⁶⁹ ya da 'Genç Osmanlılar' denilen grubu hatırlatmaktadır...

Burada, eski edebiyatı da iyi bilen şairin yeni bir insan tipi ile karşılaşmaktadır. Mehmet Kaplan'ın tanımlamasıyla bu 'bir ihtilâlcı tip' olup "Devrin iktidarına bir prensip namına karşı gelen, muhalefet

⁶⁸ Ahkâm (a.i.): Hüküm'ün çoğulu. Hükümler.

Asr (a.i.): Asır, yüzyıl, devir, zaman, çağ.

Ahkâm-ı asr (f.i.z.t.): Asrın hükümleri, devrin idaresi.

Münharif (a.s.): Tahrif olmuş, sapsmış, ayrılmış.

Sıdk (a.i.): Doğruluk, gerçeklik, iyi ve doğru oluş.

Selâmet (a.i.): Salim olma, emin olma, kurtuluş.

Sıdk u selâmet : Doğruluk ve selamet.

İzzet (a.i.): Şan, şeref, değer, yücelik.

İkbâl (a.i.): Talih düzgünlüğü, talihli adam.

İzzet ü ikbâl: Şeref ve haysiyet.

Bâb (a.i.): Kapı.

Bâb-ı hükûmet (f.i.z.t.): Hükümet kapısı, memuriyet.

⁶⁹ Bu konuda bkz. Ahmet Bedevi Kuran (1946). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul: Tan Matbaası; Yuriy Asotoviç Petrosyan (1974). *Sovyet Gözüyle Jön Türkler* [Çev. M. Beyhan - A. Hacıhasanoğlu], Ankara: Bilgi Yayınevi; Birol Emil (1982). *Jön Türklere Dair Vesikalar: Edebiyatçı Jön Türklerin Mektupları (Ali Kemal ve Süleyman Nazif'den Mizancı Murad Bey'e)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları; Süleyman Kocabaş (1991). *Jön Türkler Nerede Yanıldı?*, İstanbul: Vatan Yayınları; Mustafa Yalçın (1994). *Jön Türklerin Serüveni*, İstanbul: İlke Yayınları; Sina Akşin (2001). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 3.bs., Ankara: İmge Kitabevi; Durdu Mehmet Durak (2003). "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 14, Ankara, ss. 291-318; Şerif Mardin (2005). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, 12.bs., İstanbul: İletişim Yayınları.

İskender Pala (14 Eylül 2010). "Hürriyet Kasidesi", *Zaman Gazetesi*, (Salı); Bahtiyar Aslan (2014). "Şairin Hürriyeti-1: Namık Kemal ve Hürriyet Kasidesi", *Türk Edebiyatı, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Yıl: 42, S. 483, Ocak, ss. 54-57.

⁶⁵ Sadettin Nüzhet Ergun (1936). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Türk Şairleri*, İstanbul: Bozkurt Basımevi, C. 1, ss. 221-223.

⁶⁶ Furkan Öztürk (2009). "Diliçi Çeviride Şiirsellik ve Neşâti'nin Bir Gazeli", *Turkish Studies / International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 / 6, Fall, s. 365.

⁶⁷ İskender Pala (14 Eylül 2010). "Hürriyet Kasidesi", *Zaman Gazetesi*, (Salı).

eden, savaşı bir insan"dır⁷⁰. Memuriyetten ayrılanlar, olaya seyirci kalmıyorlar, büyük bir protesto ve mücadeleye giriyorlar.

Gayeleri, Avrupa'dan mülhem içlerinde uyanan hürriyet fikrini topluma aşılacaktır. Bu çalışmalarını ile II.Meşrutiyet'e zemin hazırlıyorlar, yani bir parlamenter rejim düşüncesi geliştirmek istiyorlar. Gizli bir ihtilâl cemiyeti mensuplarının bu mücadeleleri, mevcut hükümete ters olduğundan engelleniyor. Yerleri görevle de olsa sık sık değiştiriliyor. Kimi Şam'a, kimi Avrupa'ya gönderiliyor. Maksat, birlikten doğan gücü dağıtmaktır. Osmanlı Devleti ile arası gergin olan Mısır Prensi bunlarla işbirliği yaparak, yurtdışında bunlara en büyük yardımcı olmaktan geri durmuyor...

Namık Kemal, kasidesine 'Görüp' zarf-fiil ifadesiyle başlıyor. Bu kaside üzerine bir tahlil yazısı kaleme alan Mehmet Kaplan bu bağlamda şöyle diyor: "Kıscacı Hürriyet Kasidesi'ni 'teknik' bakımdan beğenmek imkânsızdır. Nazım ile 'konuşma'sını bilen bir şair, eserine 'görüp' diye başlamaz. Nesrinde gerundiumu (zarf-fiili) sevmeyen Kemal'in onu nazma sokması bir zaaf eseridir."⁷¹

Kasidenin bu ilk beytinde şiiriyet değil, nesir ve hitâbet edâsı vardır. Adeta kürsüden seslenir gibi bir durum arz ediyor. Bu şairin genel karakterini ortaya koymaktadır.

Burada, doğruluktan ayrılmayan, doğruya saygılı, haksızlığa boyun eğmeyen, kendinden sorumlu, onurlu, mücadelecî, gördüğü olumsuzluklara uyum göstermeyen, vicdanına uyan, devletin icrâatını beğenmeyen, makam ve mevkiye düşkün olmayan, hizmet erbabı bir insan anlayışı vardır. Bu insan Namık Kemal ile özdeşleşmiştir. O kuramsal olarak getirmiş olduğu yeni değerleri bizzat pratize eden adamdır.

Beyitten açıkça anlaşıldığı gibi, ideal 'sıdk ve selâmet' olduğundan, ondan ayrılmak memuriyetten ayrılmayı gerektirecek güçlü bir nedendir. Üstelik bu durumda görevden çekilmek, 'izzet ve ikbâl', yani şeref ve haysiyet meselesidir.

Her ne kadar biz 'çekildik' denilse de, bunları Hükümet kapısından Devlet'in uzaklaştırdığı, kendi kendilerine ayrılmadıkları düşünülürse, Namık Kemal'in bu görevden ayrılışı 'izzet ü ikbâl ile' şeklinde güzel bir sebebe bağlaması ile bir *Hüsni Ta'lîl* sanatı teşekkül ettirildiği anlaşılabilir.

Beyitteki 'ikbâl' (baht, talih) kelimesinin sondan başa doğru okunmasıyla 'lâ-bekâ' (ölümlülük) kelimesinin çıkması ile *Aks-i Müfred* sanatı yapılmıştır.

Ayrıca, birinci mısırda 'ahkâm-ı asr' ve 'sıdk u selâmet' kelimeleri sıralandıktan sonra, ikinci mısırda düzensiz olarak, bunlara karşılık 'izzet ü ikbâl' ve 'bâb-ı Hükümet' kelime ve tamlamaları sıralanarak bir *Leff ü Neşri Müşevveş* sanatı da yapılmıştır.

Beyitte yer alan 'münharif' (sapmış) ve 'sıdk' (doğruluk) kelimeleri aralarındaki anlam zıtlıkları düşünülerek bir arada kullanıldığından *Tezâd*,

Yine, 'bâb-ı Hükümet' tamlamasında bir *Mecâz-ı Mürsel* sanatı yapılmıştır.

Son olarak, beyitte 'sıdk, selâmet; izzet, ikbâl; bâb-ı Hükümet' ve 'çekilmek' ... gibi kelimelerin aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanıldığından *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

Kaside (aa ba ca ...) nazım şekliyle kaleme alınan bu manzumenin ilk beytinde kafiye örgüsü 'aa' biçiminde olup daha sonraki beyitlerin son mısraı ile kafiyelidir. Bu beyitte "-et"ler tam kafiye, "-den"ler redif olarak yer almaktadır.

2

Usanmaz kendini insân bilenler halka hizmetten

Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez i'ânetden⁷²

"Kendini insan bilenler halka hizmetten usanmaz(lar). İyilik sever insanlar zulüm görenlere yardımdan ellerini çekmezler."

Beyitte birbirleriyle münasebette olan iki kavram vardır. Birincisi halk, ikincisi insan. Şair, insan olmanın gereğini halka hizmette görüyor. Bu da 'yardımseverlik' kavramı halinde kabul edilebilir. Halk kelimesi, Arapça olup sözlük anlamı ile 'yaratılmış' demektir. Bu anlamda yaratılmış ne varsa onlara hizmet etmek gerekir. Halk, insanlar olarak ele alınırsa, bütün insanlığa hizmet anlamı çıkar. Ancak beyitte yaklaşık olarak kast edilen anlam, millettir. Kişi insan olmak için öncelikle milletin hizmetinde olmalıdır. Gerçek insan, mensubu olduğu millete hizmet etmekten usanmaz, bıkmaz, aksine şeref duyar.

Şairin bir mantığı var. Buna göre, insanlar halka hizmet etmelidir. Onlar mazlumdur, mazluma da yardım etmek bir insanlık görevidir. Aslında, zalim de, mazlum da yardımseverlik de hep insanla ilgilidir. Geleneksel olarak kültürümüzde düşmüşlere, darda kalanlara ve mazluma yardım edilir. Ancak burada, amaçlı ve hedefli, dönemine göre yeni olan bir 'halka hizmet etme' düşüncesi vardır.

Namık Kemal'in halka kadar indiği görülüyor. Bu Tanzimat devri edebiyatında sanatın toplum için olması

⁷⁰ Mehmet Kaplan (1981). "Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, C. 1, s. 40. Bu konuda ayrıca bkz. A.mlf. (15 İkincikanun 1944). "Namık Kemal'e Göre İnsan", *İstanbul*, S. 4.

⁷¹ Mehmet Kaplan (1981). "Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, C. 1, s. 44.

⁷² *Mürüvvet-mend* (f.v.t.): Mürüvvetli, iyilik sever, büyük ruhlular, insanıyetli, mert.

Mazlûm (a.s.): Zulüm görmüş, zulüm gören, haksızlığa uğrayan.

İ'ânet (a.i.): yardım.

El çekmemek: Vazgeçmemek, devam etmek.

ilkesine de uygundur. Mazlum olan halkın yardımı ihtiyacı vardır. Aydının görevi halka hizmettir. İhtiyacı giderecek yardımı halka aydınlar götürecektir. Burada 'halktan hizmet beklemek yerine, aydından hizmet beklemek' şeklinde bir zihniyet değişimi görülmektedir. Çünkü halkta kültür, aydında bilgi ve medeniyet vardır. Aydın kültürü işleyecek ve tekrar halka sunacaktır. O halde, Namık Kemal'in bir ölçü dahilinde 'millet'i ortaya koyduğunu görmek mümkündür.

Namık Kemal, aslında 'insanın değeri hizmet ettikçe yücelir ve şeref bulur. İnsanda iyilikseverlik yoksa zaten o insan değildir' demek istemektedir. Namık Kemal'in yetiştirmek istediği insan, ahlâkî değerlerine sahip Türk İslâm insanıdır.

O bu düşüncelerini nazmen dile getirirken kullandığı kelimelerde bazı sanatlarla da yer vermiştir. Örneğin, birinci mısırda 'usanmaz, kendini insan bilenler, halk, hizmet' kelimeleri sıralandıktan sonra, ikinci mısırda düzensiz olarak, bunlara karşılık 'el çekmez, mürüvvet-mend, mazlûm, i'ânet' kelimeleri sıralanarak bir *Leff ü Neşr-i Müşevveş*,

Yine, beytin birinci mısraının başında 'usanmaz' ile ikinci mısraın sondan bir önceki 'el çekmez' kelimeleri birbirlerine yakın anlamda kullanıldığından *Reddül-acâz Ale's-sadr* denilen bir sanat yapılmıştır.

Ayrıca, 'iânet' ve 'hizmet' kelimelerinin aralarındaki anlam ilişkisi düşünülerek bir arada kullanılmasıyla bir *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

3

Hakîr olduysa millet şânına noksân gelir sanma

Yere düşmekle cevher sâkit olmaz kadr ü kıymetden⁷³

"Millet hakir olduysa şânına noksan gelir sanma. (Çünkü) cevher yere düşmekle değer ve kıymetinden (bir şey) kaybetmez."

Namık Kemal, burada milletin içinde bulunduğu konumun geçici olduğunu, bu nedenle değer ve itibarından bir şey kaybetmediğini 'yere düştüğü halde değerinden bir şey kaybetmeyen mücevher' örneği ile açıklamaya çalışmaktadır.

Şair tarafından güzel bir örnekle milletin içinde bulunduğu durum gözler önüne serilmektedir. Şaire göre, milletin içinde bulunduğu konumu, yere düşmüş bir mücevhere teşbih edilmektedir. Millet esas itibariyle yüksek bir kıymettir, bir cevherdir. Zalimlerin ona hakaret edip ayaklar altına alması, yüksek değerinden düşürmesi onun kıymet ve itibarına bir leke çalmaz.

Yere düşen ve/veya düşürülen mücevher, bir süre ayak altında kalsa da derhal fark edilir ve tekrar lââyık

olduğu yere yükselir, değerine göre muamele görür. Şayet o bir takı veya süs ise, insanlar onu ya en gösterişli yerlerine takıp teşhir ederler ya da itina ile güvenli mahfazalar içinde saklarlar. Millet de geçmişin en şanlı milletidir. Dünyada parmak ısırtan işler başarmış ve bütün dünyayı şeref bayrağının gölgesine almıştır. Böyle bir millet şu veya bu nedenle gerilemiş ve yoksul düşmüşse, bu onun bütün kıymet ve itibarını bir daha geri gelmemesine kaybettiği anlamına gelmez. Ateş sönmüş olsa bile, yeni bir ateş için kıvılcımlar hâlâ küller altında vardır. İyi önderlerin rehberliği ve yerinde tedbirleriyle tekrar aynı şeref ve itibara ulaşabilir.

Aynı zamanda Namık Kemal, burada, tarihî bir değerlendirme yaparak devletin yıkılmaya, milletin hakir olmaya yüz tuttuğu zamanlarda, derhal gelişecek bir savunma refleksi sayesinde mutlaka bir kurtarıcının geleceğini ifade ediyor. Bilindiği gibi, bütün dinlerde olduğu gibi bu anlayışın bir yansıması olarak milletlerde de kurtarıcı bekleme miti yaygındır. Yine burada 'kul sıkışmayınca hızır yetişmez' sözünü de hatırlamak gerekir.

Halil Ersoylu, daha önce adı geçen makalesinde, 'millet' kavramının "bu şiirin beş mısraında raslandığı"nı⁷⁴ dile getirmiştir.

Beytin birinci mısraında 'hakîr olmak, millet, şân, noksân gelmemek' kelimeleri sıralandıktan sonra, ikinci mısırda düzensiz olarak, bunlara karşılık sırasıyla 'sâkit olmamak, cevher, kadr ü kıymet' kelimeleri sıralanarak bir *Leff ü Neşr-i Müşevveş* sanatı yapılmıştır.

Yukarıda değinildiği üzere, milletin içinde bulunduğu konumu, yere düşmüş bir mücevhere *Teşbîh* edilmektedir. Şaire göre, yere düşen cevher / mücevher nasıl ilelebet yerde bırakılmazsa, milletin içinde bulunduğu bu durum da aynıdır, muhakkak düzelecektir.

Beytin ikinci mısraında bir *İrsâl-i Mesel* ve *Kinâye* sanatından söz edilebilir.

Öte yandan, ayrıca 'cevher' ile 'kadr ü kıymet'; 'millet' ile 'şân' kelimeleri aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanıldığından bir *Tenâsüb* sanatı da vardır.

4

Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandır

Ne gam râh-i vatanda hâk olursa cevri ü mihnetden⁷⁵

⁷⁴ Halil Ersoylu (2003). "Hürriyet Kasidesi'nin Metin Örgüsü ve Bunun, Namık Kemal'in Diğer Yeni Şiirlerindeki İzleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, s. 26.

⁷⁵ *Hamîr-i mâye* (f.iz.t.): Maya hamuru, hamur mayası.

Hâk-i vatan (f.iz.t.): Vatan toprağı.

Râh-i vatan (f.iz.t.): Vatan yolu.

Hâk olmak: Toprak olmak, ölmek.

Cevri ü mihnet: Eziyet ve sıkıntı.

⁷³ *Hakîr* (a.i.): Küçük, değersiz, âdî.

Hakîr olmak: Hakir olmak, değersiz olmak, hakaret görmek.

Sâkit olmak: Düşmek.

Kadr ü kıymet: Değer ve kıymet, değer ve itibar.

“Hamurunun mayası vatan toprağı olan vücûdun vatan yolunda eziyet ve sıkıntıdan toprak olursa ne gam? (bunda üzülecek ne var?)”

Namık Kemal vatan şairidir. Bu hüküm, onun bizzat hayatta olduğu Tanzimat devrinden günümüze kadar değişmemiştir. Birey olarak insanın nasıl evi varsa, milletin de vatanı vardır. Bu vatan kavramı gerek bireyi ve gerekse toplumu biçimlendirir, ona yeni bir ruh kazandırır. Maziden alınanlar ile hal bir terkibe girerek onu olgunlaştırıp kıvama getirir. Namık Kemal’e göre vatan toprağı onun vücudunun ve varlığının mayasıdır. Vatan ile insan, vatan ile millet ve devlet arasında yakından ilişki vardır. Vatan toprağının insan yetiştirme ve onu millet haline getirme özelliğı vardır.

Bu beyitte, şairin o devirde çok daha güçlü olan bir inanca, insanın topraktan yaratıldığına dair inanca da bir atıf vardır. Çünkü, “Biz insanı muayyen bir çamur sülalesinden yarattık” (Mü’minûn Sûresi, Ayet: 12) denilmiştir. Özel istisnalar bir yana bırakılacak olursa, insanı mayalayan vatan toprağıdır. Orada doğar, yaşar ve yine orada toprağı gömülür. Medeniyet ve kültürünü burada oluşturur ve sonraki nesillere miras bırakır. Eğer çeşitli nedenlerle bunu gerçekleştiriyorsa gerçekleştirebileceğı vatan arama uğruna mücadele ve savaşa girer, yine başaramazsa tarihte örnekleri görüldüğü üzere göç eder.

Kısaca, Namık Kemal, varlık ve gelişmesini vatan topraklarına borçlu olan vücudun, yine bu vatan uğruna seve seve feda edilmesi gerektiğini belirtiyor. Şairin yaşadığı dönem Osmanlı Devleti ve onun toplumunun konumu açısından bu düşünceler son derece önemlidir. Şairin bizzat kendisi de dahil Osmanlı toplumu “vatan sevgisi imandandır”⁷⁶ düsturuna inanmış ve gerektiğinde vatanı için canını çekinmeden vererek şehadet şerbetini içmiştir. Bu anlayışın günümüzde de devam ettiğini belirtmek gerekir.

Namık Kemal, sıkıntı ve eziyeti şeref kabul ederek, vatansız bir millet düşünülemez fikrini ileri sürmektedir. Hayatı yüce kıymetler uğruna feda etmek kahramanlığı doğurur. Şaire verilen sıfat da budur. Vücudumuzun mayası vatan toprağından yoğrulmuştur. Bundan dolayı, onun vatan uğruna ıstırap çekmesi ve ölmesi gayet tabiidir. Tarihe geri dönüp bir bakılırsa açıkça görülür ki, nice canlar vatan uğruna feda edilmiş ve nice kahramanlar ortaya çıkmıştır.

Namık Kemal, sonucunda şehitlik bulunan vatan uğruna çarpışmaya davet etmekte ve “insan, vatanı için seve seve canını vermelidir” mesajını vermektedir.

⁷⁶ Sahih olup olmadığı konusunda görüş ayrılıkları bulunan bu Hadîs-i Şerif, Müslümanlar tarafından kabul gördüğü gibi şair de bu konuda bir makale yazmıştır. Bkz. Namık Kemal (29 Haziran 1285). “Hubbû'l-Vatan Mine'l-İmân”, *Hürriyet Gazetesi*, Nr. 1.

Ancak, bu husus toplumda başıboş ve kendine buyruk bir vatana kendini feda etme düşüncesi de doğurmamalıdır. Bu iş, önce düzenli ordunun, onun zorda kaldığı anda da Türk milleti ve onun her bireyinin bir görevidir.

Halil Ersoylu’nun daha önce adı geçen makalesinde, “Hürriyet Kasidesi’nin metin örgüsünü oluşturan kavramlardan biri olan vatan, bu şiirde toplam üç kez geçmektedir.”⁷⁷ tespitinde bulunmuştur.

Edebiyat tarihçisi Ahmet Hamdi Tanpınar, “ilk tohumunu ‘Yangın’⁷⁸ makalesinin Mithat Cemal Kuntay tarafından neşredilen müsveddelerinin başındaki⁷⁹ beyitten alan ‘Hamaset kasidesi’nin, yani Hürriyet Kasidesi’nin bu beytin ilk “mısraının birbiri ardınca değiştirilen dört şekline rastla”ndığını belirtir. Bunlar vezin farkına rağmen şu şekilde sıralanmıştır:

“... Cismindeki eczâ da senin cüz-i vatandır.
... Cismindeki eczâ kişinin cüz-i vatandır.
... Zîrâ ki vatan mâden-i eczâ-yı bedendir.
... Kim hâk-i vatan mâden-i eczâ-yı bedendir.”⁸⁰

Şair, bu konudaki görüşlerini ortaya koyarken bazı edebî sanatlardan da yararlanmış. “Ne gam” kelimeleriyle beyitte bir *İstifhâm* sanatı,

Vücud’un, yani insanın topraktan yaratıldığı ve yine toprak olacağı şeklindeki İslâmî inanca bir *Telmîh*,

Öbür yandan, vatan toprağı, vücûd hamurunun mayasına *Teşbih* edilmiş,

Farsça ‘hâk’ (toprak) kelimesinin harfleri sondan başa doğru okunduğunda, yine Farsça ve anlamlı ‘kâh’ (köşk) kelimesinin çıkmasıyla *Aks-i Müfred* sanatı yapılmıştır.

Beyitte ‘hâk’ (toprak) kelimesi iki kez yinelendiği için bir *Tekrîr*,

‘Vatan – vücûd - hâk; râh-ı vatan; hamîr – maya; cevır - mihnet’ kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanılmasıyla da *Tenasüp* sanatının yapıldığı tespit edilebilir.

5

Mu’îni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâ’etdir

Köpekdir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetden⁸¹

⁷⁷ Halil Ersoylu (2003). “Hürriyet Kasidesi’nin Metin Örgüsü ve Bunun, Namık Kemal’in Diğer Yeni Şiirlerindeki İzleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, s. 23.

⁷⁸ Namık Kemal (12 Kanun-ı Evvel 1289). “Yangın”, *Hadika Gazetesi*, Nu. 22. Bazı yerlerde bu yazının *Tasvîr-i Efkâr*’da neşredildiği kaydedilmektedir.

⁷⁹ Bkz. Mithat Cemal Kuntay (1946). *Namık Kemal – Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında*, İstanbul: Maarif Matbaası, C. I, s. 55.

⁸⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar (1982). *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., s. 370, 371.

⁸¹ *Mu’în* (a.s.): Yardımcı, yardım eden.
Zâlim (a.s.): Zulmeden.

“Dünyada zalimin yardımcısı alçaklardır. İnsafsız avcıya hizmetten zevk alan köpektir.”

Namık Kemal, Tanzimatçılar arasında gerek kişiliği ve gerekse bu kişiliğe uygun dil ve üslûbuyla dikkati çeker. Onun başka şiir ve beyitlerinde olduğu gibi buradaki eleştiri ve hicivleri oldukça serttir.

Namık Kemal'e göre, deyim yerindeyse, “zalime yardımcılık yapanlar köpekten de aşağıdır...” diyerek, son derece cesaretli bir tenkit ve hicivde bulunmaktadır. Yerinde bir eleştiri ve hiciv ancak mert ve cesur kişilerce yapılabilir. Bilindiği üzere, avcı ile köpek arasındaki ilişki, bir insanla onun ehlileştirerek emrine itaata alıştırtıp kullandığı hayvan arasındaki ilişkidir.

Şair, bu beytinde şiir dili imkânlarından yararlanarak ‘zâlim, sayyâd-ı bî-insâf’ ile ‘erbâb-ı denâ’et, zevk almak, köpek’ kelime ve tamlamalarını mecâzî olarak kullanmaktadır. Bu kelime ve tamlamalara bilinen anlamlarının yanında ikinci bir anlam yüklemektedir. Ona göre, ‘dünyada’ yani şairin yaşadığı dünyada ve devirde, bazı kişiler ve idareciler zâlimâne tutumlar içindedir, öte yandan, bundan çıkar sağladığı için onların çevresinden ayrılmayan ve hizmetlerini yapan bir gurup da vardır. Tarih boyunca bu tip insanlara pek çok millette rastlanabilir.

Ancak Namık Kemal, burada zalim idarecileri ve onların hizmetine gözü kapalı koşan kişileri kastederek sert eleştirilerde bulunmaktadır. O’na göre, insan akli ve vicdanı ile zalimlerin emrine girmeyecek kadar onurlu bir varlıktır. Zalimlere maddî çıkar umarak hizmet etmek, köpekten daha aşağı bir duruma düşmektir. Takınılan tavır adeta köpekleşmektir. İnsandan hayvanî değil, insânî bir tavır ve onur beklenir.

Kaleme alındığı dönemden itibaren dillerden düşmeyen ve her seviyeden ders kitabına alınan bu çerçevelik beyitte, şair, edebî sanatlardan yararlanmıştı:

Beyitte “zâlim”, “sayyâd-ı bî-insâf” a; “sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten zevk alan” insan da “köpek” e benzetildiğinden bir *Teşbîh-i Belîğ* sanatı,

Beyitin ilk mısraında “mu’îni zâlimin” ve “erbâb-ı denâ’et” kelime ve tamlamaları sıralandıktan sonra, ikinci mısradaki düzensiz olarak bunlara karşılık, sırasıyla “sayyâd-ı bî-insâf” ve “köpek” kelime ve tamlamalarının sıralanmasıyla *Leff ü Neşr-i Müşevveş*,

Beytin ikinci mısraında bir *İrsâl-i Mesel* ve *Kinaye* sanatının varlığı üzerinde durulabilir.

Ayrıca, aralarındaki anlam ilişkileri göz önünde bulundurularak “zâlim, sayyâd-ı bî-insâf; mu’în, hizmet, zevk almak, köpek, erbâb-ı denâ’et” kelime ve tamlamalarının bir arada kullanılmasıyla *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

6

Hemân bir feyz-i bâkî terkeder bir zevk-i fânîye

Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhetden⁸²

“Hayatın değerini şöhetin iyiliğinden (faydasından) yüce bilenler, derhal ebedî bereketi (feyzi) geçici zevklere tercih ederler.”

Namık Kemal, bu beytini karşılaştırma yönteminden yararlanarak ‘feyz-i bâkî’, ‘zevk-i fânî’, ‘hüsn-i şöhet’ ve ‘hayâtın kadrini âlî bilenler’ kelime ve tamlamaları üzerine kurmaktadır.

Onun bu kelime ve tamlamalar ile uyandırdığı düşünce ve anlam dünyasında okurlarına iletmek istediği mesaj, gerek kendinden önceki ve gerekse içinde yaşadığı zaman diliminin genel kabullerine uygun olarak ‘hayat sınırlıdır, bu sınırlı zaman diliminde hayat süren insanlar ya geçici şöhetin sarhoşluğu ile kısa vadede zevklere hitap eden ‘zevk-i fânî’ yolunu tercih edecek ya da bu kısa zaman diliminde hayatın değerinin yüceliğine inananlar kalıcı değerlerin yolundan ilerleyerek ‘feyz-i bâkî’ yolunu tercih edecektir.

Namık Kemal, hayatının kadrini bilen insanlardan olarak bu hayatı kalıcı ve yüce değerler uğruna harcamak ya da feda etmek isteyen bir anlayışta. İnsanın ulaşabileceği en yüksek makam ve mevkiiler gelip geçicidir. Elde edilen en büyük şöhetler kısa ömürlüdür. Nice şöhet balonları ile yükselen insanlar bu balon patlayıp pörsüyünce çok hızlı bir düşüşe geçmiş, adları sanları anılmaz olmuştur.

Bu kısa hayatta onun yüceliğine inanan insanlar, kalıcılığı sağlayacak iyi bir evlat yetiştirmek, bilim, sanat ve mimari alanlarında insanlığa yararı dokunacak eserler meydana getirmek, yine hayır kurumları kurmak ... vb. uğraşlarla ömürlerini geçirerek hem bu dünyada hem de öbür dünyada ‘feyz-i bâkî’yi bulmuş olurlar. Bu düşünce İslam kültürünün kaynaklarında ‘dünya ahretin tarlasıdır’⁸³ şeklinde ifadesini bulmuştur. Şairin bu anlayış doğrultusunda hareket ederek bir hadise *telmihte* bulunduğu söylenmelidir.

⁸² *Hemân* (f.zf.): Hemen, derhal, o anda, çarçabuk.

Feyz (a.i.): Suyun taşıp akması; bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma; ilim, irfan.

Bâkî (a.i. ve a.s.): Tanrı; daimi, ebedi.

Feyz-i bâkî (f.s.t.): Daimî feyiz, ebedî bolluk, ebedî bereket.

Fânî (a.s.): Ölümlü; muvakkat, geçici.

Zevk-i fânî (f.s.t.): Geçici zevk.

⁸³ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî (1351 / 1932). *Keşfü'l-Hafâ ve Muzâ'ül-İlbâs 'Ammâ İštehera mine'l-Ehâdîs 'alâ Elsineti'n-Nâs*, 2.tab', Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsî'l-'Arabî, C. 1, s. 412, hadis no: 1320.

Erbâb (a.s.): Sahip, malik; ehil, muktedir, becerikli, layık.

Denâ'et (a.i.): Alçaklık

Erbâb-ı denâ'et (f.iz.t.): Alçaklık erbabı, alçak kişiler, alçaklar.

Sayyâd (a.i.): Avcı.

Bî-insâf (f.vt.): İnsafsız, insafı olmayan.

Sayyâd-ı bî-insâf (f.s.t.): İnsafsız avcı.

Beyitte ileri sürülen tez, insanoglu kısa sürecek ün veya şöret peşinde koşmamalı, geçici zevk ve duygulara tutkun olmamalıdır. O asıl şöreti ve zevki 'feyz-i bâkî' de bulmaya çalışmalıdır.

Aralarında anlam karşıtlıkları bulunan 'feyz-i bâkî' ile 'zevk-i fânî' tamlamalarının birlikte kullanılması ile bir *Tezâd* sanatı,

Birinci mısırada 'feyz-i bâkî' ve 'zevk-i fânî' tamlamalarına paralel ve düzenli bir biçimde ikinci mısırada 'hayâtın kadrini âlî bilenler' ve 'hüsn-i şöret' kelime ve tamlamalarının sıralanması ile bir *Leff ü Neşr-i Müretteb* sanatı,

Ayrıca, 'feyz-i bâkî' ile 'hayâtın kadrini âlî bilenler'; yine 'hüsn-i şöret' ile 'zevk-i fânî' kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilişkileri göz önünde bulundurularak beyitte bir arada kullanılması ile *Tenâsiib* sanatı yapılmıştır.

7

Nedendir halkda tûl-i hayâta bunca rağbetler

Nedir insâna bilmem menfa'at hıfz-ı emânetden⁸⁴

"İnsanlarda hayâtın uzun olmasına bu kadar rağbet nedendir? Bilmiyorum, insana emaneti (canı) korumaktan ne menfaat olabilir?"

Namık Kemal'in okurlarına iletği tez bir önceki beyittekilere paralel olarak 'emanet' olarak gördüğü cana, dolayısıyla bunu koruyarak 'uzun hayata' insanların çok düşkün olmalarının eleştirisidir.

Namık Kemal yüce değerler uğruna canlarını feda eden insanların peşindedir. İçinde yaşadığı dönem içinde bir sosyal tespit olarak insanlarda ve/veya halkta uzun yaşama arzusunun ağır bastığı tespiti yapmakta ve bu durumun yanlışlığına dikkati çekmektedir. İnsanın canı ve/veya ruhu ve bu ruhu taşıyan vücut bir emanettir. İnsan bir kere ölür ve emanet olan can veya ruh sahibine teslim edilir. O halde bu uzun yaşama düşkün olmanın anlamı nedir? şeklinde bir soru yönelmektedir. Onun aslında sanat anlayışına paralel bir tavır içindedir. İnsanları bazı yüce değerler uğruna mücadeleye ve gerekirse o yolda canlarını vermeye yönlendirmek istiyor. Burada düşünce olarak savunduğu tez, 'emaneti elde tutmak iyi bir şey değildir, emanet kısa sürede sahibine ulaştırılmalıdır' ya da 'vatan yolunda ölmekten çekinmeyiniz' şeklinde ifade edilebilir.

Ana mayası toprak olan insan bu vücudu vatan toprağı başta olmak üzere yüce değerler uğruna feda ederek emaneti derhal sahibine vermelidir, bunun

⁸⁴ *Tûl-i hayât* (f.s.t.): Uzun hayat, uzun yaşam, uzun ömür.

Rağbet (a.i.): İstikle karşılama; istek, arzu, düşkünlük; iyi kabul edilme.

Hıfz-ı emânet (f.iz.t.): Emanetin korunması.

Menfa'at (a.i.): Çıkar, menfaat, fayda.

tersini yapmak nankörlüktür. Namık Kemal, onuru uğruna var olmak veya yok olmak isteyen, fakat ara evre olarak esareti asla tercih etmeyen bir insan tipinden yanadır. Ona göre, uzun hayattan bir fayda yoktur, kısa ama değerli işler yoluna feda edilen ömür uzun bir hayata bedeldir.

Öte yandan içinde yaşadığı toplumun kültürel dokusunda sahip olunan canın yüce değerler uğruna kaybedilişine şehitlik ünvanı verildiği halde, insanların bunu dikkate almayıp uzun yaşamaya bakmaları nedendir? sorusunun sorulmasında bir *istifham* sanatı vardır. Bu sorunun cevabı toplumsal değişme gereği şehitlik kavramının aşınmaya başladığı tespiti yapılabilir.

Ayrıca beyitte aralarında anlam ilişkisi bulunan hayat ve emanet ile kelime ve tamlamaların kullanılması ile bir de *tenâsiib* sanatı yapılmıştır.

Vatan yolunda canını vermekten çekinmeme, herhangi bir toplumun kurtuluş savaşı verdiği zamanlarda önemli bir davranıştır, ancak düzenli bir ordusu varken, vatani koruma ve kollama görevi bizzat onlara verilmişken, sivil vatandaşların böyle bir telkinle hareket etmesi günümüz açısından doğru bir davranış sayılmaz, yasalar doğrultusunda bu görevler yapılmalıdır. Şairin bu telkinleri, orduda her bir nefer için olması halinde her zaman altına imza atılması gereken yüce düşünceler olarak kabul edilebilir. Aksi halde sivil itaatsizliğe teşvik anlamına gelir ki, günümüz anlayışlarına aykırıdır...

8

Cihânda kendini her ferdden alçak görür ol kim

Utanmaz kendi nefisinden de 'âr eyleyler melâmetden⁸⁵

"Kendi nefisinden utanmaz, fakat kınanmaktan utanan kişi, kendini herkesten alçak görür."

Namık Kemal, beytini 'nefis', 'melâmet', 'âr eylemek', 'utanmak' ve 'kendini her fertten alçak görmek' anahtar kelime ve filleri üzerine kurmuştur.

İslam dini ve tasavvufunda *melâmet* ile *nefis* kavramı ve çeşitleri üzerine önemli ölçüde bir literatür vardır. Nefis insanın iç dünyasında yer alan değişik kategorilerde kendini açığa çıkaran ego, 'melâmet' ise dış dünyada insanlardan kişiye yöneltilen 'kınama'dır.

Namık Kemal, insan faktörünün önemli bir davranış biçiminin yanlışlığına dikkati çekerek, 'o dış çevreden gelen kınamalara göre hayatını ve davranışlarını biçimlendirmemeli, asıl önemli olan ve bizzat mücadele edilmesi gereken onun nefsidir' demek istemektedir.

⁸⁵ *Cihân* (f.i.): Dünya, âlem.

Âr eylemek: Utanmak.

Melâmet (a.i.): Ayıplama, kınama; azarlama, çıkışma.

İnsan daima kendini sahip olduğu ve edindiği değerler kıstasına göre ölçüp biçerek kontrol etmeli, davranış ve eylemlerini düzenlemelidir. Dış dünyanın insan üzerindeki denetleyici etkisinin olduğu bir gerçektir, ancak asıl denetimi nefesine göre bizzat kendisi yapabilir. Dış dünyaya ve çevresine göre sergilediği tutum ve davranışlar ile gerçek iç dünyasında olan tutum ve niyetler farklıdır. Bu anlamda dış dünyanın denetimi ve baskısı bir noktaya kadardır, diğer yönler denetimsiz kalabilir. Çünkü her yönüyle insan ve/veya kişi denetlenemez. O ancak kendisini bilerek ve tanıyarak bizzat kendisi tarafından denetlenebilir.

İslam dini ve kültürünün temel kaynaklarında bu bağlamda insanlara verilen ilke Kur'an-ı Kerim'de Maide Suresi 54. ayet⁸⁶ ve Hadislerde '*Kişi kendini bilirse Rabbini de bilir*'⁸⁷ şeklindedir. Nefsin ve/veya egonun aşırılıklarını denetlemek, yine değerler sisteminin kişiler tarafından kendisine uygulanması ile mümkün olabilir.

Bu beyitte ileri sürülen tez, 'insan başkalarının kınamasından değil kendi nefsinin yaptığı kusurlarından utanmalıdır' şeklinde belirtilebilir. İnsan, başkalarının kınamalarıyla tam anlamıyla doğru yola gelmenin mümkün olmadığını da bilmelidir.

Namık Kemal'in fikirlerinin İslam tasavvufu doğrultusunda olduğu söylenebilir. Tasavvufta Melâmetî Hamdun Kassar (ö. H.271)'a göre "melamet selameti terk etmektir." Bu bağlamda sözlüklerde, melamet "kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda yürümektir..."⁸⁸

Genel anlamda Namık Kemal'in Mâide Sûresi 54. Ayete *telmih* yaparak görüşlerini o doğrultuda geliştirdiğini söylemek mümkündür.

Beyitte 'nefis', 'melâmet', 'âr eylemek', 'utanmak' ve 'kendini her fertten alçak görmek' kelime ve fillerin aralarındaki anlam ilişkileri göz önünde bulundurularak bir arada kullanılması ile *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

9

Felekden intikâm almak demektir ehl-i idrâke

⁸⁶ Kur'an, Maide Suresi, Ayet 54'te şöyle buyurulmuştur: "*Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven müminlere karşı alçak gönüllü (şevkatli), kafirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırılmazlar). Bu, Allah'ın dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfü ve ilmi geniştir.*" Bk. Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli [Haz.: Ali Özek – Hayrettin Karaman – Ali Turgut – Mustafa Çağrı – İbrahim Kafi Dönmez – Sadrettin Gümüş], TDV, Ankara, 1993, s. 116.

⁸⁷ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî (1351 / 1932). *Kesfî'l-Hafâ ve Muzâî'l-İlbâs 'Ammâ İstehera mine'l-Ehâdîs 'alâ Elsinetî'n-Nâs*, 2.tab', Beyrut: Dâru lhyâu't-Türâsî'l-Arabî, C. 2, s. 361, hadis no: 2532; Şemseddin Yeşil (1983). *Binbir Hadîs*, İstanbul: Yeşil Kütüphanesi, s. 212.

⁸⁸ Süleyman Uludağ (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları, s. 324.

Edüp tezyîd-i gayret müstefid olmak nedâmetden⁸⁹

"*Gayretini arttırarak pişmanlıktan yararlanmak, akıl sahipleri için felekten intikam almak demektir.*"

Namık Kemal, beytini 'ehl-i idrâk', 'tezyîd-i gayret', 'felekten intikâm almak' ve 'nedâmetden müstefid olmak' anahtar kelime ve tamlamaları üzerine kurmuştur.

'Gayret' ve 'gayretini arttırmak' çalışkan insanların nitelikleridir. Yapılan hatalardan pişman olmak, hatada ısrar etmemek, o doğrultudaki emellerden vazgeçmektir. Şaire göre ise bu durum 'felekten intikam almak' demektir. İdrak ehli, yani akıl sahipleri bu konuda akıl ve mantık yolunu tercih ederler.

Tanzimat devri birinci kuşak şairi Namık Kemal'in bu bağlamda düşünmesi çok doğaldır. Onun bu beytinde tasvir etmeye çalıştığı insan anlayışı ve tipi, mücadeleci, yol gösterici, düşünce sahibi, yaptığını kontrol eden, büyük bir azim ve çalışma azmi olan bir insandır.

Bu beyitte yer alan bazı kelimelerde ahenk unsurunu sağlayan bazı seslerin sık kullanıldığı dikkati çekmektedir.

'Felekten şikayet etmek', özellikle şiir ve şarkılarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Burada, bu kavramların yanında 'felekten intikam almak' da şairin dilinde yerini almış gözükmektedir. Bu yaklaşımıyla feleği kişileştiren, yani bu kavramda *teşhis* sanatı yapan şair, daha sonra ondan intikam alma düşüncesini gündeme taşımaktadır. Aslında, bu yaklaşım, çile çekmiş, sorunlara boğulmuş ve dolu olan bir kişinin tavrıdır.

10

Durur ahkâm-ı nusret ittihâd-ı kalb-i millette

Çıkar âsâr-ı rahmet ihtilâf-ı re'y-i ümmetden⁹⁰

"*Başarının sırları milletin kalbinin birliğinde durur. Halkın fikirlerinin başka başka olmasından hayırlı sonuçlar doğar.*"

Devletleri devlet, milletleri millet yapan değerler vardır. Bu değerler topluluğu sarsılıp dağılmadıkça o

⁸⁹ *Ehl-i idrâk* (f.iz.t.): İdrak ehli, anlayış ehli, anlayış sahipleri, akıl sahipleri, anlayışlı kişiler, akıllı kişiler.

Tezyîd-i gayret (f.iz.t.): Gayretin arttırılması.

Müstefid olmak: İstifade etmek, yararlanmak.

Nedâmet (a.i.): Pişmanlık.

⁹⁰ *Ahkâm* (a.i.): Hükümler, kararlar.

Ahkâm-ı nusret (a.f.iz.t.): Zaferin kararları, zaferi götüren hükümler, başarının sırları.

İttihâd (a.i.): Birlik, beraberlik.

İttihâd-ı kalb-i millet (f.iz.t.): Milletin kalp birliği, milletin gönül beraberliği.

Âsâr (a.i.): Eserler.

Âsâr-ı rahmet (f.s.t.): Rahmet eserleri, hayırlı eserler, sonuçlar.

İhtilâf-ı re'y-i ümmet (f.iz.t.): Halkın fikirlerinin ihtilâfı.

devlet ve millet varlığını sürdürür, hür ve bağımsız bir şekilde dünya devletleri ve milletleri arasında yerini alır.

Namık Kemal, dönemin aydınlarını ve onlar vasıtasıyla Osmanlı toplumunu sahip oldukları İslâm kültüründe yakından tanıdıkları bir *hadîs-i şerîf*in adeta tercümesi denilebilecek bir veciz sözle aydınlatmaya çalışmaktadır.

Edebî sanatlar içinde, “anlamı güçlendirmek ve sözü süslemek için Ayet ve Hadislerden parçalar alınması sanatı” diye tanımlanan *İktibâs* sanatı vardır. Şair, ‘*İhtilâfî ümmetî rahmetün*’ [Ümmetimin ihtilâfı rahmettir]⁹¹ hadîsini mealen alıntılararak beytini hem süslemiş hem de anlamını kuvvetlendirmiştir.

Bu beyitte önemli bir nokta üzerinde durulmaktadır. Bir toplum içinde yaşayan bireylerin düşünceleri kuşkusuz birbirinin aynısı olamaz. Bunu beklemek de doğru bir şey değildir. İnsanların farklı biçimlerde düşünebilmeleri ve bu farklı düşüncelerin çarpışması, her devirde gerçekleştiği toplum ve milletlerde faydalı eserleri doğurmuş ve yeni bir medeniyetin inşasına katkıda bulunmuştur. Ancak bu farklı düşünce sahiplerinin uymaları gereken bazı hususlar da vardır.

Tartışan insanlar arasında gaye ve gönül birliği, demokrasilerde ‘asgarî müşterekler’ denilen temel ortak noktalar olmazsa, düşünce ayrılığı, insanlar arasında düşmanlık ve husumetlere, millet ve vatan içinde parçalanmalara, kısaca söylemek gerekirse, onarılması mümkün olmayan kötülöklere sebep olabilir. Bu durumda, böylesi ülke ve memleketlerde medenî bir gelişmeden söz edilemez. Yeryüzündeki pek çok ülke tarihinden ve Türk tarihinden buna örnekler bulmak mümkündür. Bahsi geçen fikir tartışmaları, tartışma sınırlarını aşarak tehlike boyutlarına ulaşırsa, bağnaz bir tutum ve ön yargı ile aka kara, karaya ak denirse, kuşkusuz ki ortaya hiçbir güzel ve yeni bir şey konamaz.

Namık Kemal’in bu beytinde temel düşünce olarak, ‘insanlar gaye birliği zafere götürür. Ancak, gayesi ve hedefleri bir olan insanların yapacakları fikir tartışmaları faydalıdır’ görüşünü savunmaktadır. Bu sebeptendir ki, önce gönül birliğinden, sonra değişik düşüncelerin çarpışmasından söz etmektedir. Bu meselede önemli olan “hakikati ortaya çıkarma bakımından aynı konu üzerinde farklı düşüncelerin faydalı olduğu inancı” ve

“duygu bir olduğu takdirde düşünce ayrılığından zarar gelme”yeceği düşüncesidir⁹².

Çağdaşları gibi Namık Kemal, bu düşünceyi savunurken devrin sanatçılarının genel bir özelliği olarak ikili bir tavır takınır: O devir toplumu ve kendi yetişme tarzını da dikkate alan şair, deyim yerindeyse, söz ve düşünce hürriyetinin kaynağını, önce, Hz.Peygamber’in sözüne, genel anlamda İslâmiyet’e; sonra, J.J. Rousseau gibi Aydınlanma devri Avrupalı düşünürlerin fikirlerine dayandırmaktadır. Bu husus, Tanzimatçıların genel bir özelliği olarak karşımıza çıkar.

Beytin birinci ve ikinci mısraındaki kelime ve tamlamaların birbirleriyle düzenli bir ilişki içinde simetrik bir biçimde kullanılmasıyla bir *Leff ü Neşri Müretteb* sanatı yapılmıştır.

Beyitte, aralarında anlam zıtlıkları bulunan “ittihâd” ve “ihtilâf” kelimelerinin bir arada kullanılmasıyla bir *Tezâd* sanatının yapıldığı tespit edilebilir.

11

Eder tedvîr-i ‘âlem bir mekînin kuvve-i ‘azmi Cihân titrer sebât-ı pâ-yi erbâb-ı metânetden⁹³

“Bir güç sahibi birinin azim kuvveti, dünyayı idare eder. Metânet sahibi kişilerin ayaklarını sağlam basması ile cihan titrer.”

Namık Kemal kasidenin bu beytini önemli bir fikrin ifadesine hasrettiği anlaşılmaktadır. Çözülmekte ve çökmekte olan bir toplumda gerek maddî ve gerekse manevî bütün kurumlar, özellikle de kuvvetini bireylerin inancına borçlu olan manevî değerler sarsılır.

Bu çözülmenin ve çökmenin belirtisi olarak gerek bireyin ve gerekse toplumun ahlâk seviyesi düşer, terbiyesi bozulur, bir karamsarlık ve ümitsizlik duygusu yayılır. Yine bireyler ve toplumda gelecek konusunda ümitler kesilir. Kalabalıklar, “*Gemisini kurtaran kaptandır*”, “*Bu millet adam olmaz*” ve “*Neme lazım, bana dokunmayan yılan bin yaşasın ... vb.*” şeklinde düşünmeye başlar. İnsanlar bencilleştiği gibi hiç kimse toplumun iyileşmesi ve bu sorundan kurtuluşu adına bir teklife iltifat etmez. Gerçekten, çözülmenin, çöküntünün ve geriliğin en feci sonuçlarından biri, işte ruhlara hakim olan bu bencillik, karamsarlık ve ümitsizliktir.

⁹¹ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî (1351 / 1932). *Keşfü'l-Hafâ ve Muzâ'ül-İlbâs 'Ammâ İstehera mine'l-Ehâdîs 'alâ Elsinetî'n-Nâs*, 2.tab', Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsî'l-'Arabî, C. 1, hadis no. 153; Elhac Mehmed Esad Efendi (1982). *Kenzü'l-İrfân. Bıbir Hadîs-i Şerîf*, İstanbul: Çelik Yayınevi, s. 187, hadis no: 425. Şairin bu konuda bir makalesi de vardır: Namık Kemal (10 Kânûn-ı Evvel 1289). “Ümmetin İhtilâfı Rahmetdir”, *Hadîka* Gazetesi, Nr. 20.

⁹² Mehmet Kaplan (2005). “Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tıp Tahlilleri*, 4.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, s. 161.

⁹³ *Tedvîr* (a.i.): Döndürme, döndürülme, çevirme, çevrilme; değirmenlikle sokma, sokulma.

Tedvîr-i âlem (f.iz.t.): Alemin döndürülmesi, dünyanın idaresi.

Mekîn (a.s.): Temekkün eden, oturan, yerleşen.

Kuvve-i 'azm (f.iz.t.): Azmin gücü, azim kuvveti.

Sebât-ı pâ-yi erbâb-ı metânet (f.iz.t.): Metânet sahibi kişilerin ayaklarını sağlam basması.

İşte Namık Kemal, bu ruh haline tepki gösteriyor. Şartlar ne olursa olsun, bir millet için ümit kapılarının asla kapanmayacağını, her şeyin hiçbir zaman bitmeyeceğini, yiğit öncüler ve azimli kişiler sayesinde milletlerin çok şeyler yapmaya muktedir olduklarını haykırıyor. Şair bu tavrı ile “manevî gücü ile tabiata ve topluma hükmeden eski velileri hatırlatır.”⁹⁴ Yine “Namık Kemal’e göre iradeli insanlar, yani kahramanlar, tarihin akışını değiştirirler...”⁹⁵

Milletlerin çok bunaldığı zamanlarda Namık Kemal’in bu beytinde tasvir etmeye çalıştığı insan tipleri çıkararak toplumlarına rehberlik etmiştir. Tarih bu gibi *azimli, metin ve mekin* seçkin insanlara şahittir. Dünyayı idare eden zaten bu niteliklere sahip devlet adamlarıdır. Ancak bu inanış doğrultusunda yapılabilecek olanı yapmaktan vazgeçerek *mehdî* anlayışının bir yansıması olarak düşünülebilecek bir tavrı birinin gelip işleri düzeltmesini beklemek, büyük sıkıntılara sebep olacaktır. Şair, taşın altına elini sokabilecek kişinin niteliklerine değinmektedir. Birlikten güç doğacağı mecâzî bir dille ifade edilmiş. Çünkü insan aciz bir varlıktır, onun yere fiziksel olarak sağlam basmasından dünya titremez. Bireysel anlamda, azim ve karar birliği kişiyi, toplumsal anlamda milleti ve devleti, milletlerin azim ve karar birliği de dünyayı pek çok felaketten kurtarabilir... Çağımızda bu durumun süper güçlerin veya çizgiyi aşan dünya liderlerinin dizginlenmesinde ne kadar önemli olduğu, daha açık bir biçimde gözlemlenmektedir.

Beyitte, ‘cihan’ (dünya) kelimesi ile ‘cihanı yönetenler’ veya ‘cihan padişahı’ kastedilip kişileştirildiği ve böylelikle, bir *teşhîs* ve *kapalı istiâre* sanatı yapıldığı düşünülebilir. Çünkü metin ve kararlı kişilerin birlikte düşünüp hareket etmesi cihan padişahı da olsalar yöneticileri endişelendirebilir...

Beyitte birinci mısradaki sıralanan kelime ve tamlamalara paralel olarak ikinci mısradaki düzenli olarak sıralanmış kelime ve tamlamalar arasında bir *Leff ü Neşri Müretteb* sanatı vardır.

Son olarak, ‘tedvîr’, ‘âlem’ ve ‘cihân’; ‘Sebât-ı pây-i erbâb-ı metânet’ ve ‘kuvve-i ‘azm’ kelime ve tamlamaların aralarındaki anlam ilgileri göz önüne alınarak bir arada kullanılması ile bir *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

12

Kazâ her feyzini her lûtfunu bir vakt için saklar Fütûr etme sakın milletdeki za’f u betâ’etden⁹⁶

⁹⁴ Mehmet Kaplan (2005). “Birinci Baskıya Önsöz”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, s. 6.

⁹⁵ Kaplan (2005). “Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, s. 161.

⁹⁶ Kazâ (a.i.): Olacağı ezelden Allah tarafından takdir olunan şeylerin meydana gelmesi; davaları görme işi, hüküm, hüküm verme.

“Milletteki gevşeklikten ve ağır davranmaktan sakın korkma. (Çünkü) kader her feyzini, her lutfunu bir zaman için saklar.”

Vatan şairi Namık Kemal, durum tespiti yaparak okurlarına bir lider kişi edası ile ‘Milletteki gevşeklikten ve ağır davranmaktan sakın korkma’ demektedir. Bu cümlesinin açılımı, aslında bir umut aşılama ve geleceğin çok şeye gebe olduğunu okurlarına ulaştırma şeklinde anlaşılmalıdır. Ona göre, devlet şu veya bu nedenle zayıf düşmüştür. Ancak bundan kesinlikle umut kesilmemelidir. Bu devlet ve millet, geçmişte şan ve şöretler yaratmış bir devlet ve millettir.

Bu millet tarihte her nerede zayıflayıp, yıkılıp dağılmışsa, sahip olduğu değerler manzumesi etrafında en kısa zamanda teşkilatlanarak orada öncekinden daha güçlü yeni bir devlet kurmuş bir millettir. Bu millet o millettir, ancak böyle bir neticeye ancak bu uğurda çalışılıp mücadele edilirse ulaşılabilir. Türk milleti azimli ve çalışkan bir millettir. Bu millet yine güzel ve huzurlu günlere hak kazanacaktır.

Burada şairin durum tespiti yaptığı görülmektedir. Bu durum o devirde yabancılarca, yakın zamanlarda yerli bazı kişilerce ‘hasta adam’ ifadesi ile tasvir edilmiş olsa da, amaca ulaşılması zamana bağlıdır. Vakti geldiğinde bu gerçekleşecektir.

Beyitte ‘her’ kelimesinin yinelenmesi ile bir *Tekrîr*,

Ayrıca, Farsça olan ‘her’ kelimesinin harflerinin sondan geriye doğru okunduğunda yine Farsça ‘reh’ (yol) kelimesinin çıkmasıyla bir *Aks-i Müfred*,

İslâmiyet’te ‘Âmentü’ ile ifadesini bulan inanç esaslarından biri de ‘kaza ve kadere imandır’. Şair bu inancın terminolojisini şiirine taşıyarak, okurlarını inanç yönüyle iknaya çalışmaktadır. Şaire göre, ‘milletteki gevşeklik ve ağırdan almak’ durumu halihazırda ‘kader’ gibi gözükse de, ‘kaza’ denilen olay her feyz ve lûtfunu bünyesinde saklamaktadır, gerçekleştiğinde durum düzelecektir. ‘Kaza’ kavramıyla ‘kaza ve kadere iman’ meselesine bir *telmîn* yapılmıştır denilebilir.

Son olarak, ‘betâet’ ve ‘za’f’ kelimelerinin aralarındaki anlam ilişkisi düşünülerek bir arada kullanılmasıyla bir *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

13

Değildir şîr-i der-zencîre töhmet ‘acz-i akdâmı Felekte baht utansın bî-nasîb erbâb-ı himmetden⁹⁷

Fütûr etmek: Korkmak.

Za’f (a.i.): Zayıflık, kuvvetsizlik, arıklık.

Betâ’et (a.i.): Bir yerde oturma, yavaş, ağır davranma.

⁹⁷ *Şîr* (f.i.): Arslan.

Der-zencîr (f.s.): Zincire vurulmuş, zincirlenmiş.

Acz-i akdâm (f.iz.t.): Ayakların aczi, ayakların güçsüzlüğü.

Bî-nasîb (f.s.): Nasipsiz.

Erbâb-ı himmet (f.iz.t.): Himmet erbabı, himmet sahipleri.

“Zincire vurulmuş arslana ayaklarının güçsüzlüğü töhmet değildir. (Bu dünyada nasipsiz himmet sahiplerinden talih utansın.”

Namık Kemal, genel anlamda kasidede özelliklerini saydığı ve kendi şahsında örneklediği mücadelecisi, azimli, çalışkan, vatan ve millet yolunda canlarını bile vermeye hazır olan insanları bu beytinde ‘erbâb-ı himmet’ olarak adlandırdığı gibi onları ‘der-zencîr’ (zincire vurulmuş) ve ‘ac-z-i akdâmı’ (ayaklarını kullanamayan) ‘şîr’ (arslan)’a benzeterek *Teşbih* sanatı yapmaktadır.

Zincire vurulmuş bir arslanın ayaklarını hareket ettirememesi suç değildir. Tıpkı bunun gibi dünyada iş yapma imkanından mahrum edilen gayret sahiplerinin bu hallerinden talih utanmalıdır. Çünkü bunlar, zincire vurulmuş ve ayakları bağlanmış arslan gibidirler. Arslana benzemeleri onların değerini ortaya koyarken, hareket edememeleri ve bir iş yapamamaları onların suçu değil, onları o hale koyanlarıdır. Onlar nasipsizdirler ve çabaları engellendiği için de bir mesafe alamıyorlar.

Kendilerine ‘nasipsiz’ dediği kişilerin kim olup olmadıkları üzerinde de durulabilir. Genel olarak bu kişilerin Namık Kemal ve arkadaşları olarak düşünmek mümkündür. Mahkumiyet halindeki kişileri de zincire vurulmuş arslan olarak düşünmek yerinde bir anlamlandırma biçimidir. Namık Kemal dahil arkadaşları sürgüne gönderilmiş veya tevkif edilmiş oldukları da dikkate alındığında bu yorumun daha isabetli olduğu varsayılabilir. Ancak, ‘ben’ merkezli yaklaşımdan çıkıp ‘biz’ merkezli yaklaşıma kayıldığında *Açık İstiâre* ile bunu ‘millet’ olarak kabul etmek mümkündür. Nitekim beyti bu bağlamda değerlendirenlerin olduğunu da belirtmek gerekir.

Beytin birinci mısraında yer alan ‘şîr-i der-zencîr’, ‘ac-z-i akdâm’ ve ‘töhmet değil’ kelime ve tamlamalarına paralel ve düzensiz olarak ikinci mısraında ‘erbâb-ı himmet’, ‘bî-nasîb’ ve ‘baht utansın’ kelime ve tamlamalarının kullanılması ile *Leff ü Neşr-i Müşevveş* sanatı yapılmıştır.

Yine, beyitte ‘töhmet değil, baht utansın’ ve ‘bî-nasîb’; ‘şîr-i der-zencîr’ ve ‘erbâb-ı himmet’ kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilişkileri düşünülmektedir bir arada kullanılması ile *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

14

**Ziyâ dûr ise evc-i rif’atinden ıztrârîdir
Hicâb etsün tabî’at yerde kalmış kâbiliyetden⁹⁸**

⁹⁸ *Dûr* (f.s.): Uzak

Evc (a.i.): Yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk.

Evc-i rif’at (f.iz.t.): Yüksekliğin doruğu, yüksekliğin tepesi.

ıztrârî (a.s.): Mecburiyet, çaresizlik, ihtiyaçlılık.

“Ziya (Paşa ya da ışık) en yüksek noktadan uzakta ise, mecburiyettendir. Tabiat (dünya) yerde kalmış kabiliyetten utansın.”

İnsanlık tarihine bakıldığında bazı yeteneklerin olmaları gereken yerde olmadıkları, aksine onların yerlerinde ehil olmayan yeteneksizlerin şu veya bu şekilde yer aldıkları görülmüştür. Işık, fizik ve coğrafya derslerinden de hatırlanacağı üzere önce yüksek yerler ve noktalara vurur. Bunun tersi bir durum söz konusu ise ya hava bulutludur ya da mecazen o makamlara geçmeye engel bazı mecburiyetler vardır.

Tarihte her çağda ışıktan gözleri kamaşanlar olabilir, yetenekli ve kabiliyetli insanların önünü kesmeye çalışanlar çıkabilir, çıkmıştır ve gelecekte de çıkacaktır. Namık Kemal’in ifadesiyle ‘yerde kalmış kabiliyet’ler, olmaları gereken yerlerde olamayan ve makamlarından uzaklaştırılan kişilerdir.

Beyitte yer alan ‘Ziyâ’ kelimesi hem ‘ışık’ hem de ‘Ziya Paşa’ anlamında *teviriyeli* olarak anlaşıldığında, yerde kalan kabiliyetlerin memuriyetlerinden uzaklaştırılan veya uzaklaşmak zorunda bırakılan, sürgüne yollanan kişiler olduğu ortaya çıkar. Ziya Paşa veya ışık yükselmesi gereken yerlere yükselemiyorsa onu bundan engelleyen bir güç olduğuna dikkatler çekilmektedir.

Beyitte ‘evc-i rif’at’ ile ‘yerde kalmış kabiliyet’ kelime ve tamlamaları aralarındaki anlam zıtlıkları düşünülmektedir bir arada kullanıldığından bir *Tezâd* sanatı yapılmıştır.

Tabiatın yerde kalmış kabiliyetlerden utanması konusunu, hem değeri bilinmeyen ve olmaları gereken makamda olmayan insanlar hem de ölüp toprakta, yani yerde olanlar anlamında *teviriyeli* olarak anlamak mümkündür.

Beyitte ‘tabiat’ kavramı kişileştirilerek insana özgü ‘hicâb etme’ (utanma) yeteneği atfedilmiş olduğundan bir *Teşhîs* ve beraberinde bir *Kapalı İstiâre* sanatı yapılmıştır.

‘Kabiliyet’ ile insanın bir niteliği / parçası söylenmiş, bütün olarak insan kastedilmiş olduğundan bir *Mecâz-ı Mürsel* sanatı yapılmıştır.

Yine, ‘Ziyâ’, ‘yerde kalmış kabiliyet’; ‘Ziya’ ve ‘evc-i rif’at’ kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilişkileri göz önünde tutularak bir arada kullanılması ile bir de *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

15

**Biz ol nesl-i kerîm-i dûde-i Osmâniyânız kim
Muhammerdir ser-â-pâ mâyemiz hûn-ı şehâdetden⁹⁹**

⁹⁹ *Nesl* (a.i.): Nesil, kuşak.

Kerîm (a.s.): Kerem sahibi, cömert; ulu, büyük.

Nesl-i kerîm (f.s.t.): Ulu soy, büyük nesil, büyük kuşak.

Dûde (f.i.): Soysop, kabile, ocak, boy.

“Biz o Osmanlılar boyunun ulu soyundanız. Mayamız, bütünüyle şehadet kanıyla karılmıştır / Biz, mayası bütünüyle şehadet kanıyla karılmış olan o Osmanlılar boyunun ulu soyundanız.”

Namık Kemal, ‘Hürriyet Kasidesi’nin bu beytinden on sekizinci beytine kadar ‘tarih duygusu’nu konu ve tema olarak ele almış ve işlemiştir.

Namık Kemal, burada tarihe dönerek Osmanlı boyunun ulu soyuna mensup olduğunu ve bu neslin Yüce değerler uğruna akıttığı şehitlik kanı ve ulaştığı merteye ile şeref yap olduğunu dile getirmektedir.

Beylikler döneminde pek çok beylik olmasına rağmen, Osman Oğullarının bunlar içinde büyük bir devlet olma yolunda ilerlediğini ve dünyada en uzun ömürlü bir imparatorluk kurduğunu hatırlamak gerekir. İnsanların veya toplumların menşeleri veya soylarını dile getirmelerinde başka soydan gelenleri küçük görmedikçe nesebin bilinmesi açısından ve soylar arası anlaşmanın ve huzurun sağlanması açısından bir sakınca yoktur.

Bu konuda sahip olunan medeniyet ve kültür ortamında ölçüt “Arab’ın Arap olmayana, Acem’in Acem olmayana üstünlüğü yoktur. Üstünlük takvadadır... vb.” şeklindedir.

Bu tarihsel arkaplandan gayet memnun olan şairin bu neslin mayasının şehadet kanı ile karılmış olduğunu söyleyerek, tarihte Yüce değerler uğruna mücadele edip kazanılan zaferlerin bedeli olarak pek çok şehadet kanı aktığına işaret etmektedir.

Sahip olunan medeniyet ve kültür, din ve vatan uğruna ölenleri şehitlik payesi ile onurlandırmaktadır. Herkesin yakından bildiği gibi Kur’an-ı Kerim’de şehitlerle ilgili olarak “Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz.” (Bakara Sûresi, Ayet: 154, ayrıca bkz. Âl-i İmran Sûresi, Ayet: 169) buyrulur. Türklerin İslamiyet’i benimsemeleriyle başlayan bu anlayış, geçmişten gelen bir anlayış olarak gerek Türk ordusunda ve gerekse Türk halkında hâlâ canlı bir biçimde yaşamaktadır... Onlara özgü şehitlikler, dernekler kurulmakta ve yasal düzenlemeler yapılmakta, geride kalan yakınlarına hamilik ve şevkat elleri uzatılmaktadır.

Namık Kemal, beyitte tarihi ile öğündüğü kadar tarihine karşı sorumluluk hissedenden bir insan tipi peşindedir.

Bu beyitte şehitlikle ilgili olarak yukarıda bahsi geçen ayetlere birer *Telmih* yapılmıştır.

Beyitte aralarında anlam ilişkileri olan ‘nesl-i kerîm-i dûde-i Osmâniyân’, ‘muhammer’, ‘ser-â-pâ mâye’ ve ‘hûn-ı şehâdet’ kelime ve tamlamalarının bir arada kullanılması ile bir *tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

16

Biz ol âlf-himem erbâb-ı cidd ü ictihâdız kim

Cihân-gîrârâne bir devlet çıkardık bir aşiretten¹⁰⁰

“Biz bir (küçük) aşiretten dünyaya hükmeden bir devlet yaratan o yüce himmetli, çalışkan ve güçlü kişileriz.”

Namık Kemal, bir önceki beyitte sözünü ettiği Osmanlı soyunun dünyada kurmuş olduğu devlet ve bunu kuranların niteliklerini sıralayarak, kendisinin de aynı nesle mensup olduğunu ve benzer nitelikleri taşıdığını söylemektedir.

Şairin fiil çekiminde birinci çoğul şahsı tercih etmesi tarihi ile övündüğü kadar onları içselleştirdiğini de göstermektedir.

Namık Kemal, Türklerin Kayı boyu aşiretinden gelen Osman Oğullarının çalışkanlığı, gayreti, ciddiyeti ve iradeli olduğundan ötürü cihangirane, dünyaya hükmeden bir devlet çıkardığını dile getirmektedir.

Kayı boyu aşiretinden gelen Osman Oğullarının özellikleri ‘çalışkanlık, gayret, ciddiyet ve iradeli oluş’ şeklinde sıralanmaktadır. Bundan dolayı Osmanlı Devletinin de temeli bunlara dayandığından üç kıtada at oynatılabiliştir.

Namık Kemal mantıklı bir ikna ile okurlarına yaklaşıp, ‘bütün bunları çalışkanlığımız, ciddiyetimiz, gayretimiz ve iradeli oluşumuz sayesinde bulduk; dolayısı ile devletin ve milletimizin şu an içinde bulunduğu durum geçici bir haldir, bir gün muhakkak düzelecektir’ demek istemektedir.

Şair beyitte geçen ‘o yüce himmetli’ ifadesiyle bu aşiretin manevî açıdan himmetli olduğuna işaret etmektedir. Bu devlet ve millet, ermiş ve ulu kişilerin himmeti sayesinde ayakta kalmış, şimdi de benzeri bir çıkış yolu bulunabilir diye düşünmektedir.

Osmâniyân (h.i.): Osmanlılar.

Nesl-i kerîm-i dûde-i Osmâniyân (f.i.z.t.): Osmanlılar boyunun ulu soyu, Osmanlılar boyunun büyük nesli.

Muhammer (a.s.): Tahmir olunmuş, mayalanmış, ekşiyip kabarmış; yoğurulmuş, karılmış; şarap gibi kaynayıp kıvamını bulmuş.

Ser-â-pâ (f.zf.): Baştan ayağa kadar, baştan başa, bütün, hep.

Mâye (f.i.): Maya, asıl lüzumlu madde.; asıl, esas; para, mal; iktidar, güç; bilgi ...

Hûn (f.i.): Kan.

Şehâdet (a.i.): Şehadet, şehitlik.

Hûn-ı şehâdet (f.i.z.t.): Şehadet kanı, şehitlik kanı.

¹⁰⁰ *Âli* (a.s.): Yüce, ulu.

Himem (a.i.): Himmet’in çoğulu. Himmetler, gayretler, emekler, çalışmalar, yüksek iradeler; ermiş olanların tesirleri.

Erbâb (a.i.): Rabb’in çoğulu. Sahipler, malikler; (Müfret olarak kullanıldığında) ehil, muktedir, becerikli.

Cidd (a.i.): Bir işi gerçekten çalışıp işleme; ciddilik.

İctihâd (a.i.): Gücü, kuvveti yettiği kadar çalışma; bir konu hakkında çıkarılan görüş.

Cihan-gîrârâne (f.zf.): Cihangircesine, dünyayı zapt edercesine, dünyaya hükmedercesine ...

Beyitte aşiretten devlete, uç kıtaya hakimiyete uzanan inanca işarette bulunulduğundan bir *telmih* sanatı da yapılmıştır.

Ayrıca beyitte 'biz' zamiri etrafında devlet ve aşiret ile ilgili kelimelerin aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanılması ile bir *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

17

**Biz ol 'ulvî-nihâdânız ki meydân-ı hamiiyetde
Bize hâk-i mezâr ehven gelir hâk-i mezelletden¹⁰¹**

"Biz hamiiyet meydanında kendisine mezellet toprağından (ayaklar altında toprak olmaktan) mezar toprağı (ölüm) daha iyi gelen o yüce yaratılışlılarız (milletiz)."

Namık Kemal'in bu beytiyle birlikte 'tarih' temine döndüğü gözlemlenmektedir. Kendi şahsında Türk milletinin tarihteki tavır ve karakterini kendi bakış açısından ortaya koymaktadır.

Namık Kemal, bu beytinde öz itibarıyla, "biz esareti sürekli ölüm kabul eden bir milletiz. Bizim tarihimizde esaret yoktur. Biz ya bağımsız hür yaşarız ya da tarih sahnesinden çekiliriz" demek istemektedir.

Hürriyet güzel, esaret çirkindir. Hürriyet ulvî, esaret süflüdür. Hürriyet, insanın özü ile birdir. Hürriyet, varlıklar içinde yalnız insana has olan düşüncenin mahiyetinde mevcuttur...

Türk milleti olarak biz, gerçekten esareti kabul etmeyip yüce değer olarak kabul ettiklerimiz uğruna seve seve can verip şehitlik mertebesine ulaşan, sıra dağlar gibi mezarda manevi ordusu yatan bir milletiz...

Halil Ersoylu, yukarıda adı geçen makalesinde, "hamiiyet" kelimesinin bu şiirde iki yerde kullanıldığına dikkati çeker¹⁰².

Namık Kemal'in diğer beyitlerinde olduğu gibi bu beyitte de duygularını dile getirirken bazı edebî sanatlarla başvurduğu görülmektedir:

Farsça "hâk" (toprak) kelimesinin harflerinin sondan başa doğru okunduğunda yine Farsça ve anlamlı "kâh" (köşk) kelimesinin çıkmasıyla *Aks-i Müfred*;

"Biz" ve "hâk" kelimesinin beyitte iki defa yinelenmesiyle *Tekrîr*;

Beytin ilk mısraında yer alan "biz, ulvî-nihâdân ve meydân-ı hamiiyet" kelime ve tamlamalarına paralel olarak ikinci mısraında sırasıyla "bize, hâk-i mezâr ve hâk-i mezellet" kelime ve tamlamalarının düzenli bir biçimde sıralanmasıyla *Leff ü Neşr-i Müretteb* sanatı yapılmıştır.

Maddesiyle zaten toprak olan, fakat manasıyla yüce olan insan, şerefiyle ölüp toprak olmaktan çekinmemelidir. Bu beyitteki mesaj, Atatürk'ün yıllar sonra tespit edeceği "ya istiklâl ya ölüm" şeklinde ifade edilebilir.

Namık Kemal'in Atatürk üzerindeki derin etkileri herkes tarafından bilinmektedir. Bu konuda Namık Kemal'in 'Deli Hikmet'le Müşterek Vatan Mersiyesi'nin¹⁰³ nakarat beyitlerine cevaben söylediği beyit yanında Atatürk'ün, "Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin Ziya Gökalp'tir." sözünü de hatırlamak mümkündür¹⁰⁴.

18

**Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyyet
Kaçar mı merd olan bir can için meydân-ı gayretten¹⁰⁵**

"Hürriyyet mücadelesi, korkulu ateş olsa ne gam. Mert olan (bir insan) bir can için gayret meydanından kaçır mı?"

Namık Kemal, 'Hürriyyet Kasidesi'nin bu beytinden yirmi dördüncü beytine kadar 'ferdî kahramanlık' konu ve temasını ele almış ve işlemiştir.

Mert insan ve/veya kişi, yakın çevresi veya toplum içinde pozitif izlenim uyandırır. Bu tip insanlar, genel anlamda her toplumda güvenilir insanlar olarak kabul edilirler. Çünkü bu insanlar, girdikleri veya yaptıkları işlerde dürüstlük, dayanıklılık ve cesaret gösterirler.

Namık Kemal'in ideal insan tipini de ortaya koyan bu beyitten anlaşıldığına göre, şair, gayret meydanından, yani mücadeleden canını kurtarmak için kaçanları mert saymamaktadır. Ona göre, can, insanın en kıymetli varlığıdır, fakat bazı değerler uğruna candan bile vazgeçilebilmelidir. Din, vatan, millet ve hürriyet ... vb. gibi kavramlar ve değerler, gerektiğinde uğruna ölünebilecek şeylerdir.

Mert kişi ya da insanlar, bu kavramlar ve/veya değerler için verdikleri kavgadan canlarını kurtarmak için kaçmazlar.

¹⁰¹ 'Ulvî (a.i.): Yüce, göğe ve manevi aleme ait.

Nihâd (a.i.): Huy, tabiat, yaratılış.

Ulvî-nihâd-ân (f.vt.): Yüce, asil yaratılışlılar.

Meydân-ı hamiiyyet (f.iz.t.): Hamiiyet meydanı, şeref ve haysiyet meydanı, tarih sahnesi.

Hâk-i mezâr (f.iz.t.): Mezar toprağı, kabir toprağı.

Hâk-i mezellet (f.iz.t.): Mezellet toprağı, alçaklık toprağı.

Ehven (a.s.): Daha iyi, daha zararsız.

¹⁰² Halil Ersoylu (2003). "Hürriyyet Kasidesi'nin Metin Örgüsü ve Bunun, Namık Kemal'in Diğer Yeni Şiirlerindeki İzleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, s. 28.

¹⁰³ Bkz. Önder Göçgün (1999). *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, ss. 345-352.

¹⁰⁴ Bu konuda bkz. Aydın Oy (1989). *Şiir Dünyamızda Atatürk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, ss. 17-29.

¹⁰⁵ *Pür-âteş* (f.vt.): Ateş dolu.

Hevl (a.i.): Korku.

Pür-âteş-i hevl (f.s.t.): Korku ateşi dolu.

Gavgâ-yı hürriyyet (f.iz.t.): Hürriyyet kavgası, hürriyyet mücadelesi, özgürlük kavgası, özgürlük mücadelesi.

Merd (f.i.): Adam, insan, erkek, sözünde duran.

Meydân-ı gayret (f.iz.t.): Gayret meydanı.

Şair bu beytinde temel düşünce olarak, “fânî olan değil, ebedî olan değerlidir. Hayat fânîdir ve âdi zevklerle doludur. Ruh ebedîdir; ruh, ebedî zevkleri fânî zevklere tercih eder. Hayat insana bir emanettir, onu muhafaza bir fayda yoktur. Bu anlayış doğrultusunda şekillenmiş olan kültür ve tarihimizde, savaştan kaçmak yoktur...” tezini işler gibidir.

Namık Kemal, insanı moral değerlerine sahip kılmak istemekte ve buna örnek olarak da tarihi göstermektedir. İnsanın en korktuğu şey ateş ve onda yanmaktır, ama gerektiğinde insan bir pervane gibi onda yok olmasını bilmelidir.

Halil Ersoylu, yukarıda adı geçen makalesinde, “tıpkı ‘vatan’ kavramında olduğu gibi, ‘hürriyet’ de bu şiirde üç defa geçmektedir.”¹⁰⁶ tespitinde bulunmuştur.

Beyitte, “ne gam” ve “kaçar mı” ifadelerinde bir *İstifhâm* sanatı yapılmıştır.

Mert insanlar korkulu ateş olan özgürlük kavgasında gayret meydanından bir can için kaçmaz, gerektiğinde canından vaz geçerek, şehit olmasını bilir. Bu nedenle beyitte bir *Leff ü Neşr-i Müretteb* sanatı da vardır.

Hürriyet kavgası ve mücadelesi, insanlık tarihine bir bakıldığında kolay elde edilen bir kavga ve mücadele değildir. Onu elde etmek, bir ateş hattına girmek ve onu göze almaktır. Ancak Namık Kemal’in sözünü ettiği anlamda hürriyet mücadelesi Fransız İhtilâli sonrası Batı dünyasında sözü edilen hürriyettir. Şair merd dediği kişilerin bu ateş içine dalmalarını istemektedir.

Onun mensubu bulunduğu Osmanlı Devleti’nin benimsediği bir hürriyet anlayışı elbette var, lakin burada şair, yeni içerikte bir hürriyetten bahsetmektedir. Bundan dolayı, kurulu bir devlet yapısında kaynağı ve örneği başka bir özgürlükten açıkça söz etmek mümkün olmayabilir, hatta ondan söz etmek ve onun kavgasını vermek ‘korkulu bir ateş’ gibi de olabilir. Aslında bu günümüz için de aynen geçerlidir. Böyle bir isteğin devletin birlik ve bekasını tehlikeye sokacak iç ayaklanma veya kalkışma... vb. olumsuz sonuçlara sebep olması kaçınılmazdır. Bu nedenle, şair ‘hürriyet kavgası’nı ‘korkulu ateş’e benzeterek bir *Teşbih* sanatı yapmıştır.

Beyitte ‘merd’ kişinin mücadelesi, mücadelesinin zorluğu ve ne yapması gerektiğine ilişkin kelimelerin aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanılmasıyla bir *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

19

Kemend-i cân-güdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın

¹⁰⁶ Halil Ersoylu (2003). “Hürriyet Kasidesi’nin Metin Örgüsü ve Bunun, Namık Kemal’in Diğer Yeni Şiirlerindeki İzleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, s. 27.

Müreccahdır yine bin kerre zencîr-i esâretten¹⁰⁷

“Cellâdın can alıcı kemendi (ipi), acımasız bir ejder olsa bile, yine bin kere esaret zincirinden daha iyidir.”

Namık Kemal, bu beytinde esaret ile cellâdın infazda kullandığı ip arasında bir karşılaştırma yaparak, esarettense ölümü göze almanın daha tercih edilen bir şey olması gerektiği görüşünü ileri sürmektedir.

Namık Kemal, esareti devamlı ölüm olarak kabul etmektedir. Esarete başkalarına boyun eğiş vardır. Şaire göre, “insanın başkasının emrinde yaşayıp onuru kırılacağına, cellâdın ipinde can vermesi daha iyidir.” Yine o, “biz esarete boyun eğmeyiz, esaret yerine cellâdın ipini tercih ederiz. Bizde esarete boyun eğme yoktur. Hürriyet ve bağımsızlık vardır ... vb” demek istemektedir.

Namık Kemal’in bu ve benzeri fikirleri onaylayan Mustafa Kemal Atatürk bu fikri daha sonraları “Ya istiklal ya ölüm” diyerek ifade etmiştir.

Şair, diğer beyitlerde olduğu gibi bu beytinde de söz ve anlam sanatlarına başvurmuştur. Beyitte “kemend-i cân-güdâz” “ejder-i kahr” a benzetilerek bir *Teşbih* sanatı yapılmıştır.

Beytin birinci mısraının başında geçen “kemend-i cân-güdâz” tamlamasına çok uygun düşen “zencîr-i esâret” tamlamasının ikinci mısraın sonunda kullanılmasıyla *Teşâbüh-i Etrâf* sanatı yapılmıştır.

Öte yandan beyitte yer alan “bin kat” kelimesinde soylu bir düşüncenin yer almasıyla derecesi hafifleyen bir *Mübalağa* sanatı yapılmıştır.

Son olarak beyitte, “esaret” kavramı ile ilgili olarak aralarında anlam ilişkisi olan “kemend, zincir, cân-güdâz, cellâd, ejder-i kahr” gibi kelime ve tamlamaların bir arada kullanılmasıyla bir *Tenâsüb* sanatı da yapılmıştır.

20

Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin

Dönersem kahbeyim millet yolunda bir ‘azîmetden¹⁰⁸

“Felek, her türlü eziyet yollarını toplasın gelsin. Millet yolunda hizmetten dönersem kahpeyim.”

¹⁰⁷ *Kemend* (f.i.): Boyuna geçirilen ip, ilmiç.

Cân-güdâz (f.vt.): Can yakıcı, can eritici, can alıcı.

Kemend-i cân-güdâz (f.s.t.): Can alıcı kement, (infaz için) boyuna geçirilen ip.

Ejder-i kahr (f.s.t.): Kahredici ejder, öldürücü yılan.

Cellâd (a.i.): Ölümüne hükümlü kimseleri öldürmekle görevli kimse. *Mec.*: Çok zalim, acımasız.

Müreccah (a.s.): Üstün tutulan, tercih olunan.

Zencîr-i esâret (f.iz.t.): Esaret zinciri, esirlik zinciri.

¹⁰⁸ *Felek* (a.i.): Felek; gök; zaman; baht, talih; dünya.

Esbâb (a.i.): Sebep’in çoğuludur. Sebepler, nedenler.

Esbâb-ı cefâ (f.iz.t.): Cefa sebepleri, vasıtaları.

Azîmet (a.i.): Azim, karar, gidiş, yürüyüş.

Kasidenin bundan önceki beyitlerinde mert, metin ve mekin insanlardan bahseden Namık Kemal, Hürriyet Kasidesi'nin çok meşhur olan bu beytinde bizzat kendisi bir kahraman ve metin insan olarak görünmektedir.

Hayatını bir gayeye adayanlar, dünyayı dikensiz gülbahçesi olarak görmez, aksine orada pek çok bela, kötülük ve düşmanlıkların olduğunu bilirler. Bütün bunlara rağmen bu insanlar, yollarından ve inandıkları değerler uğruna mücadele etmekten geri durmaz ve dönmezler. Bundan dolayıdır ki bu gibi kişilere kahraman adı verilir. Namık Kemal, vatan şairi olarak hayatıyla buna örneklik teşkil eden kahraman bir insandır.

Şair, millete hizmet konusunda karşılaşabileceği her türlü eziyete rağmen kararından dönmeyeceği konusunda mert insanlara yaraşır bir tavır sergilemektedir. O, "Eğer millet yolunda hizmetten dönersem kahpeyim" demektedir. Bu bir meydan okuma ve başkaldırmadır, bir başka ifadeyle, cesaretin en ileri derecesi ve bir insanın inancının hareket noktasıdır. Bunun da kelimelere dökülüştür.

Şairin bazı eziyet yollarından söz etmesi, bu konuda bazı sorunların varlığını da düşündürür. Devri itibarıyla bu sıkıntıların olması çok doğaldır denilebilir.

Burada da şairin bazı söz ve anlam sanatlarına yer verdiği görülmektedir. Farsça "her" (hep, bütün) kelimesinin harfleri sondan başa doğru okunduğunda yine Farsça "reh" (yol) kelimesinin çıkmasıyla *Aks-i Müfred* sanatı yapılmıştır.

Beyitte geçen 'gelsin' ve 'dönersem' çekimli filleri aralarındaki anlam zıtlıkları düşünülecek bir arada kullanıldığından bir *Tezâd* sanatı yapılmıştır, denilebilir.

Yine beyitte, "felek" kelimesi veya kavramında *Teşhîs*, dolayısıyla bir *Kapalı İstiâre* sanatının olup olmadığı konusu üzerinde durulmalıdır.

Düşün olarak, 'felek dönektir, ama ben dönek değilim' tezine oturtulan beyitte, 'felek', 'dönmek' ve 'kahbe' kelimelerinin aralarındaki anlam ilişkileri düşünülecek bir araya getirildiğinden bir *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

21

Anılsın mesleğimde çektiğim cevr ü meşakkatler Ki ednâ zevki a'lâdır vezâretten sadâretten¹⁰⁹

¹⁰⁹ *Cevr* (a.i.): Haksızlık, eza, cefa, eziyet, zulüm; sitem.
Meşakkat (a.i.): Zahmet, mihnet, sıkıntı.
Cevr ü meşakkat: Eziyet ve sıkıntı.
Ednâ (a.s.): Pek aşağı, en bayağı, çok alçak; az, pek az.
A'lâ (a.s.): (Daha, en, pek) yüksek.
Vezeret (a.i.): Vezirlik.
Sadâret (a.i.): Başta bulunma, öne geçme; sadrazamlık, sadrazamın işi ve makamı.

"En basit zevki(nin) vezirlikten, sadrazamlıktan daha üstün olan mesleğimde çektiğim bütün eziyet ve sıkıntılar anılsın."

İnsanın gerek iş ve gerekse meslek hayatında çekmiş olduğu eziyet sıkıntı ve çileler olduğu gibi ulaştığı ve elde ettiği makamın vermiş olduğu bir memnuniyet ve zevk de vardır.

Namık Kemal'in yaşadığı devirde vezirlik ve sadrazamlık en yüksek makamlardır ve bundan dolayı da insana verdiği zevk de o derece yüksektir. Ancak bu makam ve mevkilerin verdiği zevki tercih etmemektedir.

Namık Kemal, "Mesleğimde çektiğim eziyet ve sıkıntıların verdiği zevk vezirliğin ve sadrazamlığın verdiği zevkten daha yüksektir" diye düşünmektedir. Böyle bir düşünüş, farklı bir insan anlayışıdır. O makam ve mevkilere düşkün bir kişiliğe sahip değil, o meydan adamı edası ile konuşmaktadır. Bu tip insanlar, bir makam odası içinde günlerini geçirmeye rıza göstermezler. Çünkü onun meselesi, şahsi değil vatan ve millet meselesidir.

Namık Kemal'in mesleğinde çektiği cevir ve meşakkatlerin anılmasını istemesi, psikolojik açıdan kendisini etkileyen pek çok olay ve sıkıntının olduğuna dikkatleri çekmektedir. Şairin sosyal ve siyasî hayatında karşılaştığı sürgün ve tevkifler bu bağlamda hatırlandığında onun bu sözleri ile ne demek istediği daha iyi anlaşılmış olur.

Acaba Namık Kemal çektiği çileler nedeniyle vezaretten nefret ettiği için mi böyle söylemektedir yoksa her türlü çekilenlere rağmen makam ve mevkiye düşkünlük göstermeksizin mücadeleyi sürdürmeye karar vermesinden mi böyle söylemektedir? Anlaşıldığına göre ikinci şık daha doğru gibi görünmektedir.

Beyitte Namık Kemal'in sürgün hayatına ve tevkiflerine¹¹⁰ işarette bulunduğu için bir *Telmîh* sanatının olduğu üzerinde durulabilir.

Ayrıca, 'vezaret, sadâret, meslek, çekilen cevr ü meşakkat ...vb' kelimeleri, aralarındaki anlam ilişkileri düşünülecek bir arada kullanıldığından bir *Tenâsüb* sanatı da yapılmıştır.

22

Vatan bir bî-vefâ nâzende-i tannâze dönmüş kim Ayırmaz sâdikân-ı 'aşkını âlâm-ı gurbetden¹¹¹

¹¹⁰ Bu konuda bkz. Fevziye Abdullah Tansel (1955). "Namık Kemal'in Midilli'de Yazdığı Manzum ve Mensur Eserler", *Türkiyat Mecmuası*, C. XII, ss. 57-90.

¹¹¹ *Bî-vefâ* (f.a.b.s.): Vefasız, hayırsız, dönek.

Nâzende (f.s.): Naz edici, nazlı.

Tannâze (a.s.): Herkesle eğlenen, müstehzi, alay eden.

Nâzende-i tannâze (f.s.t.): Alay eden nazlı, alay eden güzel.

Sâdikân-ı aşk (a.iz.t): Aşkın sadıkları, aşık olanlar.

“Vatan, kendisine aşık olanları gurbetin acılarından / elemelerinden ayırmayan vefasız (ve) insanla alay eden bir güzele dönmüş(tür).”

Namık Kemal, bu beytinde kişileştirerek bir sevgiliye benzettiği ‘vatan’ üzerinde durmaktadır. Bu kavram Türk edebiyatında değişik edebî türlerde işlenmiş ve bunları konu edinen bilimsel çalışmalar yapılmıştır¹¹². Ortada bir sevilen, bir de seven ve/veya sevenler var. Sevilen tek olabilir ama bunu sevenler çok fazla da olabilir.

Edebiyat tarihçisi Nihad Sami Banarlı, ‘Şiir ve Edebiyat Sohbetleri’ adlı eserinde şairin vatan fikri ile güzel bir kadın, bir sevgili ve anne vatan ilişkisi üzerinde durur:

“Namık Kemal’de vatan fikri, aynı zamanda, çağdaş Fransız ve biraz da Alman vatancılık hareketlerinin ve vatan edebiyatlarının tesiri altındadır. Kemal’in vatan’ı bir *anne vatan* olarak tasvir ve tasavvur edişlerinde bilhassa Fransız vatan şairlerinin *anne vatan* anlayışlarına benzer çizgiler vardır.

Zira vatani, güzel bir kadın, bir sevgili, bir kraliçe ve bilhassa bir anne vatan şeklinde tasvir ve tasavvur ediş, Fransız şiirinde oldukça eski bir tarihte başlar...”¹¹³

Sevgili vatandır, onu seven aşıkları ise gurbete çıkmak zorunda bırakılan vatanseverlerdir. Namık Kemal toprak parçası olarak vatan somuttur ama onu sevmek ve / veya vatan sevgisi soyuttur. Durum böyle olunca, soyut olan vatan sevgisini seven ve sevilen olarak bir *teşbih*le ele almak, konuyu mücessem hale getirmektedir.

Namık Kemal, kendisi ve fikir arkadaşlarının gönlünde vatan sevgisi bir sevgiliye duyulan aşktan farksız oldukları gibi her birinin bir vatan aşığı olduklarını da ima etmektedir.

Beyitte klasik sevgili anlayışının içeriğinde olduğu kadar *teşbih*inde de bir değişikliğin gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu vatan anlayışı Türk edebiyatında giderek değişiklikler arz ederek ele alınacak, bu konuyu ele alan ve üzerinde düşünenler belli aşamaları aşarak ilerleyecektir. Özellikle Kırım (1853-1856) ve Osmanlı-Rus Savaşı (1877) gibi yaşanan savaşlar ve kaybedilen topraklar vatan ve hürriyet duygularını uyandırmaya başladığından bu bağlamda gazeller, kasideler ve şiirler

kaleme alınmıştır. Namık Kemal’den önce başlayan bu durum, Namık Kemal’le dairesini genişletmiş ve II.Abdülhamid’e sunulan kasideler derken¹¹⁴, Ziya Gökalp ve M. Said Halim Paşa’dan sonra Atatürk ile somut bir hale kazanmıştır.

Namık Kemal ve arkadaşları dönemin iktidarınca tevkîf edilmek istenince yurt dışına kaçmışlardır¹¹⁵. Bu durum sevgili olan vatana aşıkların gurbet ellerde bulunması olarak ifade edildiği gibi bu olaylara da bir *telmihte* bulunmaktadır.

Yukarıda değinildiği üzere, vatan, ‘bî-vefâ nâzende-i tannâze’ye, sâdıkân-ı aşk olanlar (vatanperverler, vatanseverler) de onun aşıklarına *Teşbih* edilmiştir.

Ayrıca beyitte, ‘vatan, bî-vefâ nâzende-i tannâze, sâdıkân-ı aşk’ ve ‘âlâm-ı gurbet’ kelime ve tamlamaları, aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanıldığından bir *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

23

Müberrâyım recâ vü havfden indimde âlîdir

Vazîfem menfa’tden hakkım agrâz-ı hükûmetden¹¹⁶

“Rica, ümit ve korkudan / yalvarma ve yakarmadan uzağım. Benim açımdan, görevim menfaatimden, hakkım hükümetin kötü niyetlerinden daha üstündür.”

Namık Kemal burada görevine düşkün, görevini çıkarına üstün tutan, korkusuz ve rica ederek iş yaptırmayan bir insan anlayışını dile getirmektedir. Bu tip insanların örneği olarak kendini görmektedir. Çünkü ‘ben rica ve korkudan uzağım, görevim menfaatimden, hakkım hükümetin kötü niyetlerinden daha üstündür’ demektedir.

¹¹⁴ Muhittin Eliaçık (2011). “Çerkeşizâde Muhammed Tevfik Efendi’nin Vatan Kasidesi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, (Çankırı) Nisan, ss. 51-73.

¹¹⁵ Bu konuda bkz. Ebüzziya Tevfik (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi* [Bugünkü dile çev. Ziyad Ebüzziya], İstanbul: Kervan Yayınları, C. 1, ss. 69-72; Fazlı Arabacı (1994). *Yeni Osmanlıların Dini ve Siyasi Görüşleri*, Ankara: Platin Yayınları; Nevin Yazıcı (1999). *Osmanlılık Fikri ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı; Şerif Mardin (2004). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* [Çev. Mümtaz’er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan], İstanbul: İletişim Yayınları; Ebüzziya Tevfik (2006). *Yeni Osmanlılar / İmparatorluğun Son Dönemindeki Genç Türkler* [Çev. Şemsettin Kutlu], İstanbul: Pegasus Yayınları, 701 s.; Fırat Güllü (2008). *Vartovyan Kumpanyası ve Yeni Osmanlılar*, İstanbul: Bgst Yayınları; Zeynep Biçer (2011). *Yeni Osmanlıların Eğitim Öğretim Görüşleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı, V+118 s.; Şemsettin Şeker (2012). *Sadık Bir Muhallif Yeni Osmanlılardan Menâpirzade Nuribey*, İstanbul: Dergah Yayınları, 337 s.

¹¹⁶ *Müberrâ* (a.s.): Berî kılınmış, temize çıkmış, aklanmış.

Recâ’ (a.i.): Ümit, umma.

Haof (a.i.): Korkma, korku.

Recâ vü havf: Ümit ve korku.

Agâz-ı hükûmet (f.iz.t.): Hükümetin garazları, kötü niyetleri.

Âlâm-i gurbet (f.iz.t.): Gurbetin elemeleri, gurbetin acıları.

¹¹² Örnek olarak bkz. Tevfik Sütçü (2004). *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Vatan Temi (Başlangıçtan 1918’e Kadar)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı; Didem Ardalı Büyükarman (2008). “Vatan Kavramının Türk Tiyatro Edebiyatındaki Seyri Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 37, Erzurum, ss. 127-145.

¹¹³ Nihad Sami Banarlı (1982). “Edebiyatımızda Vatan Sevgisi ve Fikret’in Vatancılığı”, *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, C. 2, s. 233.

Rica ile bir iş yaptıran kimse, bilmeli ki işini yapan kendisinden daha büyük ve üstesinden gelemeyeceği bir şeyi gün gelecek kendisinden yapmasını isteyecektir. Yapamadığı zaman da baskılar ve şantajlar birbiri ardına gelecektir. Ama böyle bir rica ile işi olmayan hiçbir şeyden korkmaz, çünkü kimseye mahkum değildir. Bu durumu levhalara yazılıp ev duvarlarına da asılan şu beyti güzel ifade eder:

*Kimsenin lûtfuna olma tâlib
Bedeli cevher-i hürriyetdir¹¹⁷*

Yönetme gücünü elinde bulunanlar ile yönetilenler güç açısından eşit değillerdir. Çıkarlar da her zaman örtüşmez. Namık Kemal, hükümetin kötü niyeti ya da garazlarından söz ettiği için, kendi hakkının daha üstün, görevinin de çıkarlarından daha yüksek derecede olduğunu söylüyor. Kuşkusuz bu yaşanmış gerçek hayat hikâyesinin şiire yansımış hali olabileceği gibi, kötü niyetli ya da kendisine garazları olan bir hükümetten elde edilecek bir çıkar olmadığından görev başında olmak daha tercih edilir bir konum olarak da görülebilir.

Rica ile bir iş yaptıran hak etmediği bir şeyi istiyor demektir. Korkan insan da bu haksızlığın birgün ortaya serileceğinden korkmaktadır. İnsanlar haklarına rıza gösterip hak etmediklerini elde etmek için rica yoluna başvurmasalar, toplum daha huzurlu ve sorunsuz olur. Ama hak edilmeyeni rica minnet yoluyla halledenler başkalarının hakkını da gaspetmiş olmaktadır. Bu ise bireysel ve toplumsal çatışma ve kavgalara kapı aralayan bir durumdur.

Genel anlamda insan korku ile ümit arasındadır. Ancak Namık Kemal bu konuda aksiyoner tavrıyla korkmadığını söylemektedir. Bu onun döneminde iktidarda olan hükümetle bir sorununun olduğunu ve bundan dolayı gergin olduğunu izah eden bir tavidir.

İnsan yasalar doğrultusunda hareket ettikçe kimseden korkmadan yaşayabilmelidir.

Beyitte 'vazife' ile 'menfaat'; 'hak' ile 'agrâz-ı hükümet' kelimelerinin aralarındaki anlam karşıtlığı düşünülerek bir arada kullanıldığından *Tezad*;

Yine bu kelimeler ile 'reca ve havf' kelimelerinin aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanılması ile bir *Tenasüb* sanatı yapılmıştır.

24

Civân-merdân-ı milletle hazer gavgâdan ey bî-dâd Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-ı hamiiyetden¹¹⁸

¹¹⁷ Bkz. Önder Göçgün (1999). *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, s. 392.

¹¹⁸ *Civân-merdân* (f.vt.): Mert gençler, mert yiğitler, mert delikanlılar.
Civân-merdân-ı millet (f.iz.t.): Millettin mert delikanlıları, yiğitleri.
Hazer (a.i): Sakın, çekin.
Bî-dâd (f.vt.): Adaletsiz, zalim.

"Ey adaletsiz! Milletin yiğitleriyle mücadeleden sakın. Senin zulmünün kılıcı hamiyet kanının ateşi karşısında erir."

Namık Kemal, genel anlamda vatan şairidir ve pek çok kişiye de rol-model olmuştur. Bu beyitte Namık Kemal, bir aktivist rolüyle ortaya çıkmaktadır. Onun 'Hürriyet' gazetesinin 51. Sayısında bu kasidenin bazı beyitlerinin görüldüğünü ifade eden Mehmet Kaplan, onun bu yönünü şöyle dile getirir:

"Bu sıralarda Namık Kemal, şahsiyetinin en kuvvetli anını yaşar ve bu manzumede biz bu anı buluyoruz. Daha ilk beyitten itibaren karşımıza bir ihtilâlcî tipi çıkıyor: Devrin iktidarına bir prensip namına karşı gelen, muhalefet eden, savaştan bir insan."¹¹⁹

Namık Kemal'in beyitte "ey bî-dâd" (ey adaletsiz!) diye seslendiği kişinin tek olduğu görülmektedir. Onun seslendiği ve hedef gösterdiği bu tek kişi, döneminde yönetimin başındaki kimsedir. Bu şahsa karşı reaksiyonu o derece fazladır ki, artan kan basıncı ve vücut ısısını adeta kelimelerden hissetmek mümkündür.

Onda ve/veya ona göre, "hamiyet kanının ateşi"nin derecesi ve gücü "zulüm kılıcı"nı eritecek orandadır. Bu ifadelerin iletildiği anlam, 'zalim kişilerin önüne ancak ölümü göze alan kişiler çıkabilir ve zulümlerini sona erdirebilirler' şeklindedir. Namık Kemal'in şiirine bu kavram Fransız şiirinden girmiştir. Türk şiirinde Namık Kemal'den önce böyle bir kullanım mevcut değildir.

Beyitte, "ey bî-dâd" (ey adaletsiz!) şeklinde seslenilerek bir *Nidâ* sanatı yapan Namık Kemal'in 'adalet' kavramı ve temine vurgu yaptığı âşikârdır.

Namık Kemal'in yaşadığı toplum adalet kavramına yabancı olmadığı gibi Osmanlı Devleti de dünyaya adalet dağıtan uygulamaların sahibi bir devlettir. Peki bu çelişki nedir? Namık Kemal, Fransız İhtilali'nin sonucu doğan Batı tipi bir adaletten yanadır. Fransız İhtilali savunucuları Fransa'da öncelikle iki şeye hücum etmişlerdir. Bunlardan biri Kilise, diğeri yönetimi elinde bulunduran iktidar. Bu nedenle, Namık Kemal, düşünce olarak onların yöntemlerini örnek kabul edip ilerlediği için böyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Onun 'dâd lazımsa' redifli gazelleri¹²⁰ de adalet temini işleyen şiirleri arasında bu yönüyle belirgindir...

Arapça olan "ey" ünleminin harflerinin sondan başa doğru okunduğunda yine Arapça bir ünlem olan

Şemşîr (f.i.): Kılıç.

Şemşîr-i zulm (f.iz.t.): Zulmün kılıcı, zulüm kılıcı.

Hûn (f.i.): Kan

Âteş-i hûn-ı hamiyet (f.iz.t.): Hamiyet kanının ateşi.

¹¹⁹ Mehmet Kaplan (1981). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, C. 1, s. 40.

¹²⁰ Bkz. İsmail Parlatır (1989). "Namık Kemal'in "Lazımsa" Redifli Gazelleri ve Nazireleri", *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, ss. 161-183.

“yâ”nın çıkmasıyla bir *Aks-i Müfred* sanatı oluşturulmuştur.

Ayrıca beyitte “kan” ile ateş” kelimeleri aralarındaki kırmızılık, yakıcılık ve hararet yönünden; “şemşîr-i zulm” ile “bî-dâd” kelimeleri de zalim kişilerin sıfatı olması açısından bir arada kullanıldıklarından bir *Tenâsiüb* sanatı yapılmıştır.

25

Ne mümkün zulm ile bî-dâd ile imhâ-yı hürriyyet Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyyetden¹²¹

“Zulüm ve adaletsizlik ile hürriyeti yok etmek (ortadan kaldırmak) ne mümkün(dür?) Eğer gücün yetiyorsa, insanoğlundan idraki (anlayış) kaldır.”

Namık Kemal, ‘Hürriyet Kasidesi’nin bu beytinden son beytine kadar ‘hürriyet aşkı’nı konu ve tema olarak ele almış ve işlemiştir.

İnsanı diğer canlı varlıklardan ayıran bazı özellikleri vardır. Bunlardan biri onun konuşması ise diğeri düşünen bir varlık olmasıdır. İnsanoğlunun benimsemiş olduğu pek çok fikirden biri de hürriyet fikridir. Hürriyet, zihinde tasarlanıp beliren ve uygun ortamı bulduğunda dile getirilen bir fikirdir. Hürriyet fikrinin ifade edilmesini zulüm ile geciktirmek ya da erteletmek mümkündür ama bu düşünceyi imha etmek mümkün değildir.

Fikirler zulüm ile yok edilemezler. İnsanlar esir de olsalar, düşünme kabiliyetlerini yitirmedikleri sürece “hürriyet” düşüncesini ve mefhumunu zihin ve kafalarında taşıyacaklardır. Böylece hür yaşama ve hür düşünme isteği gerçekleşinceye kadar insanların uğrunda mücadele ettikleri ve savaş verdikleri bir ideal haline gelmektedir.

Mehmet Kaplan’ın ‘hürriyet’ konusunda şu ifadeleri konuya açıklık getirmektedir:

“Hürriyet güzel, esaret çirkindir. Hürriyet ulvî, esaret süflîdir. Hürriyet insanın özü ile birdir. Hürriyet, varlıklar içinde yalnız insana has olan düşüncenin mahiyetinde mevcuttur. Bundan dolayı, düşünme faaliyetini durdurmadan hürriyet yok edilemez. İnsan ise yaradılışı icabı düşünme kabiliyetine sahip bir varlıktır... Namık Kemal’e göre hürriyet, insanın düşünme kabiliyetinin zaruri bir neticesidir. Düşünme kabiliyetini ortadan kaldırmadıkça hürriyet duygusunu yok etmeye imkân yoktur. Bu ise imkânsız bir şeydir.

¹²¹ *Zulm* (a.i.): Zulüm.

Bî-dâd (f.vt.): Adaletsiz, zalim.

İmhâ (a.i.): Yok etme, ortadan kaldırma.

İmhâ-yı hürriyyet (f.iz.t.): Hürriyetin imhası, hürriyetin yok edilmesi.

Âdemiyyet (a.i.): Adamlık, insanlık, insana yakışır hal.

İdrâk (a.i.): Anlayış, düşünme, düşünme kabiliyeti.

Baskının hürriyeti ezmesi şöyle dursun, o aksine insandaki direnme gücünü daha çok artırır.”¹²²

İnsanlar anlayışları, yani idrakleri sayesinde diğer varlıklara üstündürler. Bu insanlığın ve/veya insan olmanın bir ayırıcı vasfıdır. Bu vasıf yerinde durduğu müddetçe, insan dış tesirlere karşı koymasını da bilecektir.

Namık Kemal’in bu beytinden hareket edilirse, ‘insan hürriyetinin doğuştan geldiği ve hürriyet duygusunun baskı ve zulümle ortadan kaldırılamayacağı’ tezinin işlendiği kanaatine ulaşmak mümkündür. Aslında Ziya Paşa gibi Namık Kemal de hürriyet düşüncesinin kaynağını döneminin genel kabuller sistemi doğrultusunda İslamiyet’te arayan bir kimsedir. İslam inancında, insanların daha dünyaya gelirken hür olarak doğdukları kabul edilir. Bundan dolayı onu imha etmek mümkün değildir.

Mehmet Kaplan’ın da dile getirdiği gibi, Namık Kemal, ‘Hürriyet-i Efkâr’ adlı makalesinde bu fikri geliştirerek şöyle der:

“Bir adamın velev taşlarla beyni ezilsin fikrince kanaat ettiği tasdikâtı tağyîr etmek kabil midir? Velev hançerle yüreği paralansın, vicdansa tasdik ettiği mu’tekedâtı gönlünden çıkarmak mümkün olabilir mi? Demek ki, naklî, aklî, hikemî, siyasî, ilmî, zevkî efkâr zaten serbest, zaten tabîîdir. Değişirse kimsenin icbârıyla değil, tabiatın ilcâsıyla değişir.”¹²³

Daha önceki beyitlerde olduğu gibi bu beyitte de söz ve anlam sanatlarına başvurulmuştur. “Ne mümkün” cümlesinde bir *İstifham* vardır.

Beyitte, “zulm” ve “bî-dâd” ile “hürriyet” kelimeleri anlamları birbirine zıt olarak kullanıldığından bir *Tezâd* sanatı meydana getirilmiştir.

Son olarak, “zulm” ve “bî-dâd” kelimeleri aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek bir arada kullanıldığından *Tenâsiüb* sanatı yapılmıştır.

26

Gönülde cevher-i elmâsa benzer cevher-i gayret Ezilmez şiddet-i tazyîkden te’sîr-i sıklıktan¹²⁴

“Gönülde çalışma cevheri, elmas cevherine benzer. Baskının şiddetinden (ve) ağırlığın tesirinden (dolayı) ezilmez.”

¹²² Mehmet Kaplan (1981). *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Şiir Tahlilleri*, C. 1, s. 42.

¹²³ Mehmet Kaplan (1948). *Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 129; Krş. Mehmet Kaplan (2005). “Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, s. 161.

¹²⁴ *Cevher-i elmas* (f.iz.t.): Elmas cevheri.

Cevher-i gayret (f.iz.t.): Gayret cevheri.

Şiddet-i tazyîk (f.iz.t.): Tazyikin şiddeti, baskının şiddeti.

Te’sîr-i sıklık (f.iz.t.): Ağırlığın tesiri, ağırlığın etkisi.

Namık Kemal, soyut olan “gayret” kavramını Türk toplumunun algılama seviyesine uygun bir biçimde somut varlıklara benzeterek anlatma yoluna gitmektedir.

Bu beyitte, ‘gayret’in değeri ve gücü üzerinde duran Namık Kemal, adeta, şöyle demektedir:

1)Gönüldeki cevher gibi olan gayret, elmas gibi değerlidir. 2)Gönüldeki cevher gibi olan gayret, elmas gibi dayanıklıdır: Elması elmasla keserek işledikleri veya yok ettikleri gibi onu da bir benzeri ile biçimlendirmek mümkündür. 3)Gayret cevheri baskının şiddeti ve ağırlığın tesirinden etkilenmez. 4)Gayret, içten gelen bir sitimdir, soyut şeyi baskı altına alıp yok etmek gerçekten mümkün değildir...

Elmas cevherler içinde değerli olduğu gibi madde olarak yıpranmaz ve aşınmaz bir cevherdir. Bu nedenle beyitte, ‘gayret’ bir cevhere, bu cevher de değerli ve kıymetli oluş yönünden elmas cevherine benzetilerek *Teşbih* sanatı yapılmıştır.

Namık Kemal, bu elmas örneğinden hareketle, ‘nasıl elmas herhangi bir dış tazyikten etkilenmiyorsa, vatan ve milletine hizmet etmek aşkı, azmi ve gayreti içinde olan bir insanı da hiçbir dıştan gelen şiddet, baskı ve tehdit yolundan döndüremez. Vatan ve milletine doğru bildiği yolda hizmet etmesine engel olamaz’ demek istemektedir.

Buradan hareketle, beyitte, gayretli, çalışkan, cesaretli, yılmayan; hiçbir baskı ve sıkıntıdan korkmayan; tıpkı elmas gibi kendisi aşınmayan, ama diğerlerini aşındırmaya çalışkan bir insan tipi canlandırılmak istenmektedir.

Bu nitelikleri taşıyan insan, şairin şahsında modelini bulduğu gibi, teslim olmayan, nemelazım demeyen ve her devirde geçerliliğini koruyan bir insandır.

Değerli taşlar içinde en pahalısı ve değerlisi olan “elmas” ve cevher” kelimeleri bağlamında aralarında anlam ilişkisi olan kelimelerin beyitte bir arada kullanılmasıyla bir *Tenâsüb* sanatı meydana getirilmiştir.

27

Ne efsûnkâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyyet

Esîr-i ‘aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten¹²⁵

“Ey hürriyyetin güzel yüzü! Ah! (Sen) ne büyüleyici imişsin. Gerçi esaretten kurtulduk, (fakat bu sefer de senin aşkının esiri olduk.”

Namık Kemal, mücerret bir muhakeme mahsulü olan fikirlerle yetinmeyerek, hürriyeti, batı milletlerinin yaptığı gibi bir sevgili şeklinde tasavvur edip ona karşı

olan sevgisini dile getirmektedir. Bundan dolayı, hürriyet, güzelliği ile insanları büyüleyip etkisi altına alan, maddî cisme sahip olan bir sevgiliye *teşbih* edilmiştir.

Şairin soyut bir konuyu somutlaştırarak ifade etme yöntemine baş vurduğu görülmektedir. Hürriyet soyut bir kavram, sevgili ise somut bir varlıktır. Şair, burada hürriyeti somut bir sevgili olarak düşünmektedir. Bundan dolayı da hürriyete normal bir sevgili gözüyle bakmakta ve seslenmektedir: “Ey hürriyyetin güzel yüzü! Ah! (Sen) ne büyüleyici imişsin.” Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki, sevgili yüzünün güzelliği ile karşısındakileri cazibesi altına alarak, kendi aşkının kulu ve esiri yapmaktadır. Böyle olunca hürriyet *teşbih* edilmiş ve beraberinde bir *kapalı istiare* yapılmış olmaktadır.

Hürriyet adlı bu sevgilinin cazibesine kapılanlar şair ve şair gibilerdir. Bu kişileri esaretten kurtulup aşkın esiri olanlar olarak düşünmek gerekir. Beytin ikinci mısrasında yer alan iki fiilin (... *kurtulduk*, ...*olduk*) birinci çoğul şahıs olarak çekimlenmesi de ortaya koymaktadır.

Namık Kemal’in şiir dilinde bu “Gerçi esaretten kurtulduk, (fakat bu sefer de senin) aşkının esiri olduk.” şeklinde ifadesini bulmuştur. Böylelikle burada, “bu esirlik başka esirliktir” gerçeğine dikkatler çekilmekte ve “hürriyete esirlik esirliğin en yücesidir” fikri ileri sürülmektedir.

İzah kısmında yukarıda da geçtiği üzere, bu beyitte şairin duygu, düşünce ve hayallerini dile getirirken söz ve anlam sanatlarına başvurduğu görülmektedir. Bunlardan birkaçını sıralamak gerekirse, “ey dîdâr-ı hürriyyet” kelime grubunda bir *Nidâ* sanatı,

Arapça olan “ey” ünleminin harflerinin sondan başa doğru okunduğunda yine Arapça bir ünlem olan “yâ”nın çıkmasıyla bir *Aks-i Müfred*,

“Esîr” ve “esâret” kelimelerinin Arapça’da aynı kökten türetilmiş olarak bir beyitte kullanılmasıyla *İştikâk* sanatı,

Yine “Esîr-i aşkı olmak” ile “esâretten kurtulmak” kelime grupları arasında anlamları açısından *Tezâd* sanatı,

Ayrıca “Esîr” ile “esâret”; “aşk – dîdâr – efsûnkâr” kelimelerinin aralarındaki anlam ilgileri göz önünde bulundurularak bir araya getirilmesi ile *Tenâsüb* sanatı yapılmıştır.

Türk edebiyatında kasidenin bu beytinin çok meşhur olduğunu, başta öğrenciler ve edebiyatseverler tarafından ezberlendiğini, yine pek çok edebî sanatlar

¹²⁵ *Efsûm-kâr* (f.vt.): Efsunlu, büyüleyici, çok güzel.

Dîdâr-ı hürriyyet (f.iz.t): Hürriyyetin yüzü, özgülüğün güzel yüzü.

Esîr-i ‘aşk (f.iz.t.): Aşkın esiri, aşkın tutsağı.

Esâret (a.i.): Esaret, esirlik, tutsaklık.

kitabında da örnek beyit olarak yer aldığını belirtmekte yarar vardır¹²⁶.

28

Senindir şimdi cezb-i kalbe kudret setr-i hüsn etme Cemâlin tâ-ebed dûr olmasun enzâr-ı ümmetden¹²⁷

“Şimdi kalbi fethedecek güç sendedir, güzelliğini gizleme. Güzelliğin ümmetin / milletin nazarlarından ebediyete kadar uzak kalmasın.”

Namık Kemal daha önce de dile getirildiği gibi burada sevgiliye benzettiği hürriyete seslenmektedir. Bunu gerçekleştirirken ‘Sen, cezb-i kalb, setr-i hüsn, cemal, enzâr-ı ümmet, dûr olmamak’ gibi bazı anahtar kavramları kullanmaktadır.

O deyim yerindeyse, ‘ey hürriyet adlı sevgili! Şimdi kalpleri cezp etme gücü sendedir, güzelliğini gizleyip esirgeme. Güzel yüzün ebediyete kadar ümmetin bakışından uzak kalmasın’ diyerek toplumu hürriyet adlı sevgilinin aşığı olarak görmektedir.

İslam inancı ve kültürünün bir sevme ve sevilme ahlakı vardır. Toplum hayatına olduğu gibi sanatına ve şiirine bu yansımaları bulmuştur. Sevgili kolay yüzünü göstermez, aşığından tegafül eder, iyice onu tanımak ve güvenmek ister.

Namık Kemal, şiir diliyle hürriyet adlı sevgiliye şimdi emin ellerdesin, artık yüzünü göster derken, toplumsal açıdan da toplumun özgürleşmesini ve hürriyet düşüncesine sahip çıkmasını istemiş olmaktadır.

İslam kültür ve medeniyetinde hürriyet fikri önemlidir. İnsanlar sadece Allah’a karşı sorumludurlar. Hür olmak veya olmamak konularına göre ibadetlerde durumlar değişmektedir.

Beyitte birinci mısırda ‘sen’, ‘cezb-i kalb’ ve ‘setr-i hüsn etmemek’ kelime ve tamlamaları sıralandıktan sonra, ikinci mısırda ‘cemal ve enzâr-ı ümmet’ kelime ve tamlamalarının düzenli bir biçimde sıralanması ile bir *Leff ü Neşr-i Müretteb* sanatının yapıp yapılmadığı üzerinde durulabilir.

Ayrıca aralarındaki anlam ilişkileri düşünülerek aynı kelimelerin beyitte bir arada kullanılması ile bir *Tenâsiüb* sanatı da yapılmıştır.

29

Ne yâr-ı cân imişsin âh ey ümmîd-i istikbâl Cihânı sensin âzâd eyleyen bin ye’s ü mihnetden¹²⁸

¹²⁶ Örnek olarak bkz. İsa Kocakaplan (1992). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, ss. 186-187.

¹²⁷ *Cezb-i kalb* (f.iz.t.): Kalbin cezbisi, kalbi fethedecek güç.

Setr-i hüsn (f.iz.t.): Güzelliğin gizlenmesi.

Cemâl (a.i.): Güzel, güzellik.

Tâ-ebed (f.zf.): Ebediyete kadar.

Dûr olmak: Uzak kalmak.

Enzâr-ı ümmet (f.iz.t.): Ümmetin bakışları, milletin bakışları.

“Ey geleceğin ümidi (olan hürriyet)! Ah sen ne can dostuymuşsun. Dünyayı bin ümitsizlik ve sıkıntıdan kurtaran sensin.”

Daha önceki beyitlerde sözü edilen “sevgili” motifi bu beyitte de farklı niteliklerinin dile getirilmesi sayesinde devam etmektedir.

Namık Kemal, “hürriyet, canımızın canı ve geleceğimizin ümididir. İstikbalimizin temel hareket noktası hürriyettir. Dünyayı ve onda yaşayanları binbir türlü keder ve sıkıntıdan kurtaran hürriyettir... vb.” şeklinde düşüncelerini ileri sürmektedir.

Müslüman Türk estetiğinde aşkı doğuran kusursuz değerlerdir. Kusursuz değerler, saygıyı, saygı da aşkı doğurur. İstikbalimizin temel hareket noktası hürriyettir. Dolayısıyla, o, bugünün olduğu gibi geleceğin de ümididir.

Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki, dünyanın hiçbir yerinde ilâ nihâye bir hürriyet, yani sınırsız, sonsuz bir hürriyet yoktur. Hürriyet, bir başkasının hakkının ve hürriyet sahasının başladığı yerde sona erer. İnsan hayatı bile sonsuz değil, aksine sınırlıdır. Mantıken sınırlı bir ömrü yaşayana sınırsız bir hürriyet verilmez.

Öte yandan hürriyet fikri, evrenseldir ve bundan ötürü bütün dünya insanlarını ilgilendirir. Hürriyetin kısıtlandığı ve/veya olmadığı yerde çile, sıkıntı ve keder ... vb vardır. İnsanların hür olduğu yerlerde bunlardan eser bile yoktur.

Hürriyet kişileştirilerek can dostu ve geleceğin ümidi olarak nitelendirilmiştir. Bu candan dost dünyaya dostluğunu göstermiş, binbir türlü yeis / ümitsizlik ve sıkıntıdan insanları kurtararak onları ümit ışığına kavuşturmuş, yani azat etmiştir.

Beyitte hürriyet kişileştirilerek *teşhîs* edildiğinden aynı zamanda bir *kapalı istiâre* sanatı yapılmıştır.

“Ey ümmîd-i istikbâl” kelime grubunda bir *Nidâ* sanatı,

Arapça olan “ey” ünleminin harflerinin sondan başa doğru okunduğunda yine Arapça bir ünlem olan “yâ”nın çıkmasıyla bir *Aks-i Müfred*,

Ayrıca, “ümmîd” ile “ye’s ü mihnet” kelimeleri arasında anlam zıtlıkları bulunduğundan bir *Tezâd* sanatı yapılmıştır.

¹²⁸ *Yâr-ı cân* (f.iz.t.): Canın dostu, can dostu, candan dost.

Ümmîd-i istikbâl (f.iz.t.): Geleceğin ümidi, gelecek midi.

Âzâd eylemek: Özgürlüğüne kavuşturmak, serbest bırakmak, kurtarmak.

Ye’s ü mihnet: Yeis ve mihnet, ümitsizlik, keder ve sıkıntı.

Yine, beyitte *ye's* ile 'mihnet' kelimeleri aralarındaki anlam ilişkisi düşünülerek bir arada kullanıldığından *Tenâsiib* sanatı yapılmıştır.

30

**Senindir devr-i devlet hükmünü dünyâya infâz et
Hüdâ ikbâlini hıfz eylesün her türlü âfetden¹²⁹**

"Devlet (hükmetme) zamanı senindir, hükmünü dünyâya geçir. Allah yüceliğini her türlü belalardan korusun."

Namık Kemal, adeta bu beytinde 'hürriyet' için duada bulunmaktadır. Kasidenin yazılış amacına bu tutum uygundur.

Sevgiliye hitaben "Devlet (hükmetme) zamanı senindir, hükmünü dünyâya geçir. Allah yüceliğini her türlü belalardan korusun." demektedir. İkinci mısra bir duadır.

Buradan anlaşıldığına göre, hürriyet ve hürriyet düşünce ve duygusu güzel olmasına rağmen onu dünyâya yayma ve uygulamada bazı engeller olacaktır. Bu üstesinden gelinemez zorluklardan onun kurtulması için Allah'a dua etmektedir.

Kaside bir devlet büyüğüne yazılsa idi kasidenin dua bölümünde bir dua zaten yapılacaktı. Lakin burada bu hürriyet için yapılmaktadır ki geçmiş kasidelerde bulunmayan bir durumdur.

Namık Kemal'in baştan teslimiyet gibi bir düşünceye sahip olmadığını görüyoruz. Burada bir konuda her şey yapıldıktan sonra geri kalanı Allah'a bırakma anlayışı var. Bu ise İslâm inancı ve bu doğrultuda oluşan kültüründeki tevekkül anlayışıdır.

Şairin hürriyet için 'Allah yüceliğini her türlü belalardan korusun' demesi aslında bir duadır. Kasideleri böyle bitirmek gelenekseldir, ancak burada soyut bir kavram olana yapılan dua ile bu gelenek kırılmaya çalışılmıştır. Bunu bazıları kaside nazım şeklinde yaratılan 'yenilik' diye adlandırabilir.

Beyitte geçen 'ikbâl' kelimesinin harflerinin geriye doğru okunması ile yine Arapça ve anlamlı 'lâ-bekâ' (ölümsüz) kelimesinin çıkmasıyla bir *Aks-i Müfred* sanatı yapılmıştır.

Namık Kemal'in artık devlet yönetiminde hürriyetin egemen olacağına dair inancının sağlam olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü, dünyada bu kasidenin yazıldığı tarihlerden sonra adım adım İmparatorluklar dağılıp yerlerine millî devletlerin kuruluşu, hürriyet mücahalelerine girişenlerin İmparatorluklardan ayrılıp teker teker istiklallerini kazanmaları sonucu gerçekleşmiştir.

¹²⁹ *Devr-i devlet* (f.iz.t.): Devletin idaresi.
İnfâz etmek: Uygulamak, yerine getirmek.
Hüdâ (f.i.): Allah, Tanrı.
Hıfz eylemek: Korumak.

31

**Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahrâlar
Uyan ey yâreli şîr-i jeyân bu hâb-ı gafletden¹³⁰**

"Ey yaralı kükreyen arslan! Senin gezdiğin güzel sahralar zulmün köpeklerine kaldı, artık gaflet uykusundan uyan."

Daha önceki beyitlerde "hürriyet"i sevgiliye ve can dostuna, kendisini ve/veya kendisi gibi yenilikçi düşünceye sahip gençleri bu sevgilinin ve can dostunun cazibesine kapılmış kişiler olarak gören şair, bu kasidenin son beytinde bu sevgilinin cazibesine kapılması gereken muhatapları millet boyutuna çıkarmakta ve gerekçesini ortaya koymaktadır.

Namık Kemal, burada *açık istiâre* ile Türk milletini kükremiş, ama gaflet uykusuna dalmış yaralı bir arslana, bu milletin düşmanlarını da zulüm köpeklerine benzetmektedir. İleri sürülen teze göre, bu gaflet uykusundan uyanılmalıdır, bu ise ancak hürriyet ile olur. Halkı veya milleti uyandırma konusunu Türk şiirinde işleyen başka şairler de vardır. Örneğin Mehmet Emin Yurdakul ve Mehmet Akif Ersoy bunlar arasında adları hemen söylenmesi gereken kişilerdir.

Burada hitap o devir Osmanlı toplumuna, bugünkü manada Türk milletinedir. Yaralı ve kükremiş arslan Türk milletidir, lakin gaflet uykusuna dalmıştır.

Şair demek istiyor ki: "Ey gaflet içinde olan Türk millet! Bir zamanlar senin Hak, hukuk, adalet, nizam, medeniyet, ilim ve kuvvetle hakim olduğun ülkeler, bugün zalim ve egoist bir takım kuvvetlerin eline geçti. Bu hale bak, ibret al da kendine gel, gaflet uykusundan uyan!"

Şairin Türk milletinden şiir diliyle dile getirdiği talebi en doğal hakkıdır. Yara ve uyku gibi şeylerin her ikisi de geçici şeylerdir. Yaralar iyileştiği ve uyku dağıldığında arslan yine nazende sahralarda dolaşarak oralara hakim olabilir. Arslan sıcak bölgelerde yaşayan sahraları mekân edinen bir canlıdır... Arslan yaralı ve gaflet içinde kükrese de, onun bu haline aldırmanın zulüm köpekleri bu sefer meydanı boş bulup nazende sahraları sahiplenirler.

Namık Kemal'in "uyan!" telkini, Müslüman Türk milletinin İ'lâ-yı Kelimetullah'ı yaymak için üç kıtaya at sürmesinin iftiharını ve gücüyle söylenmiş bir söz olup Müslüman Türk milletinin cihana hakim olma

¹³⁰ *Kilâb* (a.i.): Kelb'in çoğulu. Köpekler.
Kilâb-ı zulm (f.iz.t.): Zulüm köpekleri.
Nâzende (f.s.): Nazlı; hoş edalı, güzel.
Nâzende sahrâlar: Nazlı sahralar, nazlı çöller, güzel sahralar, güzel çöller.
Şîr (f.i.): Arslan.
Jeyân, jiyân (f.s.): Kükremiş.
Şîr-i jeyân (f.s.t.): Kükremiş arslan, kükreyen arslan.
Hâb (f.i.): Uyku.
Hâb-ı gaflet (f.iz.t.): Gaflet uykusu.

düşüncesinde birleşmeyi talep anlamını, bir başka ifadeyle 'zulüm köpekleri olarak' 'destursuz başa girenler'i oralardan def etmeyi amaçlayan bir talep' anlamını taşır...

Arslanlar arasında olduğu gibi bütün hayvanlar arasında saha belirleme olayı vardır. Bunun insanlar ve ülkeler arasındaki şekli kıta sahanlığı şeklindedir. Milletlerin bir millî sınırları vardır, bir de kültürel sınırları vardır. Millî sınırlar ile kültürel sınırlar birbirine eşit değildir. Toprak ve güç kaybederek vatanı daralmış bir devlet kendini yaralı ve kükreyen arslan gibi görür, daima sınırları dışında kalmış kültürel sınırlarının özlemine çeker. Şairin de bu duygu ve düşünceyi paylaştığı anlaşılmaktadır.

Kasidenin bu son beytinde görüldüğü gibi şair, duygu, düşünce ve hayallerini bazı söz ve anlam sanatlarına baş vurarak dile getirmektedir. Bu bağlamda yukarıda dile getirilenler dışında şunları da hatırlatmakta yarar vardır:

"Ey yâreli şîr-i jeyân" kelime grubunda bir *Nida* sanatı,

Arapça olan "ey" ünleminin harflerinin sondan başa doğru okunduğunda yine Arapça bir ünlem olan "yâ"nın çıkmasıyla bir *Aks-i Mütfred*,

Zulüm köpekleri kendisinden güçlü olan arslanın gaflet uykusunu fırsat bilerek ortaya çıktıkları gibi, sahralar, özellikle nazlı sahralar bu köpeklerden ancak oraları mesken tutan kükremiş arslan sayesinde kurtulabilirler. Bu mantıktan hareket edildiğinde, beytin birinci mısraında "kilâb-ı zulm, gezmek, nâzende sahralar"a karşılık, karışık bir biçimde ikinci mısra da "şîr-i jeyân, uyanmak, hâb-ı gaflet" kelime ve tamlamalarının kullanılması ile bir *Leff ü Neşr-i Müşevves* sanatı yapılmıştır.

Beyitte, gerek "zulüm köpeklerinin ve gerekse yaralı kükremiş arslanın elde etmek istediği nâzende sahralar", kişileştirilerek bir av gibi düşünülmüştür. Her iki taraf da bu ava sahip olmakla güç gösterisi yapacak, deyim yerindeyse sahalalarını, bir başka ifade ile ülkeler arası politikada kıta sahanlıklarını göstermiş olacaklardır.

Bu beyitte, "nâzende sahra" ile bu çölün hassasiyeti vurgulanmıştır. Buradan Müslümanlar için kutsal kabul edilen yerlerin yer aldığı coğrafyayı akla getirmek de mümkündür. Osmanlı Devleti'nin gücünün zayıflamasıyla başka güçlerin (zulüm köpeklerinin) o bölgelere hakimiyet kurması, şairde bu son beytinde dile getirdiği fikri uyandırmıştır denilebilir. Bu bakış açısından hareketle içinde yaşanan zaman diliminde de Ortadoğu'ya bir bakmak, gerek yabancı 'kilab-ı zulm' ve gerekse onlara kuyruk sallayıp arkadaşlık kuran yerli türlerinin kimler oldukları ve ne yaptıklarını somut kanıtları ile ortaya koyar.

Bu vatan düşüncesi, Namık Kemal'in vatan coğrafyasının sınırlarına işaret eder ki kutsal topraklara, ta Kâbe'ye kadar uzanır. Bu düşünce o tarihlerden sonra aydınların zihninde zamanla değişik coğrafyaları işaret ettiği bir anlayış olarak sürse de, Cumhuriyet'in ilanı ile somut bir hale bürünmüştür...

e-Kasidenin Türk Edebiyatında Etkileri

Eski Türk Edebiyatı nazım şekillerinden biri olarak kasîde üzerine önemli çalışmalar yapılmasına rağmen¹³¹,

¹³¹ Bkz. Tâhirü'l-Mevlevî (1329). *Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, Dersâ'âdet: Mahmûd Bey Matbaası, 111 s.; M. Nuri Gençosman (1963). "İslâmî Edebiyatta Kasîde", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 2, S. 6-7, Ankara, ss. 31-35; Haluk İpekten (1983). *Eski Türk Edebiyatı. Edebî Bilgiler (Nazım Şekilleri – Aruz Vezni) 1. Kısım: Nazım Şekilleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümleri Ders Notları: 47, 170 s.; A.mlf. (1985). *Eski Türk Edebiyatı. Nazım Şekilleri*, Ankara: Birlik Yayın Kooperatifi Yayınları, 167 s.; Mehmet Çavuşoğlu (1986). "Kasîde", *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Yıl: 36, C. 52, S. 414-415-416, (Ankara) Temmuz – Ağustos – Eylül, ss. 17-77; Süreyya Ali Beyzadeoğlu (1991). "Tayyare Kasidesi", *Dergâh, Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, C. II, S. 18, Ağustos, ss. 8-9; Adem Çalışkan (1992). *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, 1. bs., Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 166 s.; Ayşe Gülay Keskin (1994). *Klasik Türk Edebiyatında Kasîde (13-14-15. Asırlar)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 241 s.; Yaşar Aydemir (1994). *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kasîde*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 339 s.; Ahmet Atilla Şentürk (1994). *Ahmet Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Enderun Kitabevi, XII+64 s.; İ.Çetin Derdiyok (1994). "Hoca Dehhânî'nin Kasidesine Tematik Bir Bakış", *Yedi İklim*, S. 55, Ekim, ss. 59-63; Bilâl Çakıcı (1996). *Eski Türk Edebiyatında Kasîde (16. Yüzyıl)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı; Ali Yılmaz (1996). *Kanunî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, XIV+410 s.; Tahir Üzgör (1996). "Su Kasidesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair", *İlmî Araştırmalar*, S. 2, İstanbul, ss. 151-158; Burhanettin Çakım (1997). *Bâkî'nin Kânûnî'ye Sunulan Kasideleri Üzerine Yorumlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 98 s.; Ahmet Mermer (1997). "Necâti Bey'in Nişân Kasidesi", *İlmî Araştırmalar*, S. 5, İstanbul, ss. 199-218; Tahir Üzgör (2000). "Su Redifli Şiirler ve Fuzûlî'nin Su Kasidesinin Kompozisyonuna Dair", *İlmî Araştırmalar*, S. 9, İstanbul, ss. 239-248; Özey Karadağ (2000). "Gubârî'nin 'Kâbe' Redifli Kasidesi Üzerine Bir İnceleme", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 9, (Sivas) Bahar, ss. 249-266; İsrail Babacan (2001). *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kasîde Nazım Şekli (Şekil ve İçerik)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 207 s.; Ali İhsan Kolcu (2002). *Yokluk Fikri ve Âkif Paşa'nın Adem Kasidesi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 144 s.; Yaşar Aydemir (2002). "Türk Edebiyatında Kasîde", *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences of Turkish World*, S. 22, Yaz, ss. 133-168; Mehmet M. Türe (2003). *Divanlardaki Bahariye Başlıklı Kasideler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, VII+184 s.; Mustafa Çınar (2006). "Kasîde Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, S. 27, Bahar, ss. 203-222; M. Ali Karavelioğlu (2007). "Klasik Türk Edebiyatında Kasîde", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi [Eski Türk Edebiyatı Tarihi I Sayısı]*, C. 4, S. 9, Bahar, ss. 253-270; Necdet Şengün (2008). "Klasik Türk Şiirinde Kalem Kasideleri (Kalemîyeler)", *Turkish Studies / International*

Yeni Türk Edebiyatında kasîde nazım şekli üzerine malzemeler oluşmuşsa¹³² da kuramsal müstakil çalışmalar henüz yapılmamıştır. Kaside nazım şekli Namık Kemal'in elinde içerik açısından ve biçim açısından yenilik göstermiştir. Âkif Paşa'nın soyut bir kavramı konu alan Kasîde-'Adem'i hariç tutulacak olursa¹³³, kaynağı Fransız İhtilali'nin doğurduğu fikirlere dayanan soyut bir kavram olan "hürriyet"e hitaben yazılmıştır, halbuki divan şairlerinin kaleme aldıkları Tevhîdler ve Müncâtlar hariç, bilinen kasideler padişahlar ve sadrazamlar gibi devlet büyükleri ... vb. için yazılırdı... Konunun ele alınış biçimi, dil ve üslûp yine daha önceki devir kasidelerinden oldukça farklıdır. Bu kasidenin akademik çevrelerde bıraktığı etki 'hürriyet' kavramı üzerine çalışmalar yapılmasına neden

olmuştur. Örneğin, Birol Emil bir makale kaleme alırken¹³⁴, Nevin Önberk, *Şinâsî ve Namık Kemal'de 'Hürriyet' Kavramı* adlı bir doktora tezi hazırlamıştır¹³⁵.

Aruz vezniyle kaleme alınmış kaside söz ve anlam sanatlarına gerektiğinde baş vurmuştur. Namık Kemal'in adıyla adeta özdeşleşmiş bir kasidedir.

Şairler üzerinde derin tesirler bırakan Namık Kemal'in bu kasidesi, önceleri 'İlhâm', daha sonraları 'Ayn Nâdir' mahlasını kullanan oğlu Ali Ekrem Bolayır (1867-1937)¹³⁶ tarafından 'Kasîde-i Askeriyye' (1324 / 1908) adlı eseri ile tanzîr edilmiştir. Kasîde'nin matla' ve makta' beyti şöyledir:

*Görüp bünyân-ı mülkü münkarız zulm ü denâ'etden,
Büyük bir nevha kopdu kalb-i âteş-bâr-ı milletden,
(..)*

*Sezâ-yı kudsî nihâdân, kahramânân-ı süyûf-ı Hak!
Muhammerdir se-â-pâ mâyeniz hûn-ı şehâdetden!¹³⁷*

Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Vol. 3 / 4, Summer, ss. 730-758; Abdulmuttalip İpek (2008). *Klasik Türk Şiirinde Gül Redifli Kasîdeler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, XVI+177 s.; Rasih Erkul (2009). "Edebî Dilekçe Olarak Kasideler / Eulogy as a Literary Petition", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* [Prof.Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı], S. 39, Erzurum, ss. 753-762; Muhammet Kuzubaş – Muhammet Özdemir (2010). "Usûlî'nin Rüzgâr Kasidesi", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ordu, ss. 102-109; Muhammet Kuzubaş (2012). "Ofllu Bilâl Efendi'nin 'Pek Sakın' Redifli Kasidesi / " 'Pek Sakın' Rhyming Qaside Belonging Ofllu Bilâl Efendi", *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Kiş, ss. 128-141; Metin Hakverdioğlu (2012). *Neşehîrli Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lale Devri Kasideleri*, Ankara: Sage Yayınları, 856 s.; Sadettin Eğri (2013). "Edebiyatta Bediyyeler ve Bir Kasîde-i Masnû'a İncelemesi", *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences of Turkish World*, S. 65, Bahar, ss. 151-164; Ali Emre Özyıldırım, Hanife Koncu, Hatice Aynur, Müjgan Çakır ve Selim S. Kuru (haz.) (2013). *Kasîdeye Medhiye: Biçime, İşleve ve Muhtevaya Dair Tespitler*, 1.bs., İstanbul: Klasik Yayınlar, 722 s.

¹³² Bkz. Walter G. Andrews and Mehmed Kalpaklı (1995). "Across Chasms of Change: The Kaside in Late Ottoman and Republican Times" (Değişimin Kanyonları Arasında: Son Osmanlı ve Cumhuriyet Devirlerinde Kaside), *Qasida Poetry in Islamic Asia & Africa-1: Classical Traditions and Modern Meanings* [Müslüman Asya ve Afrika'da Kaside Şiiri-1: Klâsik Gelenekler ve Modern Anlamlar] [Eds. Stefan Sperl and Christopher Shackle], Leiden, New York and Köln: E.J. Brill, pp. 301-326; Merve Kılıç (2009). *Şinâsî'nin Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Kasideleri Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Bitirme Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, IV+125 s. (Danışman: Yrd.Doç.Dr.Adem Çalışkan); Ramazan Gülemdam (2009). "Şinasi / Kaside: 'Dilin İradesini Başta Akl Eder Tedbir' ", *Tanzimat'tan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlemeleri* [Haz. Nurullah Çetin – Ramazan Gülemdam – Mehmet Narlı], 1.bs., İstanbul: Kriter Yayınevi, ss. 11-32; Adem Çalışkan (2011). "İbrahim Şinâsî Efendi'nin Mustafa Reşid Paşa Üzerine Bir 'Kasîde'si ve Tahlili / A 'Qasida' on Mustafa Reşid Pasha of İbrahim Şinasi Efendi and Its Analysis", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 4, Issue: 19, Fall, ss. 32-59.

¹³³ Bkz. Mehmet Kaplan (1981). "Kaside-i Adem / Akif Paşa", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, 7.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, C. 1, ss. 15-28; Ahmet Ölmez (1997). "Bilgegil Hocamız ve Onun Dilinden 'Adem Kasidesi' Şerhi", *Türklük Bilimi Araştırmaları / Prof.Dr. M. Kayağil Armağanı*, S. 5, (Sivas) Güz, ss. 53-69; Ali İhsan Kolcu (2002). *Yokluk Fikri ve Âkif Paşa'nın Adem Kasidesi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 144 s.

¹³⁴ Bkz. Birol Emil (1989). "Namık Kemal'in Eserlerinde ve Aksiyonunda Üç Temel Kavram: Hürriyet-Medeniyet-İrade", *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 11-24.

¹³⁵ Bkz. Nevin Önberk (1975). *Şinâsî ve Namık Kemal'de 'Hürriyet' Kavramı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 144 s.

¹³⁶ Hakkında bkz. Mehmet Kaplan (1981). "Küçük Şeyler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, 7.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, C. 1, ss. 128-131; Şemsettin Kutlu (1981). "Ali Ekrem Bolayır", *Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2.bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, ss. 235-238; Kenan Akyüz (1986). "Ali Ekrem Bolayır", *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4.bs., İstanbul: İnkılâp Kitabevi, ss. 356-358; İnci Enginün (1986). "Ali Ekrem Bolayır'ın Yayımlanmamış Şiir ve Mektuplarından", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. XXIV-XXV, İstanbul, ss. 109-127; Metin Bostancı (1986). *Ali Ekrem Bolayır'ın Hayatı, Sanatı ve Şiiri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 246 s.; İsmail Parlatur (1987). *Ali Ekrem Bolayır*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 181 s.; Bilge Ercilasun (1990). "Ali Ekrem Bolayır", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötüken-Söğüt, C. 10, ss. 30-38; Adnan Akgün (1993). "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleleri-XII: Ali Ekrem Bolayır", *Yedi İklim*, S. 40, Temmuz, s. 35; M. Fatih Andı (1998). "Devrin Edebiyatçılarının Mektupları Işığında Ali Ekrem'in 'Şiirimiz' Adlı Makalesi ve Neticeleri", *Bir / Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 9-10, İstanbul, ss. 47-69; Alim Gür (2004). "Ali Ekrem Bolayır'ın Biyografisine Katkılar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11, Konya, ss. 353-389; Alaattin Karaca (2006). "Ali Ekrem (Bolayır)", *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, [Haz.: İsmail Parlatur – İnci Enginün – Ömer F. Huyugüzel – Bilge Ercilasun – Mustafa Özbacı – Alaattin Karaca], 1.bs., Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 209-238.

¹³⁷ Bkz., Ali Ekrem Bolayır'ın biyografisine dair eserlerde 'Kaside-i Askeriyye' (İstanbul, 1324 / 1908) olarak müstakil bir eser görünümünde olan bu manzume, onun "29 Ağustos Sene 324 tarihinde Harbiye Nezareti Meydanı'nda verilen konserde on beş yirmi bin kişi kadar halkın huzurunda nâzımı tarafından okunmuşdur" notuyla ve yazılış tarihi olarak altında "Fi 15 Ağustos Sene 324" ibaresiyle *Zilâl-i İlhâm 1304-1324* [Sabah Matbaası, Bâb-ı Âlî Caddesinde Numero 7, (İstanbul) 1327] adlı eserinin 25-29 sayfaları arasında "Osmânlı Askerine!" adıyla yer almaktadır Ayrıca bkz. Hüseyin Tuncer (1992).

Tanzimat devri Türk edebiyatında hiciv ustası olarak şöhret kazanmış Mehmed Eşref (1847-1912)¹³⁸ tarafından Namık Kemal'in 'Hürriyet Kasidesi'ne hem bir *terbî'* ve hem de *nazîre* yazılmıştır. Bu her iki metin, kitap olarak Namık Kemal'in *Vatan Yahud Silistre* adlı tiyatro eserine nazîre olarak kaleme aldığı *Hasbihâl Yâhûd Eşref ve Kemal* adlı eserinde yer almaktadır.

Eşref, bu bağlamdaki görüşlerini eserinde şöyle dile getirmiştir:

"...Binâen 'aleyh Şeyh Gâlib merhûmun söylediği gibi beş beytine bir nazîre söylemek benim harcum olmadığını anlayınca âtîde muharrer bir manzûmesini Edebîyât-ı Osmâniyye'de makbûl olan bir tarzda bi't-tehzîl birer beyt ilave edüp bir de uzun zeyl yazdım ve işte hepsini (*Hasbihâl Yâhûd Eşref ve Kemâl* ser-nâmesi altında neşr etdim."¹³⁹

Eserin manzûm ve mensûr karışık kısmından sonra yer alan "Manzûme" adlı *terbî'si* Hürriyet Kasidesi'nin beyit sayısı adedince, yani 31 kıtadan ibarettir. İlk ve son kıt'alar şöyledir:

Kemal-

Görüp ahkâm-ı 'asrı münharif sıdk u selâmetden

Çekildik 'izzet ü ikbâl ile bâb-ı Hükûmet'den

Eşref-

Otuz yıldan beri bizi kesdin ümmîdi selâmetden

Rezâletle çekilmek üzreyiz artık Hükûmetden

(...)

Kemal-

Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahrâlar

Uyan ey yâreli şîr-i jeyân bu hâb-ı gafletden

Eşref-

Resûlullâh ile Nâmık Kemâl'in 'aşkına yâ Rab

*Şu bed-baht ümmeti artık uyandır hâb-ı gafletden*¹⁴⁰

Bir kasidede bulunması gereken *nesîb* ve *girazgâh* bölümleri bulunmayan, *mehdiye* bölümüne karşılık *hicviye* bölümü, *dua* bölümüne karşılık da *bed-dua* bölümü ile *matla'* ve *makta'*, yani *taç* beyitleri bulunan toplam 209 beyitlik nazire olarak kaleme alınan kasîde¹⁴¹

ise, "Manzûme" adlı *terbî'nin* hemen ardından gelmekte ve "Zeyl -Yâhûd- Abdülhamîd-i Sâni'nin Târih-i Hayâtından Bir Nebze" adını taşımaktadır.

Toplam 209 beyitten oluşan bu kasîdenin *matla'* ve *makta'* beyitleri şöyledir:

Konuşsan hangi bir âdemle bahs eyler sadâkatden

İkinci gelse, irâd-ı makâl eyler şecâ'atden

(...)

"Kemâl" in rûh-ı pâki geldi "Eşref" eyledi imdâd

*'Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez i'ânetden'*¹⁴²

Halen yayında olan Kırkağaç Kaymakamlığı'nın resmî internet sitesinde "Kırkağaç'ın Yetiştirdiği Ünlü Kişiler" başlığı altında yer alan "Şair Eşref (1847-1912)" adlı yazının sonunda, -bana göre yukarıda alıntı yapılan metinlerin muhtemelen ilk neşri olan- "Tercüman-ı Millet veya Kasde-i Hürriyet" adlı 1928 yılında *Vakit* gazetesinde yayınlanan uzun bir manzumeden söz edilmektedir¹⁴³.

Namık Kemal'in bu şiirinin kendisinden sonra gelen şair ve yazarlar üzerinde etkisi derin olmuş, özellikle II.Meşrutiyet ve sonrasının atmosferi bu etkinin uygulamaya döküldüğü yıllar olmuştur. Örneğin, Abdülhak Hâmid'in 1908 sonrası yazdığı 'Hürriyet Neşidesi'¹⁴⁴ ve 'İkinci Hürriyet Neşidesi'¹⁴⁵ adlı şiirleri buna örnek gösterilebilir...

Bu tesir başka şairler üzerinde Cumhuriyet devri boyunca da devam etmiştir. Bu devir edebiyatında aynı adı veya aynı ad ve ruhu canlandıran, fakat başka bağlamlar içinde de olabilen hürriyet konulu şiirler kaleme alınmıştır. Örneğin, İlhami Bekir Tez, 'Hürriyete Kaside'¹⁴⁶ ve Ömer Faruk Toprak 'Hürriyet'¹⁴⁷ adlı şiir kitaplarıyla hemen akla gelenler arasındadır. Hatta 'hürriyet şiirleri'ni bir araya toplayan antolojiler dahi hazırlanmıştır¹⁴⁸...

Sâni'nin Târih-i Hayâtından Bir Nebze" olduğu tarafımızca tespit edilmiştir.

¹⁴² Mehmed Eşref (1908). "Zeyl -Yâhûd- Abdülhamîd-i Sâni'nin Târih-i Hayâtından Bir Nebze", *Hasbihâl Yâhûd Eşref ve Kemâl*, ss. 12-55.

¹⁴³ Bkz. Komisyon (16.10.2013) "Kırkağaç'ın Yetiştirdiği Ünlüler / Şair Eşref (1847-1912)", T.C. Kırkağaç Kaymakamlığı, <http://www.kirkagac.gov.tr>.

¹⁴⁴ Abdülhak Hâmid (1325 / 1909). "Hürriyet Neşidesi", *Musavver Muhit*, C. 1, Nr. 19, 5 Mart / 18 Mart, s. 290; A.mlf. (1982). *Bütün Şiirleri 3 (Hep Yahud Hiç)* [Haz. İnci Enginün], İstanbul: Dergah Yayınları, s. 156.

¹⁴⁵ Abdülhak Hâmid (18 Nisan 1325 / 1 Mayıs 1909). "İkinci Hürriyet Neşidesi", *Musavver Muhit*, C. 2, Nr. 24, s. 50; A.mlf. *Bütün Şiirleri 3 (Hep Yahud Hiç)*, s. 160.

¹⁴⁶ İlhami Bekir Tez (1945). *Hürriyete Kaside*, 1.bs., İstanbul: Tan Matbaası, 16 s.

¹⁴⁷ Ömer Faruk Toprak (1945). *Hürriyet* (Suat Taşer'le, İzmir: Ant Yayını, 111 s.

¹⁴⁸ Bkz. Hasan Liatif Sarıyüce (1960). *28 Nisan ve 27 Mayıs Hürriyet Şiirleri Antolojisi*, İstanbul: Ekin Basımevi, 80 s.; Metin Cengiz (2008). *Unutulmayacak Şiirler Antolojisi Ya Da Özgürlük Şiirleri (Düşcünün Şiirleri)*, İstanbul: Şiirden / Digraf Yayıncılık.

"Kaside-i Askeriyye'den", *Araştırmalar Devri Türk Edebiyatı II / Servet-i Fünûn Edebiyatı*, İzmir: Akademi Kitabevi, ss. 293-294.

¹³⁸ Hakkında bkz. Hilmi Yücebaş (1958). *Şâir Eşref*, İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık, 159 s.; Önder Göçgün (1988). *Şâir Eşref*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 146 s.

¹³⁹ Mehmed Eşref (1908). *Hasbihâl Yâhûd Eşref ve Kemâl*, y.y., Mısır, 1908, s. 5.

¹⁴⁰ Mehmed Eşref (1908). "Manzûme", *Hasbihâl Yâhûd Eşref ve Kemâl*, ss. 6-12.

¹⁴¹ Bu kasideden 17 beyit alıntılan ve nesre çevirilerini veren Cevdet Kudret (Solok), verdiği kısa bilgileri arasında bu kasidenin toplam 83 beyit olduğunu söyler [Bkz. Cevdet Kudret (1980). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, ss. 353-355] Ancak orijinal metinle karşılaştırıldığında, kasidenin beyit sayısı 83 değil, 209 olduğu gibi adı da "Abdülhamîd-i Sâni'nin Târih-i Hayâtından Bir Nebze" değil, "Zeyl -Yâhûd- Abdülhamîd-i

Kuşkusuz biraz daha bu bağlamda araştırma sürdürülse başka örneklerle rastlanması mümkündür. Ancak, makalenin hacmi düşünülerek bu kadar örneğin yeterli olduğu kanaatine varılmıştır.

Sonuç

Türk edebiyatının devirlerine ayrılmasında bir kıstas olarak da kullanılan İslâmî devre özgü bir 'insan veya münevver tipi' varsa Batı tesiriyle gelişen Türk edebiyatında da bir yanılla eski özü devam ettiren diğer yanılla da yeni devreye özgü nitelikleri kendinde toplayan 'yeni bir insan veya aydın tipi' vardır. Önceki devrin gazi, eren ve veli tipleri hem dünyevî hem uhrevî idealler uğruna mücadele ederken, 'yeni insan tipi bunlardan uhrevî ideallerden daha çok dünyevî idealler uğruna mücadele eder.

Namık Kemal'in bu kasidesinde de dile getirilen ve kendisiyle özdeşleşen, yani 'vatan uğruna canını vermeye hazır kahraman' tipi, aslında geçmişteki alp ve gazi tiplerinin yeni bir şekle bürünmüş halidir.

Merhum Mehmet Kaplan'ın yerinde ifade ettiği gibi, "Namık Kemal, şahsiyeti ve eserleriyle, Türkiye'de tesiri nesiller boyunca devam eden bir 'hürriyet miti' ve bir 'hürriyet kahramanı' tip yaratmıştır. Bu tip 'yeni'dir ve eski muti, mevcut düzene bağlı bürokrat aydın tipine zıttır. O bir kalem efendisi veya devlet memuru değil, bir 'düşüncenin kahramanı'dır."¹⁴⁹

Kaplan'ın şairin kasidesini incelerken nazmı ve nesrini karşılaştırdığı ifadelerinde önemli tespitlere rastlamak mümkündür. Şöyle ki, kasidenin muhtevasının kuvvetli bir kompozisyonundan mahrum oluşunun bir kusur olduğu, şiiri bir bütün olarak değil de beyitlerden mürekkep bir dizi olarak gördüğü, soyut kelimeleri gazeteci diliyle ifade etmesi, fikirleri nazma geçirirken kullandığı kelimelerin halkın kullandığı kelimeler değil de lügat ürünü olması, Şinâsî ile karşılaştırıldığında halka yaklaşma ilkesini iyi pratize edemediği, örneğin altıncı ve sekizinci beyitlerde görüldüğü gibi bazı beyitlerin 'düğümlü' ve ifade bakımından kusurlu olduğu, kasidenin 'teknik' bakımdan beğenilemeyeceği ve nesrinde zarf-fiili sevmeyen şairin nazmında bununla şiire başlamasının bir zaaf belirtisi olduğu, kısaca onun nesrinin nazmından daha üstün olduğu ... vb.

Ancak Kaplan, aynı değerlendirmesinde, Hürriyet Kasidesi'nin bu kusurlarına rağmen ayrıcalıklı bir yerinin olduğunu defaatle belirtir. Hürriyet Kasidesi ona göre 'saf şiir' değilse bile güzel bir 'hayat şiiri'dir:

"Bu şiir, Namık Kemal'in hafızalarda yaşayan en kuvvetli eseridir. Namık Kemal'in bütün şahsiyeti bu şiirin içinde teksif edilmiş gibidir. Bu şiir, Türk

edebiyatında sosyal şiirin, mistisizmin, vatan ve hürriyet aşkının ilk ve en kuvvetli örneğidir. Yeni Türk edebiyatında yazılmış bütün sosyal şiirlerin temelinde bu manzume vardır. Nihayet bu şiir, edebiyat sahasını aşarak, cemiyet üzerine tesir etmiş hürriyet, vatan ve millet aşkını muhtelif nesillere aşılmuş nadir eserlerden biridir. Namık Kemal'in hayatı, devri, yeni Türk tarihi ile sıkı alakası olan bu manzumesine şüphesiz 'saf şiir' nazarı ile bakılamaz. Fakat sadece estetik güzelliğe dayanan 'saf şiir'in yanında, bir de yaşadığımız hayat gibi kusurlu, noksan, fakat hayatla dolu olduğu için sevilen ve tesir eden bir 'hayat şiiri' bulunduğunu kabul etmek gerekir."¹⁵⁰

Her ne kadar kendisinden önce vatan teması ele alınmışsa¹⁵¹ da Namık Kemal, Türk edebiyatında vatan ve hürriyet dendiğinde kaleme aldığı şiir ve yazılarından¹⁵² ötürü ilk hatırlanan şair ve yazar olmuştur. Kuşkusuz bunda vatan temini ele aldığı makale¹⁵³ ve tiyatro eserleri kadar 'hürriyet kasidesi'nin müstesna bir yeri vardır. Bu kaside, hem edebî açıdan hem de vatan ve hürriyet düşüncesi açısından daha sonra gelen nesilleri derinden etkilemiştir. Bir kısmı bu şiire nazireler kaleme alırken, kahir bir çoğunluğu vatan ve hürriyet düşüncesini bu kaside vasıtasıyla heyecanla ta yüreğinde hissetmiş ve onu bu düşüncelerin babası kabul etmiştir.

Aradan geçen zaman sürecinde Türk dilindeki farklılaşma sonucu günümüz kuşaklarının bu metnin dilini çözmede ve anlamada beliren güçlüklerini aşmada bizden önce bazı akademisyen ve yazarlar, önemli çalışmalar kaleme aldılar. Hürriyet Kasidesi'nin kültürel ve edebî niteliklerine bir bütün olarak yaklaşan metin merkezli bir inceleme olan bu makale, benzerlerinden farklı bir işleve sahiptir.

Genel olarak, Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye'nin, bir başka ifade ile Osmanlı yiğitliği ve insânî kahramanlığın konu edildiği Hürriyet Kasidesi'nde *anafikir*, "1-Vatanın mutlu geleceği için halka hizmet ve doğruluk her şeyden önce gelir. 2-Millet

¹⁵⁰ Mehmet Kaplan (1981). "Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şiir Tahlilleri*, C. 1, s. 44.

¹⁵¹ Bu konuda bkz. Necat Birinci (1998). "Namık Kemal'den Önce Şiirimizde Vatan Teması Üzerine", *Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 27-28 Nisan, ss. 47-58.

¹⁵² Bkz. Namık Kemal (2 Ağustos 1286). "Hürriyet", *Hürriyet Gazetesi*, Nr. 58; Namık Kemal (1308). "Hürriyet", *Nümûne-i Edebiyât-ı Osmâniyye: Kısım-ı Evvel: Nesr* [Ebüzziya Tevfik], Kostantiniyye: Matbaa-i Ebüzziya, ss. 415-421'den alıntılan İsmail Parlatur (1989). "Namık Kemal / Hürriyet", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Tarih, Antoloji, Ansiklopedi*, İstanbul: Ötügen-Söğüt, C. 9, ss. 52-53 (Not: Alıntının referansına bakıldığında ilgili sayfalar arasında Namık Kemal'in 'Londra' adlı yazısı yer almaktadır...!).

¹⁵³ Bkz. Namık Kemal (22 Muharrem 1290 / 23 Mart 1873). "Vatan", *İbret*, Nr. 121; A.mlf. (1327 / 1911). *Makâlât-ı Siyâsiyye ve Edebiyye*, İstanbul: Selânik Matbaası-Mahmûd Bey Matbaası, Cüz. 5, ss. 320-330.

¹⁴⁹ Mehmet Kaplan (2005). "Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, s. 160.

için fedâkârlık faziletlerin en yücesidir. 3-Millî birlik ve fikir hürriyeti ile bütün güçlükler yenilebilir. 4-Hürriyet güzel, esâret çirkindir. 5-Zulme uğrayan halkı zulme karşı savunmak insanlığın şerefidir.” cümlelerinden herhangi biriyle ifade edilebilir. Öte yandan, medhiye türünün, bireysel ve toplumsal erdemler ile hürriyetin övgüsünün güzel örneklerini oluşturan ve adından da anlaşılacağı gibi kasîde nazım şeklinde kaleme alınan bu manzumede, “1-Toplumsal idealler, 2-Tarih duygusu, 3-Ferdî kahramanlık, 4-Hürriyet aşkı; vatan, vatan-severlik, millet ve hürriyet ... vb.” gibi temaların işlendiği görülmektedir.

Amacımız, adına ülke çapında liseler ve üniversiteler açılan, aradan geçen zamana rağmen hâlâ vatan ve hürriyet şairi olarak bilinen ve hakkında önemli çalışmalar yapılan Namık Kemal’i ünlü bir kasidesine daha yakından eğilerek bu uğurda Türk Dili ve Edebiyatı sahasında akademik çaba sarf ederek onu Türk milleti ve gençliğine tanıtanlar kafilesine katılmak ve Türk büyüğünü tekrar anmaktır. İspir Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak görev yaparken hazırladığım (1987-1993), fakat şu ana kadar pek çok çalışmam gibi yayımlanamadan kalan *Namık Kemal’in Hürriyet Kasidesi ve Şerhi* adlı çalışmamın yeniden gözden geçirilmiş şekli olan bu uzun soluklu yazımı, şairin kendisinden sonraki tesirini de işaret eden yine O’nun bir beytiyle sonlandırmak istiyorum:

Edebiyyât ile Hürriyyet’e cân versem de

Başka bir Nâmık-ı şeydâ yetişir hâkimden¹⁵⁴

KAYNAKÇA

- ABADAN, Yavuz (1940). “Hürriyet Problemi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 6, S. 2-3, İstanbul, ss. 501-516.
- AKALIN, Nazir (1997). “Namık Kemal’in Eski Türk Edebiyatına Bakışı”, *Dergâh, Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, C. 8, S. 94, Aralık, ss. 14-17.
- AKGÜN, Adnan (1993). “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümelemleri-XII: Ali Ekrem Bolayır”, *Yedi İklim*, S. 40, Temmuz, s. 35.
- AKIMSAR, Besim (1961). *Namık Kemal, Hayatı, Kişiliği, Mücadelesi, Eserleri*, İzmir: Kovan Kitabevi.
- AKŞİN, Sina (2001). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 3.bs., Ankara: İmge Kitabevi.
- AKÜN, Ömer Faruk (1993). “Nâmık Kemâl”, *İslâm Ansiklopedisi*, NABA-RUZZİK, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 9, ss. 54-72.

AKYÜZ, Kenan (1986). “Namık Kemal”, “Namık Kemal / Kaside”, “Ali Ekrem Bolayır”, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 4.bs., İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986, ss. 52-61, 61-63, 356-358.

AKYÜZ, Kenan (1982). “Tanzimat Devri-Şiir”, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923) I*, 4.bs, Ankara: Mas Matbaacılık ve Aksesuarları, ss. 23-25.

AKYÜZ, Kenan (1975). *Encümen-i Daniş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 67 s.

ANDI, M. Fatih (1998). “Devrin Edebiyatçılarının Mektupları Işığında Ali Ekrem’in ‘Şiirimiz’ Adlı Makalesi ve Neticeleri”, *Bir / Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 9-10, İstanbul, ss. 47-69.

ANDREWS, Walter G. and KALPAKLI, Mehmed (1995). “Across Chasms of Change: The Kaside in Late Ottoman and Republican Times” (Değişimin Kanyonları Arasında: Son Osmanlı ve Cumhuriyet Devirlerinde Kaside), *Qasida Poetry in Islamic Asia & Africa-1: Classical Traditions and Modern Meanings* [Müslüman Asya ve Afrika’da Kaside Şiiri-1: Klâsik Gelenekler ve Modern Anlamlar] [Eds. Stefan Sperl and Christopher Shackle], Leiden, New York and Köln: E.J. Brill, pp. 301-326.

ARABACI, Fazlı (1994). *Yeni Osmanlıların Dini ve Siyasi Görüşleri*, Ankara: Platin Yayınları.

ASLAN, Bahtiyar (2014). “Şairin Hürriyeti-1: Namık Kemal ve Hürriyet Kasidesi”, *Türk Edebiyatı, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Yıl: 42, S. 483, Ocak, ss. 54-57.

AYAZ, Hayrettin (1995). *Tanzimat Şiirinde Metafizik Konular (Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Recaizade M. Ekrem, Abdülhak Hâmid, Muallim Nâci)*, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 276 s.

AYDEMİR, Yaşar (2002). “Türk Edebiyatında Kaside”, *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences of Turkish World*, S. 22, Yaz, ss. 133-168.

AYDEMİR, Yaşar (1994). *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kasîde*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 339 s.

AYDIN, Abdulhalim (2011). “Namık Kemal’i Victor Hugo’ya Götüren Etkenler”, *Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 6/3, Summer, pp. 197-204.

AYDOĞAN, Bedri (1987). *Namık Kemal’in Eserlerinde Sanat ve Edebiyat Görüşleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYDOĞDU, Nergiz (2011). “Nâmık Kemâl’de Hürriyet Kavramı”, *Nâmık Kemâl* [Ed. Turan Karataş – Orhan Kemal Tavukçu], 1.bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 452-477.

BABACAN, İsrail (2001). *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (Şekil ve İçerik)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, 207 s.

BANARLI, Nihad Sami (1983). “Türkiye’de Garb Kültürü ve Encümen-i Daniş”, “Şinâsî – Ziya Paşa – Namık Kemal Mektebi ve Türk Edebiyatı / Cemiyet İçin Sanat Hareketleri”, “Namık Kemal (1840-1888)”, “Ekrem – Hamid – Sezai Mektebi ve Türk Edebiyatında Sanat İçin Sanat Temayülleri”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 2, ss. 814-816, 858-859, 879-914, 915-916.

BANARLI, Nihad Sami (1982). “Edebiyatımızda Vatan Sevgisi ve Fikret’in Vatancılığı”, *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, C. 2, ss. 227-253.

Basiret Gaz., Nu. 1585, 21 Cemaziyelahire 1292.

BEYZADEOĞLU, Süreyya Ali (1991). “Tayyare Kasidesi”, *Dergâh, Edebiyat, Sanat, Kültür Dergisi*, C. II, S. 18, Ağustos, ss. 8-9.

BİÇER, Zeynep (2011). *Yeni Osmanlıların Eğitim Öğretim Görüşleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal

¹⁵⁴ Bkz. Önder Göçgün (1999). *Namık Kemâl’in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, s. 390. “Edebiyat ve Hürriyet yolunda can versem de, toprağımdan başka bir çalgın Namık yetişir.” şeklinde nesre çevrilebilecek olan bu beyit, buraya alıntılanırken, ‘Edebiyat’ ve ‘Hürriyet’ kelimelerinde aruz gereği kapalı olması gereken heceler, ‘Edebiyyât’ ve ‘Hürriyyet’ biçiminde düzeltilmiştir.

Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı, V+118 s.

BİLGEGİL, M.Kaya (1972) *Harabat Karşısında Namık Kemal: Namık Kemal'in Eski Edebiyata İtirazları*, 1.bs., İstanbul: İrfan Yayınevi, 303 s.

BİLİM, Cahit (1985). "İlk Türk Bilim Akademisi: Encümen-i Daniş", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S. 2, Ankara, ss. 81-104.

BİRİNCİ, Necat (1998). "Namık Kemal'den Önce Şiirimizde Vatan Teması Üzerine", *Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 27-28 Nisan, ss. 47-58.

BOLAY, S. Hayri (1992). *Namık Kemal'in İslâm'a Bakışı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

[BOLAYIR], Ali Ekrem (1327). "Osmânlı Askerine!", *Zülâ-i İlhâm 1304-1324*, (İstanbul): Sabah Matbaası, Bâb-ı Âli Caddesinde Numero 7, ss. 25-29.

BOLAYIR, Ali Ekrem (1930). *Namık Kemal*, İstanbul: Maarif Basımevi.

[BOLAYIR], Kemal-zade Ali Ekrem (1908), *Rûh-i Kemal*, İstanbul: Mehmed Bey Matbaası.

BOSTANCI, Metin (1986). *Ali Ekrem Bolayır'ın Hayatı, Sanatı ve Şiiri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 246 s.

BÜYÜKARMAN, Didem Ardalı (2008). "Vatan Kavramının Türk Tiyatro Edebiyatındaki Seyri Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 37, Erzurum, ss. 127-145.

CENGİZ, Metin (2008). *Unutulmayacak Şiirler Antolojisi Ya Da Özgürlük Şiirleri (Düşünün Şiirleri)*, İstanbul: Şiirden / Digraf Yayıncılık.

ÇAĞRICI, Mustafa (1998). "Hürriyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV. Yayınları, C. 18, ss. 502-505.

ÇAKICI, Bilâl (1996). *Eski Türk Edebiyatında Kaside (16. Yüzyıl)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

ÇAKIM, Burhanettin (1997). *Bâkî'nin Kânûnî'ye Sunulan Kasideleri Üzerine Yorumlar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 98 s.

ÇALIK, Etem (1991). "Namık Kemal'in Edebiyat Hakkındaki Görüşleri", *İslâmî Edebiyat*, S. 14, Ekim-Kasım-Aralık, ss. 21-22.

ÇALIŞKAN, Adem (2011). "İbrahim Şinâsi Efendi'nin Mustafa Reşid Paşa Üzerine Bir 'Kaside'si ve Tahlili / A 'Qasida' on Mustafa Reşid Pasha of İbrahim Şinasi Efendi and Its Analysis", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 4, Issue: 19, Fall, ss. 32-59.

ÇALIŞKAN, Adem (1992). *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, 1. bs., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992, 166 s.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1986). "Kaside", *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Yıl: 36, C. 52, S. 414-415-416, (Ankara) Temmuz – Ağustos - Eylül, ss. 17-77.

ÇINAR, Mustafa (2006). "Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, S. 27, Bahar, ss. 203-222.

ÇUHADAR, Cengiz (2007). "Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme / An Evaluation on The Concept of Freedom", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 2, Elazığ, ss. 131-150.

DAYANÇ, Muharrem (2011). "3.Ünite: Yeni Türk Edebiyatının Kaynakları", *Yeni Türk Edebiyatına Giriş*, [Ed. Zeliha Güneş, Yazarlar: Yılmaz Taşcıoğlu – Muharrem Dayanç – Nurullah Çetin], 4.bs., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1063, s. 41.

DERDİYOK, İ.Çetin (1994). "Hoca Dehhânî'nin Kasidesine Tematik Bir Bakış", *Yedi İklim*, S. 55, Ekim, ss. 59-63.

DİZDAROĞLU, Hikmet (1954). *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul: Varlık Yayınları.

DURAK, Durdu Mehmet (2003). "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S. 14, Ankara, ss. 291-318.

Ebuzziya Tevfik (1908). *Kemal Bey'in Terceme-i Hali*, İstanbul: Ebuzziya Matbaası.

Ebüzziya Tevfik (2006). *Yeni Osmanlılar / İmparatorluğun Son Dönemindeki Genç Türkler* [Çev. Şemsettin Kutlu], İstanbul: Pegasus Yayınları, 701 s.

Ebüzziya Tevfik (1973). *Yeni Osmanlılar Tarihi* [Bugünkü dile çev. Ziyad Ebuzziya], İstanbul: Kervan Yayınları, C. 1, ss. 69-72.

EĞRİ, Sadettin (2013). "Edebiyatta Bediyyeler ve Bir Kasîde-i Masnû'a İncelemesi", *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences of Turkish World*, S. 65, Bahar, ss. 151-164.

EKİZ, Osman Nuri (1984). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, İstanbul: Gökşin Yayınları, ss. 134-138.

EKİZ, Osman Nuri (1984). *Namık Kemal, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul: Gökşin Yayınları.

EL-ACLÜNÎ, İsmâil b. Muhammed (1351 / 1932). *Keşfü'l-Hafâ ve Muzâ'ül-İlbâs 'Ammâ İstehera mine'l-Ehâdîs 'alâ Elsineti'n-Nâs*, C. I-II, 2.tab', Beirut: Dâru İhyâu't-Türâsî'l-'Arabî.

Elhac Mehmed Esad Efendi (1982). *Kenzü'l-İrfân. Binbir Hadîs-i Şerîf*, İstanbul: Çelik Yayınevi.

ELİAÇIK, Muhittin (2011). "Çerkeşizâde Muhammed Tevfik Efendi'nin Vatan Kasidesi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, (Çankırı) Nisan, ss. 51-73.

EMİL, Birol (1989). "Namık Kemal'in Eserlerinde ve Aksiyonunda Üç Temel Kavram: Hürriyet-Medeniyet-İrade", *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, ss. 11-24.

EMİL, Birol (1982). *Jön Türklere Dair Vesikalar: Edebiyatçı Jön Türklerin Mektupları (Ali Kemal ve Süleyman Nazif'den Mizancı Murad Bey'e)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ENGİNÜN, İnci (1986). "Ali Ekrem Bolayır'ın Yayımlanmamış Şiir ve Mektuplarından", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. XXIV-XXV, İstanbul, ss. 109-127.

ERCİLASUN, Bilge (1990). "Ali Ekrem Bolayır", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul: Ötügen-Söğüt, C. 10, ss. 30-38.

ERCİLASUN, Bilge (1989). "Namık Kemal'in Şiirleri Hakkında", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, Ankara, ss.

ERGÜN, Sadettin Nüzhet (1936). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Türk Şairleri*, İstanbul: Bozkurt Basımevi, C. 1, ss. 221-223.

ERGÜÇ, Aslan (1959). *Namık Kemal*, Konya: Şahap Kitabevi.

ERKUL, Rasih (2009). "Edebî Dilekçe Olarak Kasideler / Eulogy as a Literary Petition", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [Prof.Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı]*, S. 39, Erzurum, ss. 753-762.

ERSOYLU, Halil (2003). "Hürriyet Kasidesi'nin Metin Örgüsü ve Bunun Namık Kemal'in Yeni Şiirindeki İzleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 1, Ankara, ss. 23-38.

ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1932). *Namık Kemal*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

ESPOSITO, John L. (1995). *The Oxford Encyclopedia of Modern Islamic World: Sata-Zurk* [Oxford Modern İslam Dünyası Ansiklopedisi-Sata-Zurk], Oxford: Oxford University Press.

FLEEL, Kate, FAROGHI, Suraiya and KASABA, Reşat (eds.) (2008). *The Cambridge History of Turkey / Turkey in the Modern World* [Cambridge Türkiye Tarihi / Modern Dünyada Türkiye], Vol. 4, 1st edit., Cambridge: Cambridge University Press.

GARİPER, Cafer (2005). "Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri / Şinasi – Namık Kemal – Ziya Paşa – Ahmet Midhat Efendi", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya

Argunşah – Ali İhsan Kolcu – Ayşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tarık Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 41-80

GENCER, Ali İhsan (1987). “Encümen-i Daniş ve Mustafa Reşid Paşa”, *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildirileri Ankara 13-14 Mart 1985*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 31-37.

GENÇOSMAN, M. Nuri (1963). “İslâmî Edebiyatta Kaside”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 2, S. 6-7, Ankara, ss. 31-35.

GÖÇGÜN, Göçgün (1999). *Namık Kemâl’in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, XIV+469 s.

GÖÇGÜN, Önder (2006). “Batılılaşma Yolunda: Tanzimat Sonrası Arayışlar Devrinde Şiir / 3. Namık Kemal (1840-1888)”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C. VII, ss. 141-142.

GÖÇGÜN, Önder (1999). “Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye”, *Namık Kemâl’in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ss. 7-10.

GÖÇGÜN, Önder (1987). “Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi”, *Namık Kemal*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 82-87.

GÖÇGÜN, Önder (1985). “Namık Kemal’in İslâmî İnanç Telakkisi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Konya, ss. 37-49.

GÖÇGÜN, Önder (1991). “Namık Kemal’in Yazdığı İlk Beyit”, *Türk Edebiyatı Araştırmaları II*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, ss. 202-204.

GÖÇGÜN, Önder (1979). “Namık Kemal’in Yazdığı İlk Beyit”, *Türk Edebiyatı*, S. 71, Eylül, ss. 23-24.

GÖÇGÜN, Önder (2009). *Edebiyat ve Kültür Dünyamızda Namık Kemal, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*, 1.bs., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 222 s.

GÖÇGÜN, Önder (1987). *Namık Kemal*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

GÖÇGÜN, Önder (1988). *Şâir Eşref*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 146 s.

GÖZLER, H. Fethi (1981). “Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi”, *Yunus’tan Bugüne Türk Şiiri*, 3.bs., İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, ss. 214-216.

GÜLENDAM, Ramazan (2009). “Şinasi / Kaside: ‘Dilin İradesini Başta Akl Eder Tedbîr’”, *Tanzimat’tan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlemeleri* [Haz. Nurullah Çetin – Ramazan Güleendam – Mehmet Narlı], 1.bs., İstanbul: Kriter Yayınevi, ss. 11-32.

GÜLLÜ, Fırat (2008). *Vartovyan Kumpanyası ve Yeni Osmanlılar*, İstanbul: Bgst Yayınları.

GÜNDÜZ, Osman (2002). “Namık Kemal’in Şiirlerinde Fonetik Unsurlar ve Kişi Zamirlerinin Kullanılışı”, *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 20, Kış, ss. 125-139.

GÜR, Alim (2004). “Ali Ekrem Bolayır’ın Biyografisine Katkılar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 11, Konya, ss. 353-389.

GÜRLEK, Dursun (1988). *Namık Kemal, Hayatı – Sanatı – Eserleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.

HAKVERDİOĞLU, Metin (2012). *Nevoşhirlî Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lale Devri Kasideleri*, Ankara: Sage Yayınları, 856 s.

Hürriyet, Nr. 22, 13 Şa’ban 1285 / 23 Kasım 1868, s. 7.

İLERİ, Tuğba (2010). *Nedâm’in Köşk Kasîlesi’ne Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın Nazîreleri’nin Tâhîrî’l Mevlevî Tarafından Yapılmış Şerhin Çevriyazısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Projesi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Yarıyılı, 35 s.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, C. 4, İstanbul: Dergâh Yayınları.

İPEK, Abdullmuttalip (2008). *Klasik Türk Şiirinde Gül Redifli Kasîdeler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, XVI+177 s.

İPEKTEN, Haluk (1983). *Eski Türk Edebiyatı. Edebî Bilgiler (Nazım Şekilleri – Aruz Vezni) 1. Kısım: Nazım Şekilleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümleri Ders Notları: 47, 170 s..

İPEKTEN, Haluk (1985). *Eski Türk Edebiyatı. Nazım Şekilleri*, Ankara: Birlik Yayın Kooperatifi Yayınları, 167 s.

KABAKLI, Ahmet (1992). “Hürriyet Kasidesi”, *Şiir İncelemeleri*, 1.bs., İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, ss. 172-179.

KABAKLI, Ahmet (1976). “Hürriyet Kasidesi”, *Tercüman*, 18-19 Nisan.

KABAKLI, Ahmet (1990). “Namık Kemal / Kaside”, *Türk Edebiyatı*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, C. 3, ss. 53-55.

KAPLAN, Mehmet (2005). “Birinci Baskıya Önsöz”, *Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal*, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 / Tip Tahlilleri*, 4.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, s. 6, 155-165.

KAPLAN, Mehmet (1980). “Hürriyet Kahramanı: Namık Kemal”, *Hareket*, S. 20-21, Ekim – Kasım – Aralık, ss. 33-38.

KAPLAN, Mehmet (1981). “Kaside-i Adem / Akif Paşa”, “Hürriyet Kasidesi”, “Küçük Şeyler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Şiir Tahlilleri*, 7.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, C. 1, ss. 15-28, 37-45, 128-131.

KAPLAN, Mehmet (1944). “Namık Kemal’e Göre İnsan”, *İstanbul*, S. 4, 15 İkincikanun.

KAPLAN, Mehmet (1940). “Namık Kemal’in Edebiyatımıza Getirdiği Yenilikler”, *Vatan*, S. 123, 21 Birinci Kanun.

KAPLAN, Mehmet (1948). “Şinâsî’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. II, S. 1-2, İstanbul, ss. 21-42.

KAPLAN, Mehmet (1976). “Şinâsî’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, 1.bs., İstanbul: Dergah Yayınları, ss. 253-274.

KAPLAN, Mehmet (1948). *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 240 s.

KAPLAN, Mehmet (1995). *Tevfik Fikret (Devir – Şahsiyet - Eser)*, 4.bs., İstanbul: Dergah Yayınları.

KARA, Emine (1988). *Namık Kemal’in Eserlerinde Benzetme Unsurları*, Basılmamış Bilim Uzmanlık Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 737 s.

KARAALİOĞLU, Seyit Kemal (1982). “Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Resimli, Motifli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.bs., İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, C. 2, ss. 246-248.

KARACA, Alaattin (2006). “Ali Ekrem (Bolayır)”, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, (Haz.: İsmail Parlatır – İnci Enginün – Ömer F. Huyugüzel – Bilge Ercilasun – Mustafa Özbacı - Alaattin Karaca), 1.bs., Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 209-238.

KARADAĞ, Özey (2000). “Gubârî’nin ‘Kâbe’ Redifli Kasidesi Üzerine Bir İnceleme”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 9, (Sivas) Bahar, ss. 249-266.

KARAVELİOĞLU, M. Ali (2007). “Klasik Türk Edebiyatında Kaside”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi [Eski Türk Edebiyatı Tarihi I Sayısı]*, C. 4, S. 9, Bahar, ss. 253-270.

KARKMAZ, Ramazan (2005). “Yeni Türk Edebiyatına Giriş / Hazırlık Dönemi ve İlk Denemeler”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya Argunşah – Ali İhsan Kolcu – Ayşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tarık Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 13-40.

KESKİN, Ayşe Gülay (1994). *Klasik Türk Edebiyatında Kaside (13-14-15. Asırlar)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 241 s.

KILIÇ, Merve (2009). *Şinâsi'nin Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Kasideleri Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Bitirme Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, IV+125 s. (Danışman: Yrd.Doç.Dr.Adem Çalışkan).

Kırkanbar, Nu. 26, 24 Temmuz 1291.

KISAKÜREK, Necip Fazıl (1940). *Doğumunun Yüzüncü Yıl Dönümü Dolayısıyla Namık Kemal Şahsı – Eseri – Tesiri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 6+[4]+316+LXXXVIII s.+7 adet resim.

KOCABAŞ, Süleyman (1991). *Jön Türkler Nerede Yanıldı?*, İstanbul: Vatan Yayınları.

KOCAKAPLAN, İsa (1999). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal*, Yeni Türk Edebiyatı-5, 1.bs., İstanbul: Timaş Yayınları, ss. 58-65.

KOCAKAPLAN, İsa (1992). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

KOCAKAPLAN, İsa (1999). *Namık Kemal*, İstanbul: Timaş Yayınları, 150 s.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1955). *Namık Kemal'in Hayatı*, İstanbul: Buluş Yayınevi.

KOLCU, Ali İhsan (2010). "Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal'in Poetikası*, 1.bs., Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 28-52.

KOLCU, Ali İhsan (2007). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat Edebiyatı I: Şiir*, 3.bs., Konya: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 169-185.

KOLCU, Ali İhsan (2007). "Namık Kemal: Yeni İnsanın İnşasına Doğru: Hürriyet Kasidesi", *Modern Türk Şiiri-I: Şiir Tahlilleri / Modern Türk Şiirinin Tematik Panoraması*, 1.bs., Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, ss. 33-40.

KOLCU, Ali İhsan (2005). "Yenileşmenin İkinci Kuşağı / Ekrem-Hamid-Sezai Mektebi", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, [Ramazan Korkmaz (ed.) – Hülya Argunşah – Ali İhsan Kolcu – Aşşenur Külahlıoğlu İslam – Cafer Gariper – Osman Gündüz – Tarık Özcan], 2.bs., Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 81-108.

KOLCU, Ali İhsan (2010). *Namık Kemal'in Poetikası*, 1.bs., Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, , 96 s.

KOLCU, Ali İhsan (2002). *Yokluk Fikri ve Âkif Paşa'nın Adem Kasidesi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 144 s.

KOLCU, Hasan (1993). *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KOMİSYON (1993). *Doğumunun Yüzcüncü Yılında Namık Kemal*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı 67, XV+280 s.

KOMİSYON (16.10.2013) "Kırkağaç'ın Yetiştirdiği Ünlüler / Şair Eşref (1847-1912)", *T.C. Kırkağaç Kaymakamlığı*, <http://www.kirkagac.gov.tr>.

KOMİSYON (1942). *Namık Kemal Hakkında*, İstanbul: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı: 2, Vakıt Matbaası.

KÖKSAL, Yaşar (1957). *Namık Kemal*, İstanbul: Şevket Ünsal Matbaası.

KUNTAY, Midhat Cemal (1946). *Namık Kemal – Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında*, C. I, İstanbul: Maarif Matbaası.

Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî [Haz.: Ali Özek – Hayrettin Karaman – Ali Turgut – Mustafa Çağrırcı – İbrahim Kafi Dönmez – Sadrettin Gümüş], Ankara: TDV. Yayınları, 1993.

KURAN, Ahmet Bedevi (1946). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul: Tan Matbaası.

KURT, Harun (2001). *Namık Kemal'de Din ve Sosyal Felsefe*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, V+128 s.

KUTLU, Şemsettin (1981). "Ali Ekrem Bolayır", *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2.bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, ss. 235-238.

KUTLU, Şemsettin (1981). "Namık Kemal / 'Vatan' Kasidesinden Beyitler", *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2.bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, ss. 34-35.

KUZUBAŞ, Muhammet – ÖZDEMİR, Muhammet (2010). "Usûlî'nin Rüzgâr Kasidesi", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ordu, ss. 102-109.

KUZUBAŞ, Muhammet (2012). "Ofllu Bilâl Efendi'nin 'Pek Sakın' Redifli Kasidesi / " 'Pek Sakın' Rhyming Qaside Belonging Ofllu Bilâl Efendi", *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Kış, ss. 128-141.

Leskofçalı Gâlib Bey (1335). *Divân*, İstanbul: Matba'a-i Âmire.

MARDİN, Şerif (2005). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, 12.bs., İstanbul: İletişim Yayınları.

MARDİN, Şerif (2004). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* [Çev. Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan], İstanbul: İletişim Yayınları.

MARDİN, Yusuf (1974). "Hürriyet Kasidesi", *Namık Kemal'in Londra Yılları*, İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 145 vd.

Mehmed Eşref (1908). "Manzûme", *Hasbihâl Yâhûd Eşref ve Kemâl*, Mısır: y.y., ss. 6-12.

Mehmed Eşref (1908). "Zeyl –Yâhûd- Abdülhamîd-i Sâni'nin Târih-i Hayâtından Bir Nebze", *Hasbihâl Yâhûd Eşref ve Kemâl*, Mısır: y.y., ss. 12-55.

MERMER, Ahmet (1997). "Necâtî Bey'in Nişân Kasidesi", *İlmî Araştırmalar*, S. 5, İstanbul, ss. 199-218.

Muhammed Abdüllatif Herîdî (1972). *Nâmık Kemâl Hayâtuhu ve Âsâruhu* [Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri], (Basılmamış Master Tezi), Kahire: Câmî'atü Ayn Şems, Külliyyetü'l-Âdâb, 190 s. (Edebiyat Fak. Kütüb. No: 17673-17674, Yeni No: 459-460).

Namık Kemal (1293 / 1876). "Besâlet-i Osmâniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye", *Vakit Gazetesi*, Nr. 236, 2 Haziran.

Namık Kemal (1285). "Hubbü'l-Vatan Mine'l-İmân", *Hürriyet Gazetesi*, Nr. 1, 29 Haziran.

Namık Kemal (1286). "Hürriyet", *Hürriyet Gazetesi*, Nr. 58, 2 Ağustos.

Namık Kemal (1869). "Hürriyet", *Hürriyet*, Nr. 37, 8 Mart, s. 1.

Namık Kemal (1308). "Hürriyet", *Nümtûne-i Edebiyât-ı Osmâniyye: Kısm-ı Evvel: Nesr* [Ebüzziya Tefvik], Kostantuniyye: Matbaa-i Ebüzziya, ss. 415-421.

Namık Kemal (1975). "Mukaddime-i Celâl", *Celeleddin Harzemşah*, [Haz. Hüseyin Ayan], İstanbul: Dergâh Yayınları, ss.

Namık Kemal (1289 / 1872). "Ümmetin İhtilâfı Rahmetdir", *Hadîka Gazetesi*, Nr. 20, 10 Kânûn-ı Evvel.

Namık Kemal (1290 / 1873). "Vatan", *İbret*, Nr. 121, 22 Muharrem / 23 Mart.

Namık Kemal (1327 / 1911) "Vatan", *Makâlât-ı Siyâsiyye ve Edebiyye*, İstanbul: Selânik Matbaası-Mahmûd Bey Matbaası, Cüz. 5, ss. 320-330.

Namık Kemal (1289 / 1872). "Yangın", *Hadîka Gazetesi*, Nu. 22, 12 Kanun-ı Evvel. Bazı yerlerde bu yazının *Tasvîr-i Efkâr*'da neşredildiği kaydedilmektedir.

Namık Kemal (1305 / 1888). *Cezmi - Tarihe Müstenid Hikâye*, 4. Tab', İstanbul: Meclis-i Maarif, ss. 14-15.

Namık Kemal (1946). *Ode to Liberty* [Hürriyete Kaside], Trans. Nejmi Sagib Bodamialisade, Cyprus: Shakespeare School, Nicosia, 5 p.

OY, Aydın (1989). *Şiir Dünyamızda Atatürk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖLMEZ, Ahmet (1997). "Bilgegil Hocamız ve Onun Dilinden 'Adem Kasidesi' Şerhi", *Türklük Bilimi Araştırmaları / Prof.Dr. M. Kayagıl Armağanı*, S. 5, (Sivas) Güz, ss. 53-69.

ÖNBERK, Nevin (1975). *Şinâsi ve Namık Kemal'de 'Hürriyet' Kavramı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 144 s.

ÖZGÜL, M. Kayahan (2012). *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, 1.bs., Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

ÖZGÜL, Metin Kayahan (1987). *Leskofçalı Gâlib / Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÖZTÜRK, Furkan (2009). "Diliçi Çeviride Şiirsellik ve Neşâfî'nin Bir Gazeli", *Turkish Studies / International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 / 6, Fall, ss. 360-373.

ÖZYILDIRIM, Ali Emre, Hanife Koncu, Hatice Aynur, Müjgan Çakır ve Selim S. Kuru (haz.) (2013). *Kasideye Medhiye: Biçime, İşleve ve Muhtevaya Dair Tespitler*, 1.bs., İstanbul: Klasik Yayınlar, İstanbul, 2013, 722 s.

PALA, İskender (1997). "Devlet Olmanın Beş Şartı", *Şi'r-i Kadîm / Şiir Şerhleri*, İstanbul: Ötüken, ss. 100-102.

PALA, İskender (14 Eylül 2010). "Hürriyet Kasidesi", *Zaman Gazetesi*, (Salı).

PARLATIR, İsmail (1992). "XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri / Tanzimat'ın Birinci Kuşağı", "XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri / Tanzimat'ın İkinci Kuşağı", *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, S. 481-482 / Ocak - Şubat - Mart, ss. 10-17, 17-29.

PARLATIR, İsmail (1988). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri / Tarih, Antoloji, Ansiklopedi*, 1.bs., İstanbul: Ötüken-Söğüt, C. 8, ss. 373-375.

PARLATIR, İsmail (1992). "Hürriyet Kasidesi", *Türk Dili, Aylık Dil Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV (Çağdaş Türk Şiiri)*, S. 481- 482, Ocak - Şubat, ss. 101-104.

PARLATIR, İsmail (1989). "Namık Kemal / Hürriyet", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Tarih, Antoloji, Ansiklopedi*, İstanbul: Ötüken-Söğüt, C. 9, ss. 52-53.

PARLATIR, İsmail (1989). "Namık Kemal'in "Lazımsa" Redifli Gazelleri ve Nazireleri", *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, ss. 161-183.

PARLATIR, İsmail (1989). "Namık Kemal'in Edebiyatımıza Getirdiği Yeni Değerler", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. V, S. 1, Ankara, ss. 37-46.

PARLATIR, İsmail (1987). *Ali Ekrem Bolayır*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 181 s.

PETROSYAN, Yuriy Asotoviç (1974). *Sovyet Gözüyle Jön Türkler* [Çev. M. Beyhan - A. Hacıhasanoğlu], Ankara: Bilgi Yayınevi.

SARICA, Özdemir - ÜNLÜ, Mahir - ÖZCAN, Ömer (1995). *Türk Dili ve Edebiyatı III*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, s. 65 vd.

SARIYÜCE, Hasan Liatif (1960). *28 Nisan ve 27 Mayıs Hürriyet Şiirleri Antolojisi*, İstanbul: Ekin Basımevi, 1960, 80 s.

SAVCI, Bahri (1968). *Hürriyet Üzerine Düşünceler*, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 176 s.

SERİN, İsmail (ed.) (2010). *Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik / Liberty, Equality and Fraternity* [Birinci Uluslar arası Felsefe Kongresi, Bursa, Türkiye], *Bildiriler*, Bursa: Asa Kitabevi Yayınları.

SERTOĞLU, Mithat (1973). "Türkiye'de İlk İlim Akademisi, Encümen-i Daniş", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 64, Ocak, ss. 12-15.

[SOLOK], Cevdet Kudret (1980). "Abdülhamîd-i Sâni'nin Târih-i Hayâtından Bir Nebze", *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, ss. 353-355.

SPERL, Stefan Sperl and SHACKLE, Christopher (eds.) (1995). "Namık Kemal (d. 1888): Besalet-i Osmaniyye Hamiyyet-i İnsaniyye / Freedom Kaside" (Trans. Walter G. Andrews), *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa-2: Eulogy's Bounty, Meaning's Abundance: An Anthology* [Müslüman Asya ve Afrika'da Kaside Şiiri-2: Sitayişin Bolluğu, Anlamın Bereketi: Antoloji], Leiden, New York and Köln: E.J. Brill, pp.230-235.

SU, Hüseyin - KARADENİZ, Abdurrahim (ed.) (2012). *Namık Kemal*, Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Yayını, 448 s.

Süleyman Nazif (1925). *İki Dost (Namık Kemal - Ziya Paşa)*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Süleyman Nazif (2011). *Namık Kemal* [Haz. Mehmet Samsakçı], İstanbul: Kitabevi Yayınları, XXI+177 s.

Süleyman Nazif (1922). *Namık Kemal*, İstanbul: İkdam Matbaası.

SÜTÇÜ, Tevfik (2004). *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Vatan Temi (Başlangıçtan 1918'e Kadar)*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

ŞAPOLYO, Enver Behnan (1968). "Encümen-i Daniş'in Tarihçesi", *Türk Kültürü (Akademi Sayısı)*, C. 6, S. 67.

ŞEKER, Şemsettin (2012). *Sadık Bir Muhalif Yeni Osmanlılardan Menapirzade Nuribey*, İstanbul: Dergah Yayınları, 337 s.

ŞENGÜL, Abdullah (2000). "Yeni İnsan Anlayışı Çevresinde Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ne Genel Bir Bakış", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, S. 1, Nisan, ss. 25-34.

ŞENGÜN, Necdet (2008). "Klasik Türk Şiirinde Kalem Kasideleri (Kalemîyeler)", *Turkish Studies / International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 3 / 4, Summer, ss. 730-758.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (1994). *Ahmet Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Enderun Kitabevi, XII+64 s.

ŞÜKRÜ, Kemaleddin (1931). *Namık Kemal*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Tâhîrî'l-Mevlevî (1329). *Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm, Dersa'âdet: Mahmûd Bey Matbaası*, 111 s.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1982). "Encümen-i Dâniş", "Namık Kemal", *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., İstanbul: Çağlayan Kitabevi, ss. 143-146, 342-444

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1982). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5.bs., İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

TANSEL, Fevziye Abdullah (haz.) (1967). *Namık Kemal'in Hususî Mektupları*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

TANSEL, Fevziye Abdullah (1955). "Namık Kemal'in Midilli'de Yazdığı Manzum ve Mensur Eserler", *Türkiyat Mecmuası*, C. XII, ss. 57-90.

TANSEL, Fevziye Abdullah (2005). *Hususî Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hamid*, Ankara: Akçağ Yayınları.

[TARHAN], Abdülhak Hâmid (1325 / 1909). "Hürriyet Neşidesi", *Musavver Muhit*, C. 1, Nr. 19, 5 Mart / 18 Mart, s. 290.

TARHAN, Abdülhak Hâmid (1982). "İkinci Hürriyet Neşidesi", *Bütün Şiirleri 3 (Hep Yahud Hiç)* [Haz. İnci Enginün], İstanbul: Dergah Yayınları, s. 160.

[TARHAN], Abdülhak Hâmid (1325 / 1909) "İkinci Hürriyet Neşidesi", *Musavver Muhit*, C. 2, Nr. 24, 18 Nisan / 1 Mayıs, s. 50.

TARLAN, Ali Nihad (1981). "Türk Edebiyatında Hamaset", *Edebiyat Meseleleri*, 1.bs., İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., ss. 67-81.

TAVUKÇU, Orhan K. Tavukçu - KATARATAŞ, Turan (haz.) (2011). *Namık Kemal*, 1.bs., Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 528 s.

TEZ, İlhami Bekir (1945). *Hürriyete Kaside*, 1.bs., İstanbul: Tan Matbaası, 16 s.

TOPRAK, Ömer Faruk (1945). *Hürriyet* (Suat Taşer'le, İzmir: Ant Yayını, 111 s.

TOROS, Taha (1998). *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre: Namık Kemal, Mehmet Akif, Abdülhak Hamid, İbnülemin, Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi*, İstanbul: İsis Yayıncılık.

TUNCER, Hüseyin (1992). "Kaside-i Askeriyye'den", *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı II / Servet-i Fünûn Edebiyatı*, İzmir: Akademi Kitabevi, ss. 293-294.

- TUNCER, Hüseyin (1992). "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Arayışlar Devri Türk Edebiyatı-I: Tanzimat Edebiyatı*, İzmir: Akademi Kitabevi, ss. 99-101.
- TURGUT, Canan Öktemgil (2010). "Namık Kemal'in Vaveylâ Adlı Şiirinde Vatan Anlayışı", *Prof.Dr.Bilge Ercilasun Armağanı*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, ss. 315-322.
- TÜRE, Mehmet M. (2003). *Divanlardaki Bahariye Başlıklı Kasideler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, VII+184 s.
- UÇMAN, Abdullah (2007). "Namık Kemal'in Divan Edebiyatına İtirazları", *Kitap-lık, Aylık Edebiyat Dergisi [Dosya: Eski Edebiyata Yeni Yorumlar]*, S. 107, Temmuz – Ağustos, ss. 73-77.
- UÇMAN, Abdullah (2006). "Namık Kemal", *Tanzimat Edebiyatı*, (Haz.: Abdullah Uçman – Ahmet Bican Ercilasun – İnci Enginün – İsmail Parlatur – Nurullah Çetin – Zeynep Kerman), 1.bs., Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 201-288.
- ULUDAĞ, Süleyman (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir (1946). "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Akademi Dergisi*, C. 1, S. 46, ss. 17-19.
- ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir (1964). "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Türk Kültürü*, C. 2, S. 18, ss.
- ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir (1956). "Encümen-i Daniş, İlk Türk Akademisi", *Türk Yurdu*, S. 254-255, ss.
- ÜSTÜNOVA, Mustafa (1992). "Divan Edebiyatının Tanzimat Birinci Dönem Sanatçıları Üzerindeki Etkileri", *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 2, Bursa, ss. 141-150.
- ÜZGÖR, Tahir (1996). "Su Kasidesi'nin Metni ve Okunuşuna Dair", *İlmî Araştırmalar*, S. 2, İstanbul, ss. 151-158.
- ÜZGÖR, Tahir (2000). "Su Redifli Şiirler ve Fuzûlî'nin Su Kasidesinin Kompozisyonuna Dair", *İlmî Araştırmalar*, S. 9, İstanbul, ss. 239-248.
- YALÇIN, Mustafa (1994). *Jön Türklerin Serüveni*, İstanbul: İlke Yayınları.
- YAZICI, Nevin (1999). *Osmanlılık Fikri ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı.
- YAZICIOĞLU, Said (1991). "Hürriyet Kavramı", *Diyanet, Aylık Dergi*, S. 2, Şubat.
- YELTEN, Muhammet (ed.) (2012). *Türk Edebiyatı 11. Sınıf Ders Kitabı*, 1.bs., Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, ss. 27-28.
- YEŞİL, Şemseddin (1983). *Binbir Hadîs*, İstanbul: Yeşil Kütüphanesi.
- YETİŞ, Kazım (1993). "Edebiyat Nazariyesi Kitaplarında Namık Kemal'in Eserlerinin Örnek Olarak Değerlendirilişi", *Doğumunun Yüzzelinci Yılında Namık Kemal*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını – Sayı 67, ss. 117-136.
- YETİŞ, Kâzım (1989). *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- YILDIZ, Ahmet Hamit (2003). *Leskofçalı Gâlip, Hayatı, Dönemi, Sanatı, Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 246 s.
- YILDIZ, Saadettin (2006). "Tanzimat'ın Birinci Nesli", "Tanzimat'ın İkinci Nesli", "Namık Kemal / Hürriyet Kasidesi", *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, s. 121, 139-141, 171-172.
- YILDIZ, Saadettin (2006). "Namık Kemal (1840-1888) / Edebî Kişiliği", *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, 2.bs., İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 127, Dipnot 140.
- YILDIZ, Saadettin (04.06.2012). "Namık Kemal'e Dair Notlar", <http://www2.ogu.edu.tr/~tde/namikkemal.htm>, Dipnot 32.
- YILMAZ, Ali (1996). *Kanunî Sultan Süleyman'a Yazılan Kasideler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, XIV+410 s.
- YÜCEBAŞ, Hilmi (1958). *Şâir Eşref*, İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık, 159 s.
- YÜCEL, Hasan Âli (1960). *Hürriyet Gene Hürriyet*, 2 Cilt, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YÜCEL, Hasan Âli (1955). *Hürriyete Doğru*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 302 s.